

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

Renata Sobeska

Socialinio darbo studijų programa

Magistro darbas

Patirtis globos namuose: buvusių ugdytinių perspektyva

Darbo vadovė: lekt. dr. Birutė Švedaitė-Sakalauskė

Vilnius 2009

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. GYVENIMO GLOBOS NAMUOSE ĮTAKA UGDYTINIŲ GYVENIMUI	6
1.1. Asmenybės socialinių ir psichologinių savybių formavimasis	6
1.2. Asmenybės savęs vertinimo ypatumai	8
1.3. Vaikų iš nedarnių šeimų psichologiniai ypatumai: deprivacija ir jos pasekmės asmenybės raidai	12
1.4. Asmenybės struktūros pokyčių tendencijos globos institucijos aplinkoje ...	14
1.4.1. Deprivacijos įtaka globos institucijų auklėtinių socialinei adaptacijai	14
1.4.2. Asmenybės vystimosi didelėse grupėse aplinkybės	17
1.4.3. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, elgesio bei asmenybės ypatumai	19
1.4.4. Globos namų įtaka našlaičių savivokos struktūros formavimuisi	20
1.5. Globojamų vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui Lietuvoje	24
1.6. Tyrimo objektas, tikslai ir uždaviniai	27
2. SUBJEKTYVUS UGDYTINIŲ PATIRTIES GLOBOS NAMUOSE VERTINIMAS: TYRIMO METODIKA	28
2.1. Tyrimo metodas	28
2.2. Tiriamieji	28
2.3. Tyrimo eiga ir duomenų analizė	29
3. TYRIMO REZULTATAI – BIOGRAFINIAI PORTRETAI	30
4. TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS	49
REKOMENDACIJOS	51
LITERATŪRA	52
PRIEDAI	53

SANTRAUKA

Renata Sobeska (d. vadovė Birutė Švedaitė-Sakalauskė). PATIRTIS GLOBOS NAMUOSE: BUVUSIŲ UGDYTINIŲ PERSPEKTYVA. Baigiamasis darbas. V.: VU Socialinio darbo katedra, 2009. 53 p.

Šiame darbe siekiama sužinoti, kaip savo patirtį globos namuose vertina buvę ugdytiniai.

Darbe teoriniu lygmeniu nagrinėjamas asmenybės socialinių ir psichologinių savybių formavimasis, asmenybės savęs vertinimo ypatumai, vaikų iš nedarnių šeimų psichologiniai ypatumai, asmenybės struktūros pokyčių tendencijos globos institucijos aplinkoje bei globojamų vaikų rengimo savarankiškam gyvenimui Lietuvoje ypatumai.

Empirinio tyrimo objektas – gyvenimo globos namuose patirtis ir jos vertinimas. Tyrimo tikslas – ištirti buvusių ugdytinių gyvenimo vaikų globos namuose patirtį ir jos subjektyvų vertinimą. Tyrimo metu buvo siekiama ištirti: jaunuolių gyvenimo globos namuose patirtį, gyvenimo patirties įtaką buvusių globos namų ugdytinių savęs vertinimui bei buvusių globos namų ugdytinių subjektyvų pasiruošimo savarankiškam gyvenimui vertinimą.

Tyrimo metu buvo apklausti keturi buvę vaikų globos namų auklėtiniai, kurie jau yra pilnamečiai ir gyvena savarankiškai (3 - 5 metus). Du iš tiriamųjų gyveno valstybiniuose globos namuose (didmiesčio ir provincijos), kiti du - nevyriausybinuose globos namuose (šeimyninio tipo bei parapijiniai). Atsitiktinumo būdu tyrime dalyvavo vienas vyriškos ir trys moteriškos lyties atstovės.

Giluminė naratyvinių biografinių interviu analizė leido konceptuali lygmeniu išsiaiškinti subjektyvaus jaunuolių gyvenimo patirties suvokimo susiformavimo priežastis, kuriomis remiantis buvo nustatytas jo susiformavimo mechanizmas. Apibendrinant visas priežastis galima teigti, jog jaunuoliai yra išgyvenę skausmingą patirtį, o noras atsiriboti nuo skaudžių išgyvenimų skatina siekti to, kas padėtų užtikrinti saugią ateitį jiems ir jų šeimoms.

Tyrimo duomenų analizė parodė, jog tėvų globos netekimo nulemtos nuolatinės atramos gyvenime paieškos verčia vaikų globos namų ugdytinius ieškoti tėvų pakaitalo jų artimoje aplinkoje.

Tėvų globos netekę vaikai iš globos namų aplinkos laukia sąlygų, primenančių namus. Tokiai aplinkai užtikrinti tikslinga sudaryti mažas vaikų grupes ir užtikrinti vaikų iš vienos šeimos buvimą toje pačioje grupėje. Tai pat rezultatai liudija apie pramogų ir laisvalaikio įvairumo globos įstaigose užtikrinimo svarbą.

Svarbiausias sėkmingo gyvenimo kūrimo veiksnys vaikų globos namų ugdytiniais yra išsilavinimas. Todėl tinkamų sąlygų ugdymo procesui užtikrinimas globos namuose yra labai svarbus.

SUMMARY

Renata Sobeska (scientific advisor Birutė Švedaitė-Sakalauskė). EXPERIENCE IN CHILDREN HOME: PROSPECT OF FORMER FOSTER-CHILD. Graduation paper. V.: Vilnius University, Department of Social Work, 2009. 53 s.

The focus of this research is to find out how the former children's homes' educatees define their experience of living in the fostering institutions.

The paper examines the theoretical level of formation of the personality's social and psychological characteristics, self-assessment peculiarities, psychological peculiarities in children from dysfunctional families, tendencies of the personality structure changes in the care institution environment, and peculiarities of educatees' preparation for the independent life in Lithuania.

The subject of the empirical research is the experience of life at the children's homes and its appraisal. The focus of the research is to examine the former children's homes educatees' experience of living in the fostering institutions and their subjective evaluation of such experience. The research objectives were as follows: to examine the experience of young people's life at children's homes, the influence of experience upon the self-evaluation of the former children's homes educatees, and subjective evaluation of the children's homes educatees' preparation for the independent living.

Four former children's homes' educatees, who already are adults and live independently (for 3 - 5 years) participated in the research. Two of the subjects lived in state (city and province) care homes, and the other two lived in the non-governmental (family type and parish) care homes. The research included one male and three females chosen by applying random selection.

The in-depth analysis of the narrative biographical interviews allows clarifying at the conceptual level the causes of formation of the young people's subjective experience perception on the basis of which the formation mechanism was established. By summarizing all the cause, it can be stated that these young people had a painful past, and the desire to dissociate from the painful experience stimulates them to seek the things, which would help them to ensure a secure future for themselves and their families.

The research data analysis revealed that continuous search for support in life resulting from the loss of parental care makes the children's homes' educatees to seek for the parent substitute in their immediate surrounding.

Children deprived of parental care expect to receive it at the children's homes (i.e. to have conditions resembling home environment). To secure such environment it would be purposeful to create small groups of children and secure that children from one family could be in the same group. In addition, the results reveal the significance of variety of forms of entertainment and leisure at fostering institutions.

The key factor to creating a successful future life of the children's homes' educatees is education. Therefore, providing the appropriate conditions necessary for the educational process is of crucial importance.

IVADAS

Vaiko, gyvenančio šeimoje, rengimas suaugusiųjų savarankiškam gyvenimui labai skiriasi nuo to, kaip rengiamas vaikas, gyvenantis globos institucijoje. Paprastai šeimoje šis procesas nevyksta pagal iš anksto nustatytas, formalias struktūras, o derinamas prie vaiko emocinio, psichikos ir fizinio vystimosi. Tėvai visą laiką padeda ir emociškai palaiko vaiką. Tokie praktiniai įgūdžiai, kaip antai tvarkymasis arba biudžeto planavimas, nėra lavinami pagal tam tikrą schemą, o įgyjami organiškai, priklausomai nuo to, kaip vaikas vystosi. Tėvai padeda ir pataria savo vaikams dėl aukštesnio išsilavinimo, profesijos įsigijimo; jų parama nenutrūksta, kai vaikui sukanka 18 metų. Tuo tarpu Lietuvoje jauni asmenys, po ilgalaikės institucinės globos pradėdami gyventi savarankiškai, ne tik dažnai yra emociškai nepasirengę, neturi praktinių įgūdžių, bet ir stokoja paramos ir palaikymo.

Dauguma išėjusių iš globos namų jaunuolių susiduria su didžiuliais jų statuso pasikeitimais pradėdami savarankišką gyvenimą (susirasti naują gyvenamąją vietą, įstoti į profesinę arba aukštąją mokyklą, įsidarbinti ir pan.). Jie neturi galimybių pamažu apsiprasti ir įveikti šiuos gyvenimo sunkumus, kaip dauguma kitų jaunuolių. Jų kelionė į suaugusiųjų pasaulį yra pagreitinta ir sutrumpinta. Jie dažnai stokoja pasiruošimo stadijos, neturi laiko ir erdvės laisvei, tyrinėjimams, refleksijoms, tapatumo ieškojimams. Dauguma jaunuolių, gyvendami šeimose, gali tai patirti studijuodami ir siekdami aukštesnio išsilavinimo. Kelyje į savarankišką gyvenimą labai svarbi šeimos emocinė, finansinė ir praktinė pagalba, o to labai trūksta tėvų globos netekusiems vaikams.

Todėl labai svarbu yra tirti tėvų globos netekusių jaunuolių patirtį, kad taptų aišku, ką reikia keisti globos namų idėjoje. O kadangi tokių tyrimų Lietuvoje yra mažai, būtina pirmiausia atlikti kokybinį tyrimą, kad žinotume, ką apskritai galima būtų tirti kiekybiškai.

Taigi, šio darbo tikslas yra ištirti buvusių ugdytinių gyvenimo vaikų globos namuose patirtį ir jos subjektyvų vertinimą.

Siekiant šio tikslo, pirmoje darbo dalyje bus teoriškai analizuojama gyvenimo globos namuose patirtis ir jos įtaka savarankiškam gyvenimui: asmenybės socialinių ir psichologinių savybių formavimasis, asmenybės savęs vertinimo ypatumai, vaikų iš nedarnių šeimų psichologiniai ypatumai, asmenybės struktūros pokyčių tendencijos globos institucijos aplinkoje bei globojamų vaikų rengimo savarankiškam gyvenimui Lietuvoje ypatumai.

Antroje darbo dalyje patirties globos namuose vertinimas bus analizuojamas remiantis atlikto kokybinio pusiau struktūruoto tyrimo medžiaga.

1. GYVENIMO GLOBOS NAMUOSE ĮTAKA UGDYTINIŲ GYVENIMUI

Šioje darbo dalyje bus nagrinėjamas asmenybės socialinių ir psichologinių savybių formavimasis, asmenybės savęs vertinimo ypatumai, vaikų iš nedarnių šeimų psichologiniai ypatumai, asmenybės struktūros pokyčių tendencijos globos institucijos aplinkoje bei globojamų vaikų rengimo savarankiškam gyvenimui Lietuvoje ypatumai.

1.1. Asmenybės socialinių ir psichologinių savybių formavimasis

Paauglystės laikotarpiu prasideda didelės socialinės ir psichologinės permainos. Jos paprastai sutampa su audringu fiziologiniu vystimusi. Akivaizdus negebėjimas elgtis socialinėje aplinkoje rodo, kad dažnai paaugliams, o ypač globos namuose augantiems, būdingas įgytas socialiai nepriimtinas elgesys, jiems stinga socialinių įgūdžių. Visa tai rodo, jog veikiausiai ne tik patirtis nedarnioje šeimoje, bet ir globos namuose palieka ryškų pėdsaką vaiko asmenybei ir socializacijai.

Likę be tėvų globos, augantys globos institucijose vaikai, palyginti su bendraamžiais, gyvenančiais su tėvais, nurodo turintys daugiau socialinių problemų. Globos namų vaikams būdingas aukštesnis socialinio šalinimosi ir užsiskleidimo lygis, taisyklių laužymas, intensyvesnė agresyvumo raiška. Tėvų socialinės netekties patyrimas, gyvenimas institucinėje aplinkoje turi įtakos įgyto elgesio problemų kryptingumui ir stiprumui. Globos įstaigoje gyvenantys vaikai patiria gilesnį psichosocialinį diskomfortą, kuris veikia jų tolesnę socializaciją (Leiputė, Vyšniauskytė-Rimkienė, 2005).

Atskyrimas nuo tėvų, gyvenimas institucinėje aplinkoje ir kiti su šia patirtimi susiję skausmingi išgyvenimai stipriai veikia vaikų raidą. Kančia yra galingas asmenybės raidos ir moralinio brendimo veiksnys, kurį C. Mina (2007) praktiškai laiko būtinu net sparčiai tobulėjimo keliu žengiantiems asmenims. Labiausiai žmoniją praturtinusių asmenų gyvenimai rodo, kad daugeliu atvejų būtent kančia juos paskatino atrasti ir atiduoti geriausią savęs dalį. Visa tai tinka ir eiliniam žmogui, ir mažoms negandoms, kurios yra kasdienio gyvenimo dalis ir kurioms esant labiau nei kokiose ypatingose situacijose yra sprendžiamas mūsų dvasinės pažangos ar nuosmukio klausimas. Tačiau, savaime šios kančios neduoda vaisių. Jei kančia nepriimama, jei prieš ją maištaujama, ji gali užkietinti žmogaus širdį, paversti ją uždara, priešiška, pikta. Kad kančia vestų į gėrį, reikia ją drąsiai pasitikti, neprarandant noro mylėti, gyventi ir kurti net kančioje, kad skausmingi gyvenimo aspektai neatimtų to, kas egzistencijoje yra gera (Mina, C., 2007).

Žmogus yra sudėtinga, gyva sistema, sudaryta iš daugybės somatinių, fiziologinių ir psichinių savybių. Visos tos savybės kiekviename žmoguje sudaro skirtingą visumą, savitai kontaktuojančia su gamtine ir visuomenine aplinka.

Asmenybe individas tampa bendraudamas su kitais žmonėmis. Lygindamas save su kitais, jis suvokia savo „Aš“, save įvertina kitų individų atžvilgiu. Jungtis individus į grupes skatina trys tarpasmenybiniai poreikiai:

- Įsijungimo poreikis pasireiškia siekimu nustatyti ir palaikyti pasitenkinimą teikiančius santykius su kitais asmenimis; kitaip tariant, įsijungti į grupę;
- Kontrolės poreikis – jau šeimoje tokia kontrolė yra įprasta grupinės elgsenos norma, tačiau tos kontrolės lygiai gali būti skirtingi. Ir per didelė, ir per maža kontrolė daro neigiamą įtaką asmenybės savireguliacijai: esant per didelei kontrolei, formuojasi nuolankaus tipo asmenybės, o esant per mažai – autokratiško;
- Meilės poreikis – tai teigiamų emocinių santykių su kitais žmonėmis poreikis ir kartu poreikis patikti kitiems. Dėl emocinių santykių šeimoje gali formotis skirtingų emocinių atžvilgiu asmenybių tipai: jei vaikystėje teigiamų emocinių santykių trūko, tai susiformuoja paviršutiniško draugiškumo žmogus, visada siekiantis išlaikyti emocinę distanciją (bijo, kad kiti jo negali labiau mėgti ir mylėti).

Psichinių asmenybės savybių formavimuisi didelę įtaką turi socialiniai veiksniai. Tai pirmiausia socialinė aplinka, kurioje gyvena ir bręsta asmenybė (kokie kontaktai su šeimos nariais ir bendraamžiais, kokios kultūros vertybės perimamos mėgdžiojant ir sąmoningai kopijuojant grupės narių elgseną, ir kt.). Iš socialinių veiksnių ypatingą reikšmę turi organizuoto ugdymo sistema, padedanti bręsti asmenybės normatyvinei struktūrai, įgyti daugybę žinių, mokėjimų, įgūdžių, išstbulinti sugebėjimus, susiformuoti etinių ir estetinių vertybių ir vertybinių orientacijų sistemoms.

Kai susiformuoja asmenybės savimonė, savęs vertinimas ir savo impulsyvumo reguliavimas, vis didesnę reikšmę asmenybės formavimuisi turi pačios asmenybės pastangos formuoti save, savo „Aš“. Pripažindamos laisvos ir kuriančios asmenybės ypatybes siektiniais idealais, visuomenė ir ugdymo įstaigos turi sudaryti sąlygas kiekvienai asmenybei tobulėti jos pačios pasirenkamomis kryptimis. (Jacikevičius, A., 1995).

Atskyrimas nuo tėvų, gyvenimas globos institucijoje ir kiti su šia patirtimi susiję skausmingi išgyvenimai turi didelę įtaką asmenybės socialinių ir psichologinių savybių formavimuisi. Nuo to, kaip išgyventa patirtis paveikia vaikus kaip asmenybes priklauso tolimesnis jų gyvenimas; o gyvenimo eigai reikšmingas jaunuolių savęs vertinimas, apie kurį kalbama sekančiame darbo skyriuje.

1.2. Asmenybės savęs vertinimo ypatumai

Visą veiklą ir adaptacinį procesą asmenybė savyje giliai suvokia ir vertina. Savo veiklos, savęs suvokimo procese žmogus išskiria save iš objektyvaus pasaulio, suvokia save kaip asmenybę, užimančią tam tikrą vietą visuomenėje ir jos veikloje. Tai vadinama savimone. Joje yra dvi pusės: viena, savimonės suvokiamas paveikslas „aš“, kurį subjektas jaučia čia ir dabar, o, antra – kokį ir pagal kokias normas ir idealus jis norėtų save matyti, koku norėtų būti. Savimonė yra pakankamai prieštaringas požiūris į save patį, nuo kurio priklauso jaunuolių gyvenimo nusisekimas. Todėl tolimesnė darbo dalis skiriama savęs vertinimo formavimosi aiškinimui.

Autoriaus R.Dabkaus teigimu, savimonė gali reikštis įvairiomis formomis ir įvairiais – suvokimo, emocinio-afektinio, vertinimo, valios ir pan. – lygiais. Keičiantis socialinei aplinkai ir asmenybės adaptacinėms sąlygoms, įvairiais aspektais kinta ir jos savimonės išraiška. Socialinės tikrovės prieštarumas sąlygoja ir savimonės turinį ir socialinį aktyvumą. Tai gali priklausyti nuo konkrečios situacijos. Skirtingi žmonės skirtingai vertina susidariusią padėtį. Kuo prieštaringesnė asmenybės socialinė padėtis, tuo sudėtingesnė jos savimonė, jos vaizdiniai apie savąjį „aš“.

Savimonė turi būti identiška savo galimybėms. Žmogus instinktyviai bando adaptuotis aplinkoje. Jei atliekama veikla būna nesėkminga, vadinasi, savimonėje jis susidarė nepakankamai realų veiklos vaizdą. Tada asmenybei iškyla savirealizacijos problema, kurios išsprendimas priklauso nuo pačios asmenybės vertybinių nuostatų, savęs įvertinimo ir santykio su gamtine bei socialine aplinka realaus suvokimo. Optimalaus asmenybės adaptacijos sąlygos yra tada, kai visuomenėje susiformavę santykiai leidžia laisvai, kiek tai leidžia tos visuomenės galimybės, jai pasirinkti veiklos būdus ir kryptis. Tikrai kūrybinėje veikloje asmenybė vysto savo laisvę, savo savimonę ir saviraišką (Dabkus, 2003).

Savosios vertės suvokimas yra nepaprastai svarbi asmenybės charakteristika. Savosios vertės lygis reguliuoja mūsų elgesį įvairiausiose gyvenimo srityse, stipriai veikia mūsų tarpasmeninius santykius, veiklos tikslų ir kryptį pasirinkimą bei jos efektyvumą, apsisprendimą krizinėse situacijose ir t.t. Nuo bendro asmenybės požiūrio į save labai priklauso sėkminga jos raida. Savosios vertės jausmą galima išskaidyti į dvi dalis: savigarbą ir simpatiją sau.

Aplinkybės, kurios gali veikti savosios vertės jausmą:

- Atitikimas tarp aspiracijų (siekimų) ir realių laimėjimų (arba galimybių) – norint išlaikyti teigiamą požiūrį į save, reikėtų suderinti savo siekius su galimybėmis – sumažinti aspiracijas iki galimybių lygio;

- Aplinkinių žmonių įvertinimas – kai daugelio žmonių nuomonė apie mus sutampa, mes linkę perimti ją, o jeigu aplinkinių sprendimai apie mus skirtingi, laikomės savo požiūrio;
- Savęs lyginimas su kitais – žmonės nesąmoningai koreguoja savąją vertę, lyginami save su kitais;
- Mūsų auklėjimas vaikystėje – tėvų elgesys su mumis vaikystėje dažnai nulemia bendrą mūsų „savijautą“ visam gyvenimui.

Nuomonės apie save teisingumą paprastai parodo:

- Atitikimas tarp mūsų siekių ir realių laimėjimų;
- Mūsų požiūrio į save sutapimas su kitų žmonių požiūriu į mus.

Savivertės realumas su amžiumi didėja. Suaugusių žmonių požiūris į save yra realesnis ir objektyvesnis nei jaunuolių, o pastarųjų – tikroviškesnis nei paauglių (Antinienė, 2000).

Savęs vertinimo specifika yra ta, kad vertinimo objektas sutampa su subjektu. Nors save vertinama daugiausiai pagal iš aplinkos perimtus kriterijus, stengiamasi išlaikyti objektyvumą, tačiau išsivaduoti iš subjektyvumo yra sunku. „Savęs vertinimas suprantamas kaip dorovinis-psichologinis vertinimas, atliekamas sąžinės kaip vienintelės savęs vertinimo institucijos, kuri remiasi gėrio ir blogio kategorijomis“ (Dildienė, 1995; 4 p).

Vertinimuose svarbią vietą užima elgesio motyvai, sąmoningas apsisprendimas, todėl savęs vertinimo privalumas prieš objektyvųjį yra tas, kad sąžinei, o ne viešajai nuomonei tie motyvai yra geriausiai suvokiami.

Apibūdinant savęs vertinimą, išskiriami du glaudžiai tarpusavyje susiję momentai: pats savęs vertinimo procesas ir to proceso rezultatas. Šiuo požiūriu savęs vertinimas yra procesas, kurio metu žmogus analizuoja save, lygina savo ypatybes su tam tikrais etalonais ir tikrina sprendimų apie save tikslumą ir adekvatumą. Kita vertus, savęs vertinimas – tai įvairiapusės veiklos rezultatas, tam tikra, daugiau ar mažiau susiformavusi nuomonė apie save. Ši nuomonė arba žinių apie save sistema neretai vadinama Aš vaizdu.

Išskiriami trys pagrindiniai savęs vertinimo formavimosi mechanizmai:

- a. Kitų žmonių vertinimų interiorizacija, įsisavinimas – savęs vertinimas formuojasi atspindint ir įsisavinant aplinkinių vertinimus. Išorinių vertinimų poveikis savęs vertinimui daug didesnis, jeigu žmogus mano, kad aplinkiniai („reikšmingieji kiti“) vieningai vertina jo poelgius ar savybes negu tuo atveju, kai kitų žmonių nuomonės skiriasi. Aplinkinių

nuomonė priimama, jeigu jie yra kompetetingi vertinamoje srityje, priešingu atveju jų nuomonė gali būti ignoruojama. Kuo patrauklesnė aplinkinių grupė asmenybei, tuo greičiau ji priims ir orientuosis į šios grupės narių vertinimus.

- b. Socialinis palyginimas – daugelis žmogiškojo Aš aspektų gali būti palyginamai kiekybiškai arba kokybiškai, bet pats socialinis palyginimas nėra vienareikšmis, jame galima išskirti du skirtingus palyginimo tipus. Vienu atveju, mes apibūdiname save geresnį ar blogesnį už kitus žmones. Kitas tipas – normatyvinis, pirmiausiai nurodantis, kiek mūsų poelgiai ir veiksmai nukrypsta nuo priimtų normų; pabrėžiama tai, kiek jis yra panašus ar skiriasi nuo kitų. Lygindamas save su kitais, žmogus rinksis tuos, kurių savybės bus panašios į jo paties savybes.
- c. Saviatribucija – pagrindiniai šios teorijos teiginiai tokie, kad, pirma, savęs suvokimas yra tiesiog atskiras žmogaus suvokimo atvejis, kai mes patys greičiau negu kiti tampame suvokimo objektais. Antra, mes sužinome ir sprendžiame apie savo nuostatas, jausmus ar savybes remdamiesi tokiais šaltiniais: stebėdami savo elgesį ir tą situaciją, kurioje jis pasireiškia. Pagal saviatribucijos modelį, mes vertiname save ne lygindami savo savybes su kitų žmonių ypatybėmis, bet stebėdami ir fiksuodami savo elgesį bei išorinius situacinius veiksnius. Paprastai save apibūdinama remiantis tomis elgesio ypatybėmis, kurios būdingos savo atliekamam vaidmeniui (Valickas, 1991).

Savęs vertinimas yra vienas iš svarbiausių darinių, atliekančių elgesio ir veiklos vidinio regulatoriaus funkcijas. Savęs vertinimo ypatybės vienaip ar kitaip nulemia tokias svarbias žmogaus elgesio bei veiklos charakteristikas kaip tikslų pasirinkimą, tarpasmeninių santykių pobūdį, reakcijų į sėkmę ar nesėkmę ypatumus ir t.t. Savęs vertinimas formuojasi veiklos bei bendravimo eigoje, tačiau, pasiekęs tam tikrą išsivystymo lygį, pats tampa faktoriumi, savo ruožtu nulemiančiu asmenybės veiklos bei bendravimo ypatybes.

Susidūrus su įvairiais sunkumais, nesėkmėmis, nauju patyrimu ar konkurencija, iškreiptas savęs vertinimas gali tapti konfliktų ir afektyvių išgyvenimų šaltiniu (Valickas, 1991).

Nemalonius padarinius sukelia savęs pervertinimas. To atsiradimo priežastys slypi ankstyvojoje vaikystėje, paauglystėje – savimonės formavimosi laikotarpyje, dažniausiai dėl neteisingo tėvų auklėjimo. Tačiau neretai pasitaiko, kai vertinimai iš šalies nesutampa: vyresnieji vertina neigiamai, o bendraamžiai – teigiamai. Kadangi paauglių pagrindinis autoritetas dažniausiai yra draugai, tai perimamas ir jų vertinimas, kurio pagrindu formuojasi ir savęs pervertinimas.

Per aukštas savęs vertinimas neugdo savikritiškumo. Nesusiformavusi saviugda neigiamai paveikia asmenybės plėtrą. Atsiranda jauno žmogaus dvasinės savigriovos perspektyva.

Kitas kraštutinumas – savęs neįvertinimas. Dar ankstyvoje vaikystėje atsiranda emocinis savęs vertinimas, poreikis būti pripažintam, pagirtam. Slopinant šį poreikį, atsiranda baimės, nerimo, kaltės jausmai, įsigali nepasitikėjimas savimi. Slopinant poreikį atskleisti savo reikšmingumą išsivysto menkavertiškumo jausmas. Paauglystėje savęs vertinimo poreikis sustiprėja, esama labiau dvasiškai ir psichiškai pažeidžiamu. Kadangi šiame amžiaus tarpsnyje didžiausiu autoritetu tampa draugai, tai jų vertinimai ir formuoja jaunuolio vertės supratimą. Taip pat daug įtakos savęs vertinimui turi ir suaugusiųjų neigiami pasisakymai. Menkavertiškumo jausmą gali suformuoti ir pernelyg dažnai keliami perdėti reikalavimai.

Kai žmogus teisingai įvertina savo sugebėjimus ir nuopelnus, pastebi gerąsias ir blogąsias puses, jis save vertina adekvačiai. Toks vertinimas ugdomas žmoguje, kai už gera visada pagiriama, o už bloga visada papeikiama. Adekvatus vertinimas ugdomas ir tada, kai jaunas žmogus turi prieš save taip pat save vertinančiojo ir atitinkamai besielgiančiojo pavyzdį.

Adekvatus savęs vertinimo pagrindas – sugebėjimas pažvelgti į save tarsi iš šalies, kaip į žmogų su visais savo trūkumais ir gerosiomis savybėmis; tai sugebėjimas pripažinti savo asmenybės vertingumą ir siekimas tą vertingumą išsaugoti bei padidinti.

Norint išugdyti tokią savivoką reikia nuolat akcentuoti tai, ką vaikas gali, ką jis pasiekė, ir ką dar gali pasiekti, o ne jo nesugebėjimą ar netesėjimą.

Svarbiausia teigiamo savęs vertinimo išugdoma savybė - tai pasitikėjimas savimi, kuris padeda ugdyti save, tapti asmenybe, būti laimingam.

Adekvatus savęs vertinimas yra abiejų kraštutinumų – savęs pervertinimo ir savęs neįvertinimo – įveikimo būdas. Toks savęs vertinimas maždaug atitinka ar sutampa su vertinimais iš šalies.

Adekvatus savęs vertinimas ne tik padeda asmenybei augti ir tobulėti. Be jo neįmanoma sukurti darnaus bendravimo su kitais žmonėmis ir pasiekti savo paties dvasios harmonijos. Vadinasi, nei savęs pervertinimas, nei savęs neįvertinimas nesudaro prielaidų doroviniam asmenybės tobulėjimui. Tik adekvatus savęs vertinimas yra pagrindinė asmenybės saviugdosa ir savikūros prielaida (Dildienė, 1995).

Išsamiai išnagrinėjus asmenybės savęs vertinimo formavimosi procesą, jo įtaką žmogaus gyvenimui, keliamiems tikslams, tikslinga aprašyti deprivacijos pasekmes asmenybės raidai. Apie tai sekančiame darbo skyriuje.

1.3. Vaikų iš nedarnių šeimų psichologiniai ypatumai: deprivacija ir jos pasekmės asmenybės raidai

Psichinės deprivacijos situacija – tai tokia vaiko gyvenimo situacija, kai ilgą laiką netenkinami svarbiausi jo psichiniai poreikiai. Tokios situacijos sukelia bręstančios asmenybės pokyčius. Tai tampa kliūtis aktyviam pasaulio pažinimui. Jei nesusidaro patvarus arba nutrūksta vaiko ryšys su motina ar ją atstojančiu asmeniu, vaikas netenka jam labai reikšmingo emocinio stimuliavimo šaltinio. Nesiformuoja pasitikėjimo, tikrumo, atsparumo jausmas, turintis reikšmės vaiko psichiniam vystimuisi, somatikai ir asmenybės raidai. Psichinės deprivacijos situacijos sąlygomis augantis vaikas neturi pakankamai galimybių pažinti skirtingus socialinių vaidmenų modelius, vis sudėtingesnę visuomeninę struktūrą ir jos tarpusavio santykius. Taigi psichinė deprivacija yra jau įvykusios psichinės deprivacijos situacijos rezultatas, kuris priklauso nuo paties vaiko ypatumų.

Nustatyta, kad šiurkštus tėvų elgesys su vaiku didina jo emocinį jaudrumą, baikštumą, vaikas nuolat būna prislėgtos nuotaikos. Tėvo šiurkštus elgesys su vaiku sukelia ryškesnius emocinius sutrikimus nei šiurkštus motinos elgesys. Ryškesni vaiko emociniai sutrikimai pastebimi tuomet, kai ir tėvai tarpusavyje nesutaria. Stipriausią baimę jaučia ir labiausiai prislėgta nuotaika pasižymi tie vaikai, su kuriais abu tėvai elgiasi šiurkščiai (M. Pileckaitė-Markovienė, 2007).

Emociniai vaiko sutrikimai labiausiai pastebimi jo elgesyje, veikloje, mokykloje jie nesutaria su klasės draugais, auklėtojais, mokytojais. Nesutarimai gali sukelti nervų sistemos ir psichikos sutrikimus o tai juos gali paskatinti nusikalsti ar sukelti neurozes. Taigi vaiko emocinis nepastovumas ir konfliktai su aplinkiniais glaudžiai susiję. Prasti šeimos tarpusavio santykiai neigiamai paveikia vaiko valios, emocijų ir moralės formavimąsi, jiems būdingas žemesnis savitvartos ir atkaklumo lygis, jie ne tokie draugiški, atsakingi, mažiau pasitiki kitais žmonėmis.

Autorės M. Pileckaitės-Markovienės (2007) nuomone, socialinės izoliacijos pavyzdžiai liudija apie didelę bendravimo su žmonėmis reikšmę mažų vaikų raidai. Šio bendravimo nebuvimas tampa hospitalizmo priežastimi, kuris paprastai atsiranda dėl žalingos valdiškų įstaigų aplinkos vaikų globos namuose, kur vaikai yra netekę tėvų švelnumo ir meilės. Autorė savo nuomonę pagrindžia R.Spitz'o (2001) atliktą hospitalizmo tyrimą, kurio metu buvo lyginami vaikai, augantys dviejose skirtingose vaikų globos įstaigose. Viena iš įstaigų buvo lopšelis gimusiems kalėjime vaikams, kur jų motinos atliko bausmę. Kita – kūdikių namai, kur gyveno tėvų palikti vaikai. Abiejose įstaigose vaikai buvo gerai prižiūrimi ir maitinami. Pagrindinis skirtumas buvo individuali mažylių priežiūra. Kūdikių namuose vyresnioji slaugytoja ir penkios jos pagalbininkės rūpinosi keturiasdešimt penkias mažylius,

lopšelyje vyresnioji slaugytoja ir trys jos pagalbininkės mokė pačias motinas maitinti vaiką krūtimi ir rūpintis juo.

Vaikų iš dviejų įstaigų palyginimas parodė, kad nuo trečio gyvenimo mėnesio vaikai iš kūdikių namų pradėjo sirgti ir mirti, jų fizinė ir psichinė raida buvo atsilikusi. Vaikai, kurie gyveno lopšelyje, buvo daug sveikesni ir aktyvesni, jie daug anksčiau pradėjo kalbėti. Prieita tokios išvados, kad artimas kontaktas su motina buvo pagrindinis veiksnys, skatinantis geresnę kalėjimo lopšelyje augusių vaikų raidą ir sveikatą.

M. Pileckaitė-Markovienė (2007) siekdama apibūdinti deprivacijos sąlygomis augusius vaikus remiasi J.Bowlby (1979) išvadamis, kuris juos pradžioje vertino kaip bejausmius, tačiau vėliau suprato, kad vienu specifiniu bruožu charakterizuoti visus šiomis sąlygomis augančius vaikus labai sunku ir galima išskirti visą deprivacijos sukeltų požymių kompleksą, kuriam būdinga:

- Intelektinės raidos sutrikimas nuo lengvų iki sunkių formų;
- Emociniai sutrikimai, apimantys depresines būsenas ir stabilius emocinio reagavimo pokyčius (reakcijų skurdumas, nesugebėjimas užjausti);
- Valios sutrikimai, lengvesniais atvejais pasireiškiantys padidėjusiu įtaigumu ir konformizmu, o sunkiais – valios nebuvimu ir motyvacijos sutrikimais;
- Stereotipiniai judesiai ir įprasti „patologiniai“ veiksmai;
- Bendravimo sutrikimai, kurie sunkiausiais atvejais gali pasireikšti autistinis požymiais;
- Somatiniai simptomai, glaudžiai susiję su emociniu reagavimu. Tokie vaikai dažnai auga neatsparūs, mažo svorio, sulėtėjusi jų fizinė ir psichomotorinė raida.

Grindžiantis kitų autorių tyrimų rezultatais, anot M. Pileckaitės-Markovienės (2007), galima išskirti tris deprivacijos pasekmių požymius, kurie gali pasireikšti atskirai arba kartu įvairiomis kombinacijomis. Pirmiausia tai įvairūs prierašumo sutrikimai. Šiems vaikams būdingas leidžiamų visuomenėje elgesio ribų ignoravimas, nesupratimas to, kas tinka aplinkiniams, nemokėjimas pasirinkti tinkamų žmonių. Antra, tai dėmesio sutrikimas ir hiperaktyvumas. Trečias būdingas požymis – autizmo požymiai.

Deprivuotiems vaikams vėliau formuojasi socialiniai higieniniai įgūdžiai. Visa tai neabejotinai turi įtakos psichinei vaiko brandai. Pažymėtina, kad jei vaikai gyveno su tėvais nors dvejus metus, jie labai skiriasi nuo vaikų iš kūdikių namų. Jie buvo mylimi.

Paauglystėje išryškėja ir kitos deprivacijos pasekmės: agresyvumas, nepaklusnumas, polinkis maištauti. Vagiliaujančių, valkataujančių, vengiančių lankyti mokyklą, agresyvių vaikų anamnezėje

dažnai galima rasti ilgai trukusią psichinę deprivaciją, jiems būdingas abejingas požiūris į savo nusižengimus, atrodo, kad jie nejaučia gėdos, graužaties dėl savo nusikaltimų. Šie vaikai elgiasi įžūliai, bandydami atkreipti į save dėmesį, tuo pačiu jie nemoka užmegzti tvirtų emocinių ryšių. Jie nesilaiko duoto žodžio, lengvai verčia kaltę kitiems.

Kuo jaunesnis vaikas pateko į deprivacijos sąlygas ir kuo ilgiau jomis gyvena, tuo gilesni pokyčiai vaiko psichikoje, nervų sistemoje ir tuo mažesnės galimybės visiškai likviduoti psichinės deprivacijos pasekmes. Todėl tikėtina, kad mažiau problemų turės įvaikinti vaikai, kurie pateko į naują šeimą po to, kai iki ketverių, penkerių ar net daugiau metų gyveno su tėvais, nei tie, kurie buvo atskirti nuo tėvų ankstyvoje vaikystėje, augo kūdikių namuose ir į naują šeimą pateko būdami, pavyzdžiui, dvejų metų.

M. Pileckaitės-Markovienės pabrėžiama, kad lengvesniais atvejais galima tikėtis didelių teigiamų vaiko raidos poslinkių, ypač jei normalizuojasi brendimo sąlygos. Gerai išnyksta socialinės ir intelektinės problemos, kurių priežastimi buvo socialinė deprivacija, bet visada išlieka tam tikri emocinės sferos pokyčiai, asmenybės ypatumai (M. Pileckaitė-Markovienė, 2007).

Apibendrinant galima teigti, jog patirta deprivacija palieka gilų pėdsaką vaikų gyvenimui, jų raidai. Deprivacijos pasekmių dydis priklauso nuo būvimo su tėvais trukmės ir laikotarpio, pragyvento globos namuose, trukmės. Tikėtina, jog ilgiau su tėvais gyvenusieji vaikai ateityje turės mažiau psichologinių problemų.

Toliau kalbama apie tai, kaip asmenybės struktūrą paveikia gyvenimo globos įstaigoje sąlygos.

1.4. Asmenybės struktūros pokyčių tendencijos globos institucijos aplinkoje

1.4.1. Deprivacijos įtaka globos institucijų auklėtinių socialinei adaptacijai

Tiriant įvairaus amžiaus vaikų globos institucionalizavimo problemas, nustatytas išstisias negatyvių pasekmių atskiriant kūdikį nuo motinos ir nukreipiant jį į globos įstaigą kompleksas. A. Juodraitis (2004) teigimu, pirmiausia dažniausiai kalbama apie vaiko psichinio ir asmenybinio vystimosi patologijos hospitalizmo sindromą, ir išskiria autorių Goldfarbą kaip tyrinėjusį ankstyvo vaiko institucionalizavimo pasekmes vėlesnei jo vystimosi raidai: „analizuojant vaiko iki trejų metų socialinio sąveikavimo deprivacijos įtaką jo vystimuisi paauglystėje konstatuota, kad vėliau šie asmenys išsiskiria žema socialine branda ir nepasirengimu užmegzti normalių socialinių ryšių“ (Goldfarb, cit. Juodraitis, 2004, 139). Remdamasis kitų autorių tyrimais A. Juodraitis konstatuoja, kad

esminė deformacija paveikia visas ašines asmenybės struktūras. Autoriaus nuomone, „uždaro“ tipo mokymo-auklėjimo įstaigų jaunesnieji moksleiviai ir paaugliai turi emocinės sferos pažeidimų, iškreiptą AŠ-koncepciją, jiems būdingas žemas savireguliacijos vystimosi lygis.

Taip pat pastebėta, kad tarp tokių institucijų auklėtinių esama akivaizdžių seksualinio elgesio sutrikimų: meilės poreikio frustracija lemia deformuotas, kompensacines seksualinio aktyvumo formas. Akcentuojama, kad dėl to jau mokykliniame amžiuje „uždaro“ tipo įstaigose veikiant socialinei (galimai, emocinei ir kultūrinei) deprivacijai neretai formuojasi „izoliuotas“ asmenybės tipas.

Savo lyties priklausomybę augantis šeimoje vaikas suvokia anksti: dar ikimokykliniame amžiuje jis įsisavina daugelį savo lyčiai būdingų elgesio formų, interesų ir vertybių. Moteriško ir vyriško elgesio stereotipai įsisąmoninami per bendravimo patirtį ir identifikavimąsi su savo lyties atstovais. Tačiau kokybiškai vaikų, augančių globos namuose ir šeimoje, lyties identifikacija turi esminių skirtumų. Jei vaikai šeimoje identifikuojausi su savo tėvais, su artimais giminaičiais ir bendraamžiais, tai vaikai, netekę tėvų globos, identifikuojausi visų pirma su savo bendraamžiais, t.y. berniukais ir mergaitėmis iš grupės. Berniukai globos įstaigoje beveik neturi galimybės identifikuotis pagal lytį, ne čia mažai vyrų, nėra iš ko imti pavyzdį. Dėl grupinio „mes“ jausmo jėgos mergaitės perima agresyvias elgesio formas. Tai išgyvenimo, savęs įtvirtinimo tarp tokių pat nelaimingų arba tarp svetimų, kurie vertinami kaip „jie“, forma.

Remdamasis mokslininkės L.Radzevičienės atliktų tyrimų rezultatais, A. Juodraitis (2004) teigia, kad kuo vėliau kūdikis patenka į globos įstaigą, tuo geresnė jo socialinė adaptacija, nes vaikas augdamas net ir žemo sociokultūrinio išsivystymo šeimoje sąveikauja su tam tikru žmonių ratu ir motiną mato dažniau nei augdamas globos institucijoje. Todėl kuo ankstyvesniame amžiuje vaikas nukreipiamas į globos įstaigą, tuo sunkiau vyksta jo socialinė adaptacija.

Vaikams, esantiems globos institucijose, formuojasi nesaugus arba pastovus prierašumas. Nusistovėjęs prierašumo tipas lemia vėlesnių santykių pobūdį. Išskiriamos trys prierašumo formos: saugus prierašumas, nerimastingumas (ambivalentiškumas) ir vengiamasis prierašumas. Socialaus elgesio formavimosi kontekste svarbu konstatuoti tai, kad prierašumo patirtis, lemianti nerimastingą/ambivalentišką arba vengiamąjį socialinį elgesį glaudžiai siejasi su bendravimo problemomis vėlesniais raidos periodais. A. Juodraitis (2004) grįsdamasis ankstesniais duomenimis teigia, kad prierašumo patirtis lemia ryšių su savo vaikais kokybę, formuoja ir vaikų prierašumo, ir prisitaikymo kokybę. Neigiama prierašumo patirtis verčia žmogų manyti, kad jis yra blogas ir nevertas meilės ir kad negalima pasikliauti kitais žmonėmis bei priklausyti nuo jų. Nusikalstamumas, psichinis pakrikimas ir etniniai prietarai – tai keletas iš nesocialių būsenų, kylančių iš ankstyvoje vaikystėje patirtos jausmų deprivacijos ir sutrikimo (Juodraitis, A., 2004).

Prie svarbių problemų, susijusių su globos įstaigų auklėtiniais, tyrėjai labai dažnai priskiria ir socializacijos sunkumus. Socializacijos sunkumai čia suprantami kaip sunkumų kompleksas, sukeltantis problemų vaikui prisiimti vienokį ar kitokį vaidmenį. Gimęs vaikas iš karto patenka į socialinių santykių pasaulį – santykių tarp žmonių pasaulį, kur kiekvienas turi daugybę vaidmenų. Įsisavindamas šiuos vaidmenis žmogus socializuojasi, tampa asmenybe. Normalių kontaktų nebuvimas sąlygoja tai, jog vaidmens vaizdas susidaromas prieštaringos informacijos, gaunamos iš skirtingų šaltinių, pagrindu. Dėl šios priežasties dažnai susidaro netikslus socialinio vaidmens „vaizdas“, formuojasi klaidingas savęs, kaip našlaičio, suvokimas.

A. Juodraitis (2004) konstatuoja, kad globos institucijų ugdytinių adaptacijos ir socializacijos procesai buvo veikiami tokios gausybės kompleksiskai ir dažnai negatyviai veikiančių kintamųjų, kad vėlesnis poveikis, jau patekus į įstaigą, gali duoti išties neprognozuojamų pasekmių. Nes globos įstaigų darbuotojai ne visada tinkamai elgiasi su ugdytiniais, dažnai neigiamai juos vertina, akcentuoja klaidas, o ne pasiekimus, galbūt nesąmoningai formuoja žemą globotinių savivertę, nepasitikėjimą savimi ir kitais bei priešišumą, globotinių konkuravimą – taip dar labiau transformuodami ir taip pažeistą asmenybės formavimosi procesą. Tyrimais pagrįsta, kad institucijų pedagoginio personalo nuostatos yra labai prieštaringos, tačiau greta santykių su ugdytiniais humanizavimo teigimo formuluojamos griežtos disciplinos, struktūruotos aplinkos idėjos. Nors tai ir nėra išreikštas autoritarizmas, atitinkamų nuostatų ir pedagoginio-psichologinio poveikio darinys gana specializuotos paskirties globos institucijose gali sustiprinti ir taip dažnai negatyvų auklėtinių požiūrį į daugelį socialinės aplinkos vertinamų ir deklaruojamų normų.

Mokslininkų yra tyrinėtas gynybinių bei rizikos faktorių poveikis tolesnei probleminei, taip pat ir delinkventinio, elgesio raidai ir nustatyta, kad prie rizikos faktorių priskirtina žema savivertė, nusivylimo jausmas, rizikingo elgesio draugų aplinka ir pan. Kaip gynybiniai faktoriai įvardyti – teigiamas požiūris į mokyklą, nepakantumas deviantiškumui, teigiami santykiai su suaugusiais ir draugais, pasižymintis konvencionalus elgesys. Galima teigti, kad daugeliu atvejų vidutinės priežiūros įstaigų ugdytiniai išsiskiria būtent dominavimu rizikos faktorių, kurių modalumo parametrai globos institucijose iš esmės sietini ir su ugdytinių psichosocialinės raidos specifiniais ypatumais (Juodraitis, A., 2004).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog socialinė vaiko adaptacija priklauso nuo amžiaus, kada vaikas buvo atskirtas nuo šeimos – kuo vėliau patenkama į globos įstaigą, tuo socialinė adaptacija geresnė. Prie svarbių problemų, susijusių su globos įstaigų auklėtiniais, tyrėjai labai dažnai priskiria ir socializacijos sunkumus.

1.4.2. Asmenybės vystimosi didelėse grupėse aplinkybės

Šeimos tarpusavio sąveika veikia labai svarbias determinuojančias sistemas: emocinę, kuri reguliuoja emocijų interpretavimą ir išraišką, psichinės asmenybės reprezentacijos sistemą, kuri reguliuoja socialinį elgesį. Globos institucijose, kaip teigia A. Juodraitis (2004), net ir ypač kvalifikuotai organizuojant vaikų ugdymą užtikrinti tokią sąveiką būtų sudėtinga. Tai sudėtinga ir dėl specifinio šeimos posistemų „tėvai-vaikas“ veikimo. Posistemės funkcionuoja, bendrai veikia ir kinta priklausomai nuo žmogaus gyvenimo aplinkybių. Turint omenyje pakitusias žmogaus gyvenimo aplinkyles turėtų būti aišku, kad pirmiausia keičiasi „tėvai-vaikas“ posistemė į posistemę „globėjas-vaikas“. Greta to pradeda funkcionuoti posistemės „bendraamžiai-vaikas“, „vyresnieji globotiniai – vaikas“, „grupė-vaikas“, ypač autorius akcentuoja tą aplinkylę, kad skirtingai nuo šeimos sistemos santykių netgi kiekybinių rodiklių, globos institucijose kiekybinė vaikų supančių asmenų dinamika yra daug didesnė.

Kalbant apie asmenybės vystimosi aplinkyles didelėse grupėse A. Juodraitis teigiama ir tai, kad žemesnis intelektas dažniausiai sumažina iki savo lygio aukštesnį. Aukštesnis intelektas yra slopinamas dėl to, jog efektyvumo padidėjimas apskritai sudaro nepalankias sąlygas teisingam protiniam darbui, t.y., individai išgąsdinti masės, jų mąstymas nelaisvas, kiekvieno individo yra sumažėjęs atsakingumo už savo poelgius įsisaūmoninimas. Kitos didelės žmonių grupės savybės – ypatingas jaudrumas, impulsyvumas, nepastovumas, greitas perėjimas prie kraštutinumų, akcentuojamas jos įtaigumas. Dalis šių savybių, autoriaus teigimu, yra susijusios su mēgdžiojimo gebėjimu, nes kiekvienas žmogus linkęs mēgdžioti, o šis gebėjimas pasiekia maksimumą didelėje grupėje. Adaptuojantis prie pakitusių sąveikos sistemų ir reikalavimų labai svarbu, kas pasirenkamas kaip mēgdžiojimo objektas.

Socialinė asmenybės erdvė glaudžiai susijusi su žmogaus teisėmis ir pareigomis, visuomenės taisyklėmis. Globos namų auklėtiniai, kaip ypatinga bendrija, gyvena pagal grupinės moralės normas, orientuojasi į grupės sąžinę ir atsakomybę. Socialinė raidos situacija globos įstaigose, gyvenimo sąlygos, bendravimo sferos pažeidimai daro įtaką vaiko asmenybės raidai, iškreipia savęs įsivaizdavimą, santykį su savimi pačiu, apsunkina savęs kaip asmenybės suvokimą.

Ypatinga psichologinė problema – neturėjimas vietos, kur vaikas galėtų pabūti vienas, pailsėti nuo kitų vaikų ir suaugusiųjų. Sąlygų vidiniam susikaupimui nebuvimas lemia tam tikrą asmenybės tipą. Vaikai užima išlaikytinio poziciją, jiems nebūdingas taupumas ir atsakomybė.

Auklėjimo procesas socialinės deprivacijos sąlygomis sukelia pablogėjusį sugebėjimą realiai įvertinti gyvenimo problemas, taip pat nesiformuoja giminystės jausmai. Todėl paaugliai iš globos namų turi neigiamą požiūrį į šeiminių gyvenimą ir socialines normas.

Formalus vaikų našlaičių ir netekusių tėvų globos disciplinavimas slepia bendravimo su suaugusiais susvetimėjimo pavojų. Šiems vaikams reikia ypatingo humanistinio ir profesionalaus santykio. Vaikui reikalingas draugas, sugebantis suprasti, - žmogus, kuris padėtų teisingai orientuotis gyvenime (Juodraitis, A., 2004).

Daug sunkumų vaikams ir auklėtojams kelia laisvalaikio planavimas. Situacija globos įstaigoje nesuteikia galimybės vaikui rodyti iniciatyvą, rinktis veiklą pagal norus, o ne pagal reikalavimus. Nemokėjimas savarankiškai praleisti laisvo laiko stipriai veikia auklėtinius, kai jie, išėję iš globos įstaigos, pradeda savarankišką gyvenimą. Jie sugrįžta prie pačių elementariausių laisvalaikio praleidimo būdų. Kadangi visas ankstesnis laisvalaikis buvo praleistas su bendraamžiais ar kitais vaikais, būti vieni jie nesugeba ir nuolat ieško sau kompanijos.

Gyvenimas vaikų globos namuose yra pakankamai uždaras. Už įstaigos ribų vaikai visada yra lydimi suaugusiųjų. Gyvenimas tokioje įstaigoje labai skiriasi nuo gyvenimo įprastoje šeimoje. Kaip tik šeimoje formuojasi šeimyninių santykių modelis, įgyjami bendravimo įgūdžiai, skirtingos socialinės žinios.

Anot M. Pileckaitės-Markovienės (2007), praleidusiems savo vaikystę globos įstaigoje, savo šeimos sukūrimas yra arba didžiausia svajonė, arba turi labai neigiamą požiūrį į šeimos sukūrimą. Pastebėta, kad vaikų globos namų auklėtiniai, dažniau nei šeimose augę jų bendraamžiai, patiria šeiminio gyvenimo nesėkmę. Paaugliai našlaičiai dėl deprivacijos neturi iki galo suformuotų giminystės jausmų. Dar blogiau jie moka realia vertinti gyvenimo problemas (M. Pileckaitė-Markovienė, 2007).

Taigi šeimos tarpusavio sąveika veikia labai svarbias determinuojančias sistemas, o globos institucijose užtikrinti tokią sąveiką sudėtinga. Globos namų auklėtiniai, kaip ypatinga bendrija, gyvena pagal grupinės moralės normas, orientuojasi į grupės sąžinę ir atsakomybę. Daug sunkumų vaikams ir auklėtojams kelia laisvalaikio planavimas.

Siekiant geriau išnagrinėti patirties globos namuose įtaką jaunuolių asmenybės struktūrai, tolimesniame darbo skyriuje bus kalbama apie vaikų globos namų ugdytinių elgesio ypatumus.

1.4.3. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, elgesio bei asmenybės ypatumai

M. Pileckaitė-Markovienė (2007) apibendrindama autorių, tyrusių vaikus, gyvenančius globos įstaigose, tyrimų rezultatus, prieina nuomonės, kad šie vaikai pasižymi tam tikrais elgesio bei asmenybės ypatumais bei išskiria pagrindines globos namų auklėtinių asmenybės raidos problemas:

- Įgimti anatomiciniai-fiziologiniai centrinės nervų sistemos pažeidimai (paveldėti alkoholizmo, narkomanijos sąlygoti sunkumai ir pan.);
- Raidos iki gimimo problemos: nepageidaujamas nėštumas, ryšio tarp motinos ir vaisiaus sutrikimas;
- Įvairios deprivacijos rūšys (judėjimo, jutimų, psichinė, emocinė, socialinė);
- Aplinkos įtaka (pavyzdžiui, pedagoginis apleistumas);
- Prievartinis atskyrimas nuo šeimos ir apgyvendinimas globos įstaigoje;
- Ugdymo proceso organizacijos globos įstaigose trūkumai.

Emocinio gyvenimo pilnatvės nebuvimas globos namuose vyresniame amžiuje sukelia skirtingas adaptacijos problemas: vieniems atsiranda sumažėjęs aktyvumas, vedantis į apatiją ir didesnę susidomėjimą daiktais, nei žmonėmis; kitiems – hiperaktyvumas, sąlygojantis asocialią ir nusikalstamą veiklą; pastebima tendencija provokuojamai elgtis visuomenėje, taip bandant atkreipti į save dėmesį, nes nesugebama sukurti tvirto emocinio kontakto.

Daugeliui globos namų auklėtinių paauglių būdingos įvairios charakterio akcentuojamos, susijusios su nepakankama saviorganizacija ir tikslų siekimu, sumažėjusia pasiekimų ir sėkmės motyvacija, jautrumu gyvenimo sunkumams ir nepasirengimu juos spręsti. Vyresnėse auklėtinių grupėse pastebėtos emocinių kontaktų su aplinkiniais problemos bei nesugebėjimas kontroliuoti emocijų.

Šių sutrikimų atsiradimą nulemia visa buvusi vaiko raida. Dažnai vaikai į globos namus patenka iš kūdikių namų, kur jie buvo iki trejų ar ketverių metų. Įstaiga, kur auklėjami ankstyvo amžiaus vaikai, sudaro sąlygas vystytis hospitalizmui. Auklėjimo sąlygos uždaroje įstaigoje sąlygoja vaikų pasyvaus elgesio tendenciją.

Vaikas, augantis globos įstaigoje, neišmoksta produktyvaus bendravimo įgūdžių. Jo kontaktai paviršutiniški, nervingi ir skuboti: jis tuo pat metu ir siekia dėmesio ir jį atstumia, pereidamas į agresiją arba pasyvų nutolimą. Esant meilės ir dėmesio poreikiui, jis nesugeba elgtis taip, kad su juo bendrautų atsakydami į šį poreikį.

Vaikams iš globos įstaigų sutrinka bazinio pasitikėjimo pasauliu jausmo formavimasis. Jie pasaulį suvokia kaip nenuspėjamą, pavojingą, nepatikimą, o tai mažina susidomėjimą juo.

Vaikai iš globos namų nepasitiki suaugusiais, yra labai įtarūs, greitai pastebi tikrąsias suaugusiųjų nuostatas, negerbia ir niekina pedagogus, jaučiančius tik gailestį ar panieką tokiems vaikams.

Visiems augantiems globos namuose vaikams trūksta aplinkos reikalavimų priėmimo. Susvetimėjimas, emocinis šaltumas, nesugebėjimas emociškai bendrauti, bendravimo įgūdžių neturėjimas – tai toli gražu ne visas raidos problemų sąrašas. Globos įstaigoje augantiems vaikams pasireiškia vadinamasis emocinis badas: jie lengvai užmezga ryšį su bet kuriuo žmogumi, kuris ateina į įstaigą. Dalykiniai kontaktai su suaugusiais atsiranda vėlai ir būna primityvios formos. Jie nemoka savęs išreikšti bendravime, nes niekas neugdė jų emocinės ir bendravimo kultūros.

Kontaktai su bendraamžiais paprastai nėra turtingi tiek turinio, tiek emocijų atžvilgiu. Nuolatinį prisirišimą prie bendraamžių turi nedaug vaikų, nėra ir nuolat izoliuotų vaikų, ir tai nepriklauso nuo amžiaus ir vaiko padėties grupėje. Situacinis elgesys, nesugebėjimas konstruktyviai spręsti problemų, organizuoti savo veiklos sąlygoti to, kad bendravimas su suaugusiais globos namuose nesuteikia vaikui savarankiškumo, bet priešingai, griežtai jį riboja dienos režimu, nuolatiniais suaugusiojo nurodymais, ką ir kada reikia daryti (M. Pileckaitė-Markovienė, 2007).

Taigi, emocinio gyvenimo pilnatvės nebuvimas globos namuose vyresniame amžiuje sukelia skirtingas adaptacijos problemas, pastebimos emocijų kontaktų su aplinkiniais problemos bei nesugebėjimas kontroliuoti emocijų, neišmokstama produktyvaus bendravimo įgūdžių, trūkstama aplinkos reikalavimų priėmimo.

Siekiant geriau pažinti asmenybės formavimosi procesą tolimesnėje darbo dalyje nagrinėjamas savivokos kaip reikšmingo asmenybės vystymuisi veiksnio formavimasis.

1.4.4. Globos namų įtaka vaikų savivokos struktūros formavimuisi

Po šiuo sąvokos apibrėžimu suprantamas aktyvus savo asmenybės atpažinimas nulemtas vidinių išgyvenimų. Atsakymu į klausimą „Kas aš esu?“ gali būti šių išgyvenimų rezultatas. Kitų mąstančių grupės asmenų pasyvus prirašymas, priskyrimas veda prie savo asmens, t.y. asmenybės atpažinimo ir apibrėžimo.

Dažniausiai savivoka suprantama kaip pozityvus asmens ar grupės vertės jausmas socialiniame vertybių kontekste. Aukštas savęs matymas laikomas atitinkamai didele savivoka. Ji visada yra vertybių horizonte ir pritartinu ar nepritartinu būdu sieja su vertinančiąja aplinka: pirmuoju atveju

savivoka grindžiama savybėmis ir sugebėjimais, kurie daugiau ar mažiau atitinka bendrai galiojanti vertybių suvokimą; sąmoningas yra tas, kuris atsižvelgdamas į tai jaučiasi pripažintas. Būti sąmoningu paprastai reiškia kritišką socialinį savo vertės jausmą, kurį turima ar ne, ir kuris gali būti pakeltas per turimas socialiai pageidaujamas savybes (pagražinamas geresnis išorinis vaizdas) arba gebėjimus (kalbų išmokimas, savigynos gabumų kėlimas per kovos menų išmokimą) ar nesėkmės atveju sumažintas. Bendrai imant, sąmoningu laikomas kiekvienas, kuris save sugretina su vertybes atitinkančios grupės individu (Selbstbewusstsein, 2009).

Savęs suvokimo (*self-perception*) teorija, sukurta D. Bem'o (1972) siekia paaiškinti savęs pažinimo procesą (informacijos apie save rinkimą ir savęs vaizdo kūrimą). Pagrindinė teorijos prielaida yra teiginys, jog savęs pažinimo metu žmonės atlieka tokius pat veiksmus kaip pažindami (suprasdami) kitus žmones – stebėjimas ir išvadų iš tų stebėjimų darymas. Norėdami sužinoti, ką jaučia kitas, stebime jį ir darome išvadas. Panašiai elgiamės norėdami sužinoti, kokias savybes turime patys: stebime savo elgesį ir aplinkybes, kuriose jis pasireiškia (galiausiai prisimename, kaip elgėmės praeityje) ir iš to darome atitinkamas išvadas. Tiesa, pažindami save turime įžvalgą į išoriniams stebėtojams nepasiekiamą informaciją (todėl mūsų išvados vertinant tą patį elgesį gali smarkiai skirtis nuo stebėtojų išvadų), tačiau pats savęs pažinimo procesas yra toks pat.

Paprastai, savo elgesio stebėjimas nėra vienintelis žinių apie save šaltinis: savižina kuriama taipogi remiantis taip vadinamu visuomeniniu veidrodžiu, visuomenės palyginimais, išvadų iš „aš schemų“ darymu ir vykdoma savistaba (Bem, D.J., 1972).

J. Bremer'io (2005) išskiriami du skirtingi savivokos supratimai:

a) savęs kaip savęs suvokimas,

b) metapsichologinės mintys.

a) Žmogiški išgyvenimai užtikrina sąmoningo subjekto egzistavimą, kuris taip pat išgyvena buvimą savimi suprantamo savęs suvokimo prasme. Savivoka kaip savęs suvokimas neužtikrina vien kažkokių būsenų suvokimo, tuo pačiu tokių būsenų kaip „kas yra būti“, bet ir „objekto“, kuris išgyvena tas būsenas, suvokimą.

Tai tuo pačiu reiškia gebėjimą veikti atitinkamai su gauta informacija apie save, be to tai užtikrina žinias apie savęs kaip savęs suvokimą. Toks sąmoningumas yra savęs kaip išgyvenimo subjekto suvokimu.

Jei save suvokiama kaip išgyvenimų subjektą, arba kaip veiksmų subjektą, tai nesuvokiama kažkokio skaičiaus objektu. Jei save suvokiama kaip subjektą, tai nesuvokiama kaip objekto. Verčiau

suvokiama ir žinoma, jog esama suvokiamas vienas ir tas pats daiktas per tam tikrą skaičių įsivaizdavimų.

b) Galvojimas apie savo mentalines būsenas priskiriamas prie savivokos apibrėžimo, o minėto tipo mintys atrodo būtinos ir užtektingos kalbėti apie savivoką. Sąmoningi organizmai turi subjektyvią perspektyvą, kuri dažnai jiems nesuvokiama. Turėdami sąmoningus išgyvenimus nenutuokia apie būdą, kuriuo jų sąmoningam mąstymui yra pateikiami objektai. Jie nesuvokia savo įsisąmoninimo aparato, tačiau suvokia vien objektus (Bremer, 2005).

Mokslininkų kreipiamas dėmesys į rimtus vaikų savivokos struktūros formavimosi sutrikimus. Laikomasi požiūrio, kad žmogaus savęs įsisąmoninimas vystosi pagal šią istoriškai susiklosčiusią, socialinės aplinkos sąlygotą struktūrą:

1. vardas ir asmeninis įvardis (identifikacija su kūnu, su fizine išore ir individualia dvasine žmogaus esme);
2. pripažinimo reikmė;
3. lyties identifikacija;
4. psichologinis asmenybės laikas: savitumas praeityje, dabartyje ir ateityje;
5. socialinė erdvė: pareigos ir teisės.

M. Pileckaitės-Markovienės (2007) teigimu, globos namuose į vaikus kreipiamasi pavarde ar vardu ir pavarde. Vardas dažniausiai naudojamas paliepiamams ir beveik niekada meilės išraiškai. Dėl to formuojasi neigiamas santykis su savo vardu.

Vaiko reikmės dažniausiai realizuojamos per fizinę jėgą, agresiją o kartais – asocialias elgesio formas. Neturėjimas galimybės realizuoti pripažinimo reikmių sąlygoja afektų (stiprių, nevaldomų, dažniausiai neigiamų emocijų) protrūkius, slegiančią įtampą, nerimą, neviltį, įniršį ir pan. Tyrėjų pabrėžiama dar viena svarbi problema – globos namų „mes“ fenomeną. Gyvenimo sąlygose be tėvų globos vaikams stichiškai susiformuoja globos namų „mes“. Vaikai skirsto pasaulį į „savus“ ir „svetimus“, į „mes“ ir „jie“. Tai visiškai savitas psichologinis darinys. Iš „svetimų“ jie visi pasirengę gauti naudos. Jie visi turi savitą santykį su visais „svetimais“ ir „savais“ globos namų gyventojais.

Savo grupėje gyvenantys globos įstaigoje vaikai gali žiauriai elgtis su bendraamžiais arba jaunesniais. Ši pozicija sąlygota daugelio veiksnių, bet pirmiausia nerealizuotos meilės ir pripažinimo reikmės, emociškai nestabilios vaiko, netekusio tėvų globos, padėties. Jie psichologiškai atitolę nuo žmonių, ir tai suteikia jiems „teisę“ laužyti taisykles.

Dar viena svarbi sutrikusi globos įstaigų vaikų savęs įsisąmoninimo grandis – psichologinio asmenybės laiko grandis. Vaikas negali sugretinti dabartinio savęs su savimi praeityje ir ateityje:

individualios praeities jie dažniausiai neprisimena, o ateitis jiems nenuspėjama. Vaikai našlaičiai atsilieka nuo vaikų iš šeimų pagal refleksijos (savianalizės) lygį ir pasižymi pozityvumo ateities ir dabarties atžvilgiu nebuvimu. (M. Pileckaitė-Markovienė, 2007)

Identiškumas (tapatumas) – tai žinojimas, iš kokių skirtingų dalių susidaro mūsų asmenybė, tai savęs priėmimas, reikalingas tam, kad žmogus galėtų sėkmingai gyventi ir jausti gyvenimo pilnatvę. Pabrėžiama, kad paauglio tapatumo raidai yra svarbūs tiek ryšiai šeimoje, tiek patyrimas susijęs su atsiskyrimu. Socialinės atskirties vaikai ir našlaičiai tampa pernelyg anksti atskirti nuo šeimos. Išsiskyrimas su šeima sukelia ne tik prisirišimo santykių sutrikimą, bet ir socialinio statuso bei psichologinės būsenos pokyčius. Pagrindinių orientyrų netekimas sutrikdo savęs ir savo gyvenimo suvokimą – jis tampa nestabilus ir neišbaigtas, ir tai sukelia neadekvatumo jausmą. Šiuo atveju vaikų iš nedarnių šeimų padėtis yra geresnė nei vaikų iš globos namų: net bloga realybė yra geriau nei visai nieko.

Svarbių vaikui ryšių su kitais žmonėmis, priimtinių įpročių, asmeninių, ypač primenančių artimuosius, daiktų išsaugojimas, vaiko gyvenimo istorijos atkūrimas ir žinių apie jo šeimą rinkimas iš dalies sumažina praradimo skausmą ir padeda formuoti identiškumui. Reikia nepamiršti, kad vaiko identiškumas turi jo tikros šeimos teigiamų ir neigiamų bruožų. Tai paaiškina dažną vaiko siekimą pakartoti gyvenimo stereotipus, būdingus biologinei vaiko šeimai. Priežastis yra ne tik išmokimas, bet ir savotiškas vaiko ištikimybės savo tikrajai šeimai patvirtinimas.

Paprastai reikalingas specialus psichoterapinis darbas, kad būtų galima atskirti meilę tėvams nuo siekimo „sekti jų pėdomis“. Vaikas negali teisti savo tėvų, pagarba tėvams ir dėkingumas jiems už savo gyvenimą – natūralus ir reikalingas jausmas, kurio nebuvimas sukelia galias psichologines problemas. Bet tai nereiškia, kad vaikas turi kartoti jų klaidas. Būtent iš meilės savo tėvams jam teks išmokti įveikti sunkumus ir pasiekti sėkmę, formuoti savo gyvenimą ir santykius su žmonėmis, tai yra daryti tai, ką norėjo, bet ko nesugebėjo padaryti tėvai.

Anot M. Pileckaitės-Markovienės, tapatumo formavimasis paauglystėje sukuria suaugusiojo psichosocialinės raidos pamatą, daro įtaką tapatumo raidos permainoms bei adaptacijai suaugusio žmogaus tarpsnyje. Sutrikęs tapatumas gali trukdyti jaunam suaugusiajam įgyti specialybę, sukurti šeimą. Todėl yra labai svarbu laiku suteikti paaugliams, netekusiems tėvų globos, psichologinę pagalbą (M. Pileckaitė-Markovienė, 2007).

Apibendrintai galima teigti, jog dažniausiai savivoka suprantama kaip pozityvus asmens ar grupės vertės jausmas socialiniame vertybių kontekste. Pagrindinė prielaida, jog savęs pažinimo metu žmonės atlieka tokius pat veiksmus kaip pažindami kitus žmones.

1.5. Globojamų vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui Lietuvoje

Lietuvoje pagal vaikų globos įstaigos tipą išskiriamos šios įstaigos: valstybinės (apskričių vaikų globos namai, savivaldybių vaikų globos namai) bei nevyriausybinės (visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai, šeimos (šeiminiai globos namai)). Kaip rodo Statistikos departamento duomenys nuo 2001 iki 2008 metų Lietuvoje padaugėjo trimis apskričių ir trimis savivaldybių globos namais. Parapijinių globos namų tapo dviem įstaigomis daugiau, o šeimyninių – septyniomis mažiau. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, daugiausiai vaikų gyvena valstybiniuose apskričių globos namuose. Nuo 2004 m. apskričių globos namuose pastebima mažėjanti vaikų skaičiaus tendencija – nuo 2 732 vaikų 2004 metais iki 2 554 – 2008 metais. Savivaldybių globos namuose vaikų skaičius per šiuos keturis metus išaugęs nuo 950 iki 993 juose gyvenančių vaikų. Nežymiai padidėjęs yra vaikų, gyvenančių parapijiniuose globos namuose, o šeimyninių globos namų ugdytinių skaičius išlieka panašus. Sprendžiant pagal atvykimo į globos namus priežastis, kaip rodo Statistikos departamento 2007-2008 metų duomenys, didžiausia vaikų globos namų ugdytinių dalis yra atvykusi iš tėvų namų (Statistikos departamentas, 2009).

Daugelis globos institucijose gyvenančių vaikų čia gyvena ilgai – nuo kelių mėnesių iki keliolikos metų, kiti – visą gyvenimą. Siekdamas parengti pasiūlymus dėl vaikų globos organizavimo valstybinėse ir nevyriausybinėse vaikų globos institucijose sistemos tobulinimo 2003 metais, Darbo ir socialinių tyrimų institutas atliko mokslinį tyrimą, kurio rezultatai rodo, kad į globos institucijas dažniausiai patenka vaikai iš socialinės rizikos šeimų. Neretai jie socialiai apleisti, patyrę fizinę ir psichologinę prievartą, dėl to labiau psichologiškai pažeidžiami, jiems trūksta socialinių įgūdžių. Dažniausiai į globos institucijas patenka vaikai iš socialinės rizikos šeimų, kurie stokoja socialinių įgūdžių. Tačiau daugumos globos institucijų darbo organizavimas apriboja vaikų savarankiškumo plėtojimąsi. Gyvendami vaikų globos institucijoje, vaikai ne visada gali patys naudotis buitine technika, gaminti valgi, skalbti ir atlikti kitus buitines darbus. Jie nežino, kaip pasinaudoti institucijų ir organizacijų teikiamomis įvairiomis paslaugomis ir lengvatomis. Tai lemia vaiko dienos veiklos, patalpų, aplinkos organizavimas įvairaus tipo vaikų globos institucijose. Savarankiško gyvenimo ir bendravimo šeimoje įgūdžių, noro toliau mokytis, įgyti profesiją ypač stokoja dideliuose vaikų globos namuose ilgus metus gyvenę tėvų globos netekę asmenys.

Kaip rodo Lietuvos patirtis ir statistikos duomenys, jaunuoliai po institucinės arba globos šeimoje savarankiškame gyvenime patiria įvairių sunkumų, o jų gyvenimo kokybė, lyginant su kitu jaunimu, yra žemesnė. Šie jaunuoliai dažniausiai renkasi ne aukštąsias, bet profesines mokyklas. Dažniausia profesinės mokyklos pasirenkamos dėl to, kad nereikia mokėti už mokslą, lengviau galima

gauti bendrabutį, o įstojusiam į aukštąją mokyklą tėvų globos netekusiam asmeniui pačiam reikia stengtis susirasti bendrabutį ar kitą būstą, gauti papildomų lėšų studijoms ar pragyventi, kol mokosi. Profesinės mokyklos pasirenkamos ir todėl, kad tėvų globos netekę vaikai prasčiau išlaiko valstybinius egzaminus, be to, jų mokymosi ir aukštojo išsilavinimo siekimo motyvacija yra žemesnė. Daug jaunuolių nesugeba objektyviai įvertinti savo galimybes ir gebėjimus, nėra pasirinkę savo profesinio užimtumo. Visa tai sąlygoja, jog tėvų globos netekę asmenys sunkiau suranda darbo vietą ir nesugeba lygiai konkuruoti su kitais žmonėmis. Todėl būtina skatinti globėjus, vaikų globos įstaigų darbuotojus ugdyti tėvų globos netekusiam asmeniui norą įgyti tokį profesinį ar aukštąjį išsilavinimą, kuris leistų konkuruoti darbo rinkoje.

Našlaičiams ir tėvų globos netekusiems vaikams, gyvenantiems vaikų globos įstaigose, laikinosios vaikų globos įstaigose, šeimynose ir globėjų šeimose skirta „Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“, kurios tikslas yra vaiko, netekusio tėvų globos, savarankiško gyvenimo įgūdžių formavimas ir ugdymas (SADM, 2007).

Šioje programoje skiriamas dėmesys psichinio atsparumo stiprinimo poreikiui. Psichinis atsparumas – tai asmens gebėjimas išvengti, sumažinti arba nugalėti neigiamo aplinkos poveikio padarinius. Ši savybė laiduoja sėkmingą asmenybės vystymąsi ir funkcionavimą: individui yra lengviau susidoroti su įvairiomis sunkiomis gyvenimo situacijomis, prisitaikyti prie naujos gyvenamosios aplinkos, įveikti naujo gyvenimo etapo sunkumus ir reikalavimus. Paprastai geru psichiniu atsparumu pasižymintys žmonės vertina save teigiamai, geba reikšti ir valdyti emocijas, moka konstruktyviai įveikti nerimą keliančias situacijas, turi streso įveikimo gebėjimų.

Taip pat, atskirai programoje nagrinėjama ir tėvų globos netekusių vaikų savimonė, nes tyrimai rodo, kad jie mažiau pasitiki savimi, prasčiau vertina save ir savo gebėjimus. Pasitikinti savimi, realiai vertinanti savo galimybes ir savybes asmenybė turi daugiau galimybių tvirčiau įsitvirtinti gyvenime ir siekti aukštesnės gyvenimo kokybės. Teigiamos savigarbos ugdymas yra ilgalaikis procesas, kuris gali tęstis visą gyvenimą. Globos institucijų darbuotojai ir globėjai gali paskatinti šį procesą padrašindami globotinį, įvertindami jo teigiamus pasiekimus, organizuodami įvairius pasitikėjimą savimi formuojančius užsiėmimus.

Mūsų vertybės yra vienas iš svarbiausių veiksnių, apsprendžiančių mūsų pasirinkimą gyvenime, todėl svarbu padėti jauniems žmonėms įsisąmoninti savo vertybes. Dažnai į globos institucijas patenka jaunuoliai, kurie turi tvirtas, ne visada visuomenėje priimtas vertybines nuostatas, kurios ateityje gali kliudyti jaunuoliui sėkmingai įsilieti ir įsitvirtinti visuomenėje. Svarbu nesmerkti ir nežeminti paauglio arba jauno asmens dėl jo turimų įsitikinimų ar nuostatų, tačiau ilgalaikio individualaus ir grupinio darbo su juo metu skiepyti pozityviasias vertybes, keisti jo vertybinę hierarchiją.

Tuo tarpu socialiniai ryšiai gali būti emocinė parama jaunuoliui, kuris įžengia į savarankišką pasaulį. Socialinių ryšių kokybė tiesiogiai priklauso nuo turimų bendravimo gebėjimų, todėl būtina vystyti ir stiprinti vaikų, gyvenančių globos institucijoje, bendravimo įgūdžius.

Pradėję savarankišką gyvenimą, jaunuoliai susiduria su daugybe gyvenimo sunkumų, todėl turi mokėti objektyviai ir kritiškai įvertinti situaciją ir savarankiškai priimti sprendimą. Kritinio ir savarankiško mąstymo stoka yra būdinga daugeliui jaunuolių, užaugusių globos institucijose. Jauni asmenys dažnai vengia prisiimti atsakomybės už savo veiksmus ir jų pasekmes, daugelis nemoka atsispirti aplinkos poveikiui, turėti aiškia savo nuomonę, apginti ją. Būtina skatinti jaunuolių, gyvenančių globos institucijoje, iniciatyvą ir atsakomybę, suteikti daugiau pasirinkimo laisvės, mokyti kritiškai ir kūrybiškai vertinti situaciją. Patartina kiek galima dažniau suteikti vaikui galimybę pasirinkti, nes tai ugdo individualumą ir savarankiškumą.

Vaikų, gyvenančių globos namuose, lytiniam švietimui reikia skirti ypatingą dėmesį. Vykdam šią veiklą, skatinama bendradarbiauti su kitomis institucijomis, teikiančiomis vaikų ir paauglių lytinio švietimo paslaugas. Lytinio švietimo programos turėtų būti kompleksinės: apimti ne tik tam tikrų žinių perteikimą, bet ir formuoti atitinkamas vertybines nuostatas. Turėtų būti vengiama apie lytiškumą kalbėti vien tik anatominiame fiziologiniame kontekste. Lytinio švietimo programos neturėtų apsiriboti vien kontracetinių priemonių propagavimu, tačiau turėtų būti atsižvelgta į psichologinius lytinio intymumo aspektus bei asmenybės vidinę brandą.

Remiantis įvairių tyrimų duomenimis, Lietuva yra viena iš netolerantiškiausių šalių Europoje. Paliktas be tėvų priežiūros vaikas, globos institucijos auklėtinis savo gyvenime pats yra ne kartą susidūręs su neigiama aplinkos nuomone, diskriminacija ir atskirtimi. Deja, visuomenėje taip pat paplitę tam tikri stereotipai apie globos institucijų vaikus ir paauglius. Daug žmonių mano, jog visi be globos likę vaikai ir paaugliai yra jauni ar būsimi nusikaltėliai, narkomanai ir kitu asocialiu elgesiu pasižymintys asmenys. Svarbu, kad patys globotiniai būtų atsparūs įvairiems neigiamiems stereotipams, pasitikėtų savimi ir jaustų atsakomybę už savo gyvenimą. Taip pat skatinamas jaunuolių tolerancijos ugdymas kitaip atrodančių, mąstančių ar jaučiančių žmonių atžvilgiu. Empatija, tolerancija ir kritinis mąstymas yra brandžios asmenybės savybės.

Pastebėta, jog daug vaikų augančių globos namuose, nepaisant įgytos neigiamos socialinės patirties, teigiamai vertina šeimyninį gyvenimą. Daug jaunuolių, kuriems trūko šeimos šilumos ir artumo vaikystėje, labai anksti susikuria savo šeimas. Deja, ne visi jaunuoliai besirengiantys šeimyniniams gyvenimui, turi brandžias nuostatas, žinių, įgūdžių, reikalingų santykių poroje kūrimui ir palaikymui, atsakingai motinystei ir tėvystei, vaikų priežiūrai. Svarbu, kad jauni žmonės turėtų

pozityvius šeimos modelius, formuotų ir kurtų šeimą pagal visuomenėje priimtas vertybes, gebėtų prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, mokėtų rūpintis artimu žmogumi.

Vaikų, gyvenančių globos namuose, rengimas darbinei veiklai turėtų būti ilgalaikis ir tęstinis procesas. Vienas iš svarbiausių sėkmingo prisitaikymo prie visuomenės veiksmų yra asmens motyvacija dirbti ir gauti pastovias pajamas. Dažnas jaunuolis, pradėjęs savarankišką gyvenimą, ne tik neturi reikalingų darbinių žinių ir įgūdžių, bet ir stokoja atitinkamos motyvacijos. Dažnas ieško pelningo darbo, tačiau neįvertina savo galimybių ir gebėjimų, ieško lengvo, didelių pastangų nereikalaujančio darbo, ilgainiui įpranta prie gaunamų pašalpų. Deja, dalis jaunuolių, norėdami turėti pajamų, bet vengdami darbo, pradeda nusikalstamą veiklą (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007).

1.6. TYRIMO OBJEKTAS, TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Šio tyrimo objektas – gyvenimo globos namuose patirtis ir jos vertinimas.

Šio tyrimo tikslas – ištirti buvusių ugdytinių gyvenimo vaikų globos namuose patirtį ir jos subjektyvų vertinimą.

Tyrimo uždaviniai:

- Ištirti jaunuolių gyvenimo globos namuose patirtį;
- Ištirti gyvenimo patirties įtaką buvusių globos namų ugdytinių savęs vertinimui;
- Ištirti buvusių globos namų ugdytinių subjektyvų pasiruošimo savarankiškam gyvenimui vertinimą.

2. SUBJEKTYVUS UGDYTINIŲ PATIRTIES GLOBOS NAMUOSE VERTINIMAS: TYRIMO METODIKA

Tyrimo metodikoje atsispindi tyrimo metodas, tiriamieji bei tyrimo eiga ir organizavimas.

2.1. Tyrimo metodas

Šiame darbe buvo panaudotas pusiau struktūruotas kokybinio tyrimo metodas.

Buvo siekiama, kad respondentai interviu metu galėtų kuo laisviau reflektuoti savo patirtį. Todėl pokalbio pradžioje buvo prašomi papasakoti savo gyvenimo istoriją (*„Aš noriu Tavęs paprašyti, kad man papasakotum Tavo gyvenimo istoriją nuo Tavo gimimo, kaip buvai mažas vaikas. Pasakok viską, kas Tau atrodo svarbu, nes mane tai domina. Neskubėk.“*). Siekiant išsamesnio vaizdo, toliau sekė vidiniai klausimai – respondentų buvo prašoma papasakoti apie tam tikras gyvenimo sritis plačiau remiantis jų pačių pasakojimu. Išoriniai klausimai apie patirtį globos namuose buvo atviri, lengvai suprantami, formuluojami paprasta kasdiene kalba (1 priedas). Siekiant išsamesnio vaizdo, visų respondentų interviu pabaigoje buvo klausama, ar jie norėtų pridurti dar kažką svarbaus.

2.2. Tiriamieji

Šio tyrimo metu buvo apklausti keturi buvę vaikų globos namų auklėtiniai, kurie jau yra pilnamečiai ir gyvena savarankiškai (3 - 5 metus).

Buvo ieškoma po vieną auklėtinį iš keturių skirtingo pobūdžio vaikų globos namų. Du iš tiriamųjų gyveno valstybiniuose globos namuose (didmiesčio ir provincijos), kiti du nevyriausybinuose globos namuose (šeimyninio tipo bei nedideli (iki 12 vietų) parapijiniai). Atsitiktinumo būdu tyrime dalyvavo vienas vyriškos ir trys moteriškos lyties atstovės.

Tyrimė dalyvavę respondentai pristatomi žemiau lentelėje:

Respondentas	Amžius	Globos namų pobūdis (būvimo juose trukmė)	Ką veikia dabar
Mergina	23	Didmiesčio kūdikių namai (4 metai); Didmiesčio valstybiniai VGN (5 metai); Nevyriausybiniai šeimyninio tipo (10 m.)	Šiuo metu nedirba, baigia studijas universitete
Mergina	22	Nevyriausybiniai parapijiniai (7 metai)	Dirba, mokosi profesinėje mokykloje, 11 kl.
Mergina	24	Didmiesčio kūdikių namai (2 metai); Valstybiniai didmiesčio VGN (14 metų)	Ištekėjusi, šiuo metu nedirba, augina dukrą
Vaikinas	24	Valstybiniai provincijos VGN (10 metų)	Dirba

2.3. Tyrimo eiga ir organizavimas

Giluminiai naratyviniai interviu su respondентаis buvo atliekami 2009 m. kovo mėnesį, naudojant garso įrašą. Interviu vyko respondentų pasirinktoje vietoje patogiu jiems laiku. Atsakymų į klausimus laikas nebuvo ribojamas. Kai kuriais atvejais buvo užduodami patikslinantys klausimai, nenumatyti tyrimo plane, bet leidžiantys geriau suprasti respondenčių atsakymus.

Duomenų analizė buvo vykdoma pagal pusiau struktūruoto interviu analizės etapus:

1. Transkribavimas (pvz., 2 priedas);
2. Parafrazavimas (pvz., 3 priedas);
3. Konceptualizavimas (pvz., 4 priedas);
4. Kategorizavimas (pvz., 5 priedas).

Remiantis gautomis kategorijomis, sukurti respondentų biografiniai portretai, kurie pateikiami sekančiame skyriuje.

3. TYRIMO REZULTATAI – BIOGRAFINIAI PORTRETAI

Naratyvinio biografinio tyrimo duomenų analizės rezultatai yra keturių jaunuolių, augusių vaikų globos namuose, biografiniai portretai. Juose atsispindi jaunuolių patirties globos namuose suvokimas bei gyvenimo istorijos, padėjusios atskleisti šių suvokimų susiformavimo mechanizmus.

EGLĖ

„O tai visas čia gyvenimas globos namuose“

Dvidešimt trejų metų mergina. Gimė Švenčionyse, tačiau iš karto pateko į Vilniaus kūdikių namus, ten buvo iki ketverių metų. Iki devynerių metų gyveno vienuose iš Vilniaus valstybinių globos namų, vėliau – sostinės nevyriausybinuose globos namuose, kurių iki šiol yra finansiškai remiama. Sulaukusi pilnametystės metus gyveno globos namams priklausančiuose Jaunimo namuose, juos palikusi, nuomojo butą.

Yra baigusi vidurinę mokyklą. Šiuo metu universitete baigia socialinės pedagogikos studijas. Dėl tolimesnių studijų dar nėra apsisprendusi, tačiau svajoja apie savanoriavimą užsienyje.

Mergina yra jauniausia iš penkių vaikų. Vienintelė gyveno atskirai nuo šeimos. Trys seserys ir brolis augo su motina. Kur yra jos tėvas mergina nežino, bet labai norėtų jį susirasti.

Šiuo metu mergina gyvena su draugu, už kurio neslepia norinti ištekėti ir susilaukti vaikų.

„Mamos pakaitalą aš visą laiką turėjau“

Traukos biologinei šeimai mergina teigia nejaučianti. Prisipažino, kad kažkiek įdomu, kaip sekasi jos broliui ir seserims, tačiau apsiriboja susiskambinimais ir retais susitikimais su jais. Apie motiną Eglė prisimena ir kalba nenoriai – kažkiek papasakojo tik atskirai paklausta apie santykius su motina. Tačiau prisipažino, jog turi svajonę susirasti biologinį tėvą, kadangi, kaip pati sako, „mamos pakaitalą visą laiką turėjo, o tėčio visą laiką trūko“.

Eglei esant valstybinių vaikų globos namų auklėtine ją papildomai globojo viena sutuoktinių pora, kurią mergina vadina „krikštatėviais“. Kadangi pora buvo labai tikinti, po metų pažinties jie mergaitę pakrikštijo. Kaip pati dabar sako, jie jai „suteikė vertybių pagrindą“, be to, jų dėka mergina vėliau apsigyveno nevyriausybinuose globos namuose. Ši šeima, galima sakyti, jai atstojo biologinę

šeimą, kadangi visus savaitgalius, visas atostogas Eglė leido pas krikštatėvius tol, kol jiems negimė dukra ir jai laimingi tėvai galėjo skirti mažiau laiko. Iš merginos atsiliepimų galima spręsti, jog ji yra labai jiems dėkinga už perteiktą vertybių sistemą ir už tai, jog „įtaisė“ ją į kitus globos namus. Be to, krikšto mamą, dėl jas siejusio stipraus ryšio, Eglė vadina vienu iš motinos pakaitalų.

Kitu „motinos pakaitalu“ merginai tapo nevyriausybinių globos namų auklėtoja, kurią ji švelniai vadina „mama“. Eglės teigimu, jas siejo labai stiprus psichologinis ryšys, teigia, „mama“ galėjusi suprasti be žodžių. Su šia moterimi siejasi mieliausi merginos prisiminimai iš globos namų. Panašios jos buvo ne tik charakterio savybėmis bet ir išore. Eglės teigimu, ji buvo mylimiausias auklėtojos vaikas, o ir ji pati apie auklėtoją atsiliepia labai švelniais žodžiais, „labai rūpinosi, atsidavusi, kaip visos mamos“ ir pan.

Taigi, motiną atstoti merginos gyvenime buvo kam, o kas galėtų atstoti tėvą – ne. Iš Eglės pasakojimo galima spręsti, jog tėvo buvo ieškoma ja supusių vyriškos lyties atstovų tarpe. Pirmas žmogus, kuris juo galėjo tapti buvo krikštatėvis, tačiau kaip prasitarė mergina, tarp jų stiprus ryšys neužsimezgė. Kitas svarbus vyras Eglės gyvenime – globos namuose dirbęs socialinis darbuotojas. Tiesa, kol dar buvo globos namų auklėtinė, šio žmogaus nemėgo dėl jo griežtumo, tačiau nuomonė kardinaliai pakito po praktikos, kurią atliko savo globos namuose. Kitaip tariant, tapusi „kolege“ kitaip pažvelgė į šį vyrą kaip profesionalą, bei vadina jį „vyro ir tėvo idealu“.

Dėmesio vertas merginos gyvenimo momentas – neįvykęs susitikimas su motina. Krikštatėvių dėka mergaitei, tuomet turėjusiai septynerius metus, buvo suorganizuotas susitikimas su šeima, tačiau pasirodė tik brolis ir seserys, motina ateiti neišdrįso. Dabar apie tai Eglė kalba šaltai „jie atėjo, mama – ne, ai, gal ir gerai“, tačiau galima numanyti, kaip ji jautėsi tada. Kad septynių metų vaikas galėjo stipriai nusivilti motina galima spręsti ir iš to fakto, jog po įvykusio pirmojo susitikimo su motina, kai Eglė buvo penkiolikos, mergina liko „sukrėsta ir sumišusi“. Todėl dabar, sprendžiant iš interviu teksto, neįvykusio susitikimo faktą Eglė vertina labiau teigiamai, nei neigiamai, suvokdama, kokias neigiamas pasekmes jis galėjo turėti jai kaip mažamečiam vaikui.

Merginos nusivylimą motina galėjo nulemti ir tai, jog, dėl jai nesuvokiamų priežasčių, atskirai nuo šeimos gyveno tik ji, jauniausia. Kiti, daug vyresni už Eglę, nes visus skiria penkių metų intervalai, liko gyventi su motina. Toks merginos šeimos narių elgesys galėjo nulemti esamą traukos šeimai nebuvimą, tuo labiau, kad Eglės gyvenime atsirado žmonių, atstojusių jai šeimą.

Apie auklėtojas: „Dieve, padėk joms“

Neišpildoma Eglės svajonė – kad apskritai nebūtų našlaičių. Suvokia auklėtojų atliekamą vaidmenį vaikų gyvenimuose. Puikiai supranta, koks sunkus ir atsakingas yra tų moterų darbas. Vertindama auklėtojų atsidavimą teigia, jog pati tokio darbo nebūtų galėjusi dirbti.

Kitaip pažvelgti ir auklėtojų veiklą pervertinti padėjo jos globos namuose atlikta praktika. Iki tol sako nesuvokusi, kiek pastangų reikalauja darbas su vaikais netekusiais tėvų globos. Eglės teigimu, gyvendama globos namuose ji netinkamai vertino savo santykius su įstaigos darbuotojomis. Anksčiau, būdama maža, jautusi atstumą, šaltus santykius, sako maniusi, jog taip ir turi būti, o po atliktos praktikos supratusi, jog tai auklėtojų „psichologiniai šarvai“, padedantys išlaikyti ribą nuo jų asmeninio gyvenimo. Vaikai nuolat reikalauja dėmesio, atviravimo, kuo artimesnio bendravimo, bet Eglės teigimu, auklėtojoms būtina išlaikyti ribą tarp darbo ir savo asmeninio gyvenimo. Mergina apgailestauja, kad globos namuose gyvenantys vaikai auklėtojų dedamų pastangų nevertina, o įvertina tik vėliau, palikę globos namus.

„Čia išrinktieji tiktais gyvena“

Kita neišpildoma Eglės svajonė – panaikinti globos namus, ypač valstybinius. Ir valstybiniuose, ir nevyriausybinuose globos namuose gyvenusi mergina, drąsiai teigia, jog nevyriausybinuose gyvena tik likimo atrinkti vaikai. Eglė neatmeta, jog nevyriausybinuose globos namuose nėra minusų, tačiau lyginant gyvenimo sąlygas, valstybiniuose „augdami grupėje vaikai kaip žvėrys kokie“, jos teigimu, tokiomis sąlygomis išauga „žvėrelių banda“.

Merginos teigimu, vaikams geriausia yra kai globos namai kuriami šeimos pagrindu. Kai grupės yra mažos vyksta savotiška „šeimos imitacija, tik tėvo trūksta“. Pati labai vertina tai, jog gyveno tokiuose šeimos tipo globos namuose. Eglės įsitikinimu, ji čia pateko tik per stebuklą. Tik per stebuklą dokumentai buvo sutvarkyti pačiu laiku, kadangi sutvarkius viena diena vėliau ji būtų patekusi iš sostinės valstybinių globos namų į provincijos valstybinius globos namus.

Eglė džiaugiasi, kad nors ir našlaitė, bet „vaikystę super turėjo“. Ji džiaugiasi tuo, kad turėjo galimybę keliauti į užsienį, ilsėtis prie jūros, visą laiką buvo aprenpta, pavalgydinta, ir mano, jog valstybiniuose globos namuose nebūtų buvusi taip viskuo aprūpinta.

Kalbėdama apie globos namų trūkumus, vienintelis dalykas, kurio neišmokusi paliko globos namus – valgio gaminimas. Taip pat, aktualia problema yra vaikų socialinių įgūdžių neturėjimas, tačiau pati šių įgūdžių teigia turėjusi pakankamai.

„Nespaudė mokyti, tai dabar dėl to pikta“

Eglė įsitikinusi, jog mokslai gyvenime labai svarbūs, be jų nieko neįmanoma pasiekti, todėl globos namuose turėtų būti užtikrinta geresnė vaikų ugdymo proceso kontrolė.

Respondentės teigimu, jau baigusi vidurinę mokyklą pasijuto pasiekusi daugiau už brolių ir seseris, kadangi tik viena iš seserų yra baigusi, kiti – ne; brolis „bando kabintis į gyvenimą daugiau mažiau“. Tokie menki biologinės šeimos narių „pasiekimai“ verčia Eglę didžiulis tuo, kad yra labiau už juos išsilavinusi ir dėl to turi didesnes galimybes sėkmingai „kabintis į gyvenimą“.

Tačiau, pokalbio metu galima buvo suprasti, jog respondentė labai gailisi dėl įdėtų per mažų pastangų besimokant. Prisipažįsta, kad rinkosi mokyklą, kurioje bus lengviau mokyti; mokykloje mėgo tuos dalykus, kuriems nereikėjo daug pastangų, ypatingą sąžinės graužatį jaučia už mestus mokslus muzikos mokykloje. Suvokdama gautų žinių reikšmę ateičiai, mergina gailisi dėl neišnaudotų galimybių. Atsižvelgiant į tai, jog mokslai respondentės vertinami vienu svarbiausių veiksnių „kabinantį į gyvenimą“, tikėtina, jog praeityje neišnaudotos galimybės mokslo srityje gali būti laikomos mažesnėmis jos pačios galimybėmis kabinantį į gyvenimą.

Eglė prisipažino, jog prisiminimai apie mokyklą yra niūrūs. Kaip vėliau pokalbio metu paaiškėjo, dėl kelių priežasčių. Svarbiausia jų, kad per mažai mokėsi, užsidarydavo kambaryje ir „imituodavo, kad daro pamokas“, be to, labai trūko žmogaus, galėjusio patikrinti, padėti ruošiant namų darbus, kad nebūtų tekę eiti į mokyklą nepasiruošus. Būtent dėl šių priežasčių respondentė dabar akcentuoja ugdymo proceso kontrolės svarbą. Merginos manymu, geresnė vaikų priežiūra jiems atliekant namų darbus, būtų galėjusi išugdyti joje valios ir atsakomybės jausmus, kurių dabar jaučia trūkumą. Remiantis analize galima teigti, jog tokia respondentės savirefleksija yra nulemta atsakingo požiūrio į gyvenimą, kuris verčia įvertinti savo turimus resursus žvelgiant į ateitį.

Svarbu pasirinkti tinkamus draugus

Susidėjus su netinkamais žmonėmis „gyvenimas pridaro bajorių“ – įsitikinusi respondentė, suvokdama, kaip lengva yra paklysti gyvenimą susiejus su netinkamais draugais. Tokias išvadas respondentė daro remdamasi pavyzdžiais iš artimos aplinkos pažįstamų gyvenimų patirčių, t.y. narkomanijos, prostitucijos, nusikalstamumo ir kiti panašūs atvejai.

Žvelgdama į praeitį Eglė save vadina namisėda. Laiką dažniau leisdavo būreliuose ar namuose, nei su draugais. Vaikus iš globos namų verčiau laiko broliais ir seserimis nei draugais, nes,

respondentės teigimu, „bėgimo kartu parūkyti“ draugyste netinka vadinti. Atsakingas draugų rinkimasis nulėmė, jog mergina turėjo kelis draugus, bet jie buvo ne iš globos namų.

Remianti interviu tekstu, galima teigti, jog respondentė turėjo progą patikrinti savo draugus išėjusi iš globos namų ir apsigyvenusi viena – ji neturėjo į ką atsiremti kai jai to labai reikėjo. Tada mergina vienišumo jausmą „skandino“ alkoholyje, kol pati nerado išeities iš susiklosčiusios padėties.

Kitas dalykas liudijantis apie subrendusį Eglės požiūrį į gyvenimą yra atsakingas požiūris į motinystę, kadangi neplanuotus neštumus laiko opia problema globos namų auklėtinių tarpe. Jos teigimu, dažnai merginos nėra pakankamai išsilavinusios, pasiruošusios atsakyti už kitą gyvybę, todėl vaikams labai pasiseka, jeigu juos globoti pasiima, pavyzdžiui, vaiko tėvo tėvai, ar kiti giminaičiai.

„Svajonės pildosi, tik reikia labai norėti ir stengtis“

Kažko siekdami našlaičiai yra priversti dėti „trigubai daugiau pastangų“ nei vaikai turintys tėvus. Tokios nuomonės būdama Eglė pataria „spausti iš savęs viską ir nežmoniškai kabintis į gyvenimą“, nelaukiant pagalbos iš kitų siekti daugiau nei tikima, jog galima pasiekti.

Tokias išvadas respondentė daro remdamasi savo pačios gyvenimo patirtimi, kai tik palikus globos namus jautėsi visiškai vieniša. Tą laikotarpį Eglė vadina labai sunkiu, bejėgiškumo ir „beprotiško vienišumo“ metu. Nežinodama, ką veikti laisvu nuo mokslų metu, nesulaukusi draugų paramos, mergina laiką leido namuose viena, žiūrėdama serialus ir gerdama alkoholį. Tai trūko du mėnesius, kol nusprendė imtis kelių darbų, kad neturėti laisvo laiko ir nesijausti vienišai. Remiantis interviu tekstu, galima sakyti, jog darbai padėjo merginos gyvenime sustatyti viską į vietas. Tokia gyvenimiška patirtis leidžia respondentei teigti, jog reikia nieko nebijant, kitų pagalbos nelaukiant kabintis į gyvenimą. Nes vaikų globos namų ugdytiniai atsako patys už save: „babkių“ neturi – sukis kaip nori“, kad ir tektų dirbti trijuose darbuose kaip Eglei. Išbridusi iš tokios „duobės“ mergina laikosi optimistiškos gyvenimo nuostatos ir skatina kitus taip pat tikėti ir siekti daugiau, nei, rodos, gali pasiekti savo jėgomis.

„Blogai – bus blogiau, gerai – bus dar geriau“ – tokiai Eglės nuomonei, sprendžiant iš interviu teksto analizės, įtakos turėjo po sunkaus gyvenimo laikotarpio atėjęs geras. Kaip minėta, darbai jos viską gyvenime sustatė į vietas. Toliau sekė svajonės išsipildymas – išvyka į užsienį, į išsvajotą miestą. Bet kas svarbiausia, kas leido respondentei teigti, jog „gyvenimas visiškai susitvarkė“ – tai mylimo žmogaus jos gyvenime atsiradimas. Atsižvelgus į tai, jog merginai labai trūko draugų paramos, o visą gyvenimą buvo ieškomas „tėvo pakaitalas“, mylimas vaikinai galėjo patenkinti abu šiuos poreikius, tokiu būdu tapdamas labai svarbiu merginos gyvenime ir visiškai jos gyvenimą sutvarkydamas.

DIANA

„Toks mano gyvenimas. Atrodo trumpas, nu taip va buvo labai ilgai“

Dvidešimt dvejų metų mergina. Gimusi Vilniaus rajone. Maždaug iki dešimties metų gyveno su tėvais, vėliau septynerius metus vienuose sostinės nevyriausybinuose globos namuose. Apsigyventi globos namuose nusprendė savo noru po ilgai trūkusios reabilitacijos dėl narkotikų perdozavimo. Septyniolikos apsigyveno globos namams priklausančiuose Jaunimo namuose. Palikusi Jaunimo namus pradėjo nuomotis kambarius. Merginai yra tekę kelis kartus keisti gyvenamąją vietą, dažniausiai, dėl nesutarimų su šeimnininkais.

Diana yra jauniausia iš trijų vaikų. Su tėvais ryšys yra palaikomas. Motina turi problemų su psichika, todėl yra ne kartą gulėjusi ligoninėje. Tėvas gyvena vienas. Brolis yra priklausomas nuo narkotikų, tuo tarpu vyresnioji sesuo yra išsilavinusi ir sėkmingai kuria gyvenimą.

Dėl blogo pamokų lankomumo Dianai teko kartoti šeštos klasės kursą. Baigusi pagrindinį išsilavinimą mergina atidėjo mokslus ir pradėjo dirbti. Šiuo metu mergina dirba ir mokosi vienuoliktoje klasėje. Baigusi dvylika klasių sykiu įgys ir odininkės profesiją. Svajoja sutikti „normalų“, atsakingai į gyvenimą žvelgiantį vaikina, tapti jauna mama bei gauti nuosavą butą.

Su šeimos nariais, išskyrus seserį, bendrauja iš pareigos

Eglė gana šaltai kalba apie tėvus ir brolių. Apie tai, kas dedasi jų gyvenimuose kalba be ypatingų emocijų, gal net kiek abejingai. Stebėtinai abejingai ji atsiliepia apie brolio narkomano likimą, kurio sveikatai narkotikai jau stipriai yra pakenkę – „nieko nepadarysi, mirs, tai mirs“, be jokių emocijų. Ne ką jausmingiau respondentė kalba ir apie problemų su psichika turinčią motiną, ne kartą gulėjusią dėl to ligoninėje – „jai ten patinka, na jei patinka žmogui, tai tegu sėdi“. O tai, kad tėvas likęs yra vienas, Eglės manymu, tik į gerą, nes „vienas geria mažiau“.

Tuo tarpu, sprendžiant iš interviu teksto, vyresnioji sesuo jai yra pavyzdžiu. Iš Eglės kalbos jaučiama, jog ji didžiuojasi sesers pasiekimais; tuo, kad sesuo gerai mokosi, yra įgijusi ne vieną profesiją – „sesė mano maladec, pas ją viskas gerai gyvenime“.

Remiantis gilesne teksto analize, daroma išvada, jog Eglės likimui nemažai įtakos turėjo vyresnioji sesuo. Dėmesio vertas yra faktas, jog Eglė pasiprašė gyventi būtent į tuos globos namus, kur jau gyveno jos sesuo. „Mes atsisakėme tėvų“, vėliau prisipažįsta respondentė. Dabar jos kartais aplanko tėvus, kad padėti namų ruošoje, nes kaip pati sako, „kokie ten nebūtų, vis tiek mano tėvai“, tačiau

stipresnio ryšio su tėvais interviu tekstas neleido pastebėti. Galima numanyti, jog stipriausia gyvenimo atrama jai yra sesuo, nes iš tėvų ir brolio ji niekada negalėjo tikėtis pagalbos.

Santykiams su tėvais įtakos galėjo turėti ir per silpnas jos kontroliavimas vaikystėje, dėl ko ji susidėdavo su netinkamais draugais, kas kenkdavo lankomumui, rezultatams mokykloje. Draugų vaidmuo jos gyvenime darėsi vis svarbesnis, kol mergina apskritai beveik nenakvojo namuose, o tėvų pamokymai tapo nereikšmingi.

Taip pat ant santykių su broliu yra likęs nemalonaus gyvenimo įvykio pėdsakas. Su narkotikais Eglė susidūrė draugų kompanijoje, tačiau būtent pasekusi vyresnio brolio, tuo metu jau daug narkotikų vartojusio narkomano, pavyzdžiu, ji taip pat nusprendė pabandyti didesnę dozę narkotikų. Tai merginai baigėsi epilepsijos priepuoliu ir ilga reabilitacija. Pokalbio metu mergina brolio tiesiogiai nekaltino dėl to, bet galima numatyti, jog pati suvokia, kaip neatsakingai jis pasielgė neapsaugojęs jaunesnės sesers nuo narkotikų.

Kartu su draugais jos gyvenime atsiradavo problemos

Interviu metu Eglė prisipažįsta, jog draugai jos gyvenime užimdavo svarbią vietą, kol nenusprendė keisti savo gyvenimą. Ji supranta, kur galėjo nuvesti pavojingi ryšiai ir kaip galėjo susiklostyti jos gyvenimas, jeigu laiku nebūtų apsisprendusi keistis. „Jeigu pamatau, aš bendrauju“, bet teigia draugus ji šiuo metu matanti retai, dažniausiai – seserį. Be to, Eglės manymu, dabartinis jaunimas yra baisesnis nei buvo anksčiau.

Kartu su naujomis pažintimis merginos gyvenime įsivyrėdavo chaosas. Draugai jos gyvenime tapdavo tokie svarbūs, kad ji nepakludavo tėvams, vėliau auklėtojams. Ji nenakvodavo namuose, vėliau – globos namuose, kartą yra pabėgusi iš globos namų, bet vėliau sugrižo. Būtent taip ir pasakojo respondentė apie savo gyvenimą, „tai lankiau mokyklą, tai nelankiau; tai nakvojau, tai – ne“. Tai ji norėjo stabilumo, tai atsiradus naujiems draugams, jai norėjosi laisvės. Toks nepastovumas jos gyvenime trūko ilgą laiką. Draugų dėka Eglė teigia, visko gyvenime yra išbandžiusi, tame tarpe ir narkotikų.

Respondentės apsisprendimą keistis galėjo nulemti kai kurių pažįstamų, draugų likimai – narkomanija, prostitucija ir t.t. Mergina supratusi, jog tokio kaip jų gyvenimo nenori, nusprendė geriau sekti sesers pavyzdžiu ir baigti mokslus, įgyti specialybę. Dabar tik gali pasidžiaugti, jog laiku surimtėjo, nes daugumos jos draugų iš už globos namų ribų gyvenimai susiklostė nesėkmingai, o gyvenusių kartų globos namuose dauguma gyvena gerai.

Vaikų globos namai – išsigelbėjimas

Kalbėdama apie globos namus Eglė atsiliepia tik teigiamai, ar tai būtų kalbama apie auklėtojus, ar tai bendrai apie suteiktas gyvenimo sąlygas, viskas jai buvo gerai ir nieko jai netrūko gyvenant globos namuose. Tik gailisi per vėlai supratusi, jog auklėtojai vaikams linki tik gero.

„Jie norėjo tik gero, o aš maniau, kad jie blogi“ – kalbėjo respondentė prisimindama gyvenimo globos namuose laikus. Tokie vertinimai gali būti susiję su merginos tuometiniu „laisvės siekimu“ ir greičiausiai dėl to kilusiu auklėtojų pasipriešinimu. Dabar žvelgdama į praeitį Eglė sutinka, jog „laisvė vaikams – blogai“, kad ir kaip jie to siektų. Ne gana to, merginos teigimu, globos namuose nepakenktų dar griežtesnė disciplina, kad auklėtojai būtų labiau gerbiami. Jos manymu, buvo per mažai baudžiama už nepagarbą auklėtojoms. Tiesa, Eglės manymu, auklėtojų pastangas ir atsidavimą įvertina tik sėkmingai gyvenimą susikūrę auklėtiniai, kiti to nevertina.

Respondentės teigimu, globos namų auklėtojai buvo kaip tėvai. Vaikams buvo skiriama daug dėmesio, greičiausiai dar ir dėl to, jog vaikų skaičius įstaigoje yra mažas. Eglė tikra, jog likusi gyventi su tėvais ji nebūtų tiek mačiusi ir aplankiusi, kiek tam buvo suteikta progų gyvenant globos namuose. Mergina yra dėkinga likimui, jog atėjo gyventi būtent į šiuos globos namus ir net bijo pagalvoti, kaip būtų susiklostęs jos gyvenimas likus su tėvais.

Remiantis gilesne interviu analize galima prieiti išvados, jog svarbiausia teigiamų atsiliepimų apie globos namus priežastis yra ta, jog Eglė apsisprendė čia apsigyventi nieko neverčiama. Merginai globos namai buvo kaip vienintelė išeitis norint pakeisti gyvenimą, siekiant tapti „normalia“. Po narkotikų perdozavimo ji nusprendė užmiršti buvusius draugus, keisti gyvenimą, o to siekti gyvendama su tėvais ji nebūtų galėjusi dėl silpnos kontrolės. Todėl Eglė pasirinko globos namus, kuriuose jau gyveno jos vyresnioji sesuo (kuri, kaip jau minėta, yra laikoma pavyzdžiu), kad juose būtų prilaikoma nuo netinkamų draugų ir galėtų pradėti naują gyvenimą. „Buvau bloga, po to normalia pasidariau“ – taip respondentė dabar vertina septynerius globos namuose pragyventus metus.

„Man patinka dirbt. Mokytis tik nepatinka“

Šiuo metu Eglė dirba ir mokosi vienuoliktoje klasėje. Yra įsitikinusi, jog gyvenime būtina yra baigti dvylika klasių ir turėti profesiją. Darbo krūvio teigia nebijanti, jai patinka dirbti, tačiau sunkiai sekasi mokslai dėl ankstesnio mokyklos nelankymo metu atsiradusių spragų.

Kaip rodo interviu tekstas, greičiausiai siekdama sesers pavyzdžiu, Eglė nepaisydama sunkumų siekia išsilavinimo. Tačiau taip buvo ne visą laiką. Tais laikotarpiais, kai draugai užimdavo svarbiausią

vieta jos gyvenime nukentėdavo mokslai. Pamokų lankomumas blogėjo nuo trečios klasės kol šeštoje ji apskritai nebelankė mokyklos. Remiantis gilesne interviu teksto analize, daroma prielaida, kad tik apsigyvenus globos namuose Eglė grįžo į mokyklą kartoti šeštos klasės kurso. Tačiau mokyklos lankomumas vėl ne kartą blogėjo atsiradus naujiems draugams. Tokiu būdu pamokas devintoje klasėje Eglė taip pat lankė retai. Esamos mokslo spragos turi įtakos dabartiniam mokymuisi ir su tuo kylantiems sunkumams. Suprantama, jog esant sunkumams atsiranda ir nenoras mokytis, tik dabar respondentė žvelgdama atsakingai ir pareigingai į ateitį nemeta mokslų ir toliau siekia išsilavinimo.

„Buvo tokie momentai, kad ne mokslai galvoj“ – teigia Eglė. Šie gyvenimo „momentai“ ir galėjo nulemti tai, jog baigusi pagrindinę mokyklą ji atidėjo mokslus ir pradėjo dirbti. Interviu teksto analizė rodo, jog šis laikotarpis kaip tik sutampa su respondentės persikraustymu iš globos namų į Jaunimo namus. Tuo metu jai svarbesnės galėjo atrodyti gaunamos pajamos nei mokslai, nes jau pati turėjo tvarkyti savo gyvenimą ir išlaidas.

„Iš tikrųjų, reikia velnių duoti“

Eglė su pasididžiavimu kalba apie savo sugebėjimą pakovoti už save. Jos manymu, tokia savybė yra labai reikalinga gyvenime.

Ypač svarbiu jos gyvenime įvykiu yra kerštas mokykloje ją skriaudusiems. Kaip teigia respondentė, kol buvo maža, nebuvo kam jos apginti, ji buvo mušama, jautė atstūmimą dėl kilmės iš nepasiturinčios šeimos. Dėl šių priežasčių, trečioje klasėje jos pačios prašymu Eglė buvo pervesta į kitą mokyklą, kur mokėsi iki šeštos klasės. Vėliau, kaip jau buvo minėta respondentė kartojo šeštos klasės kursą bet jau ankstesnėje jos mokykloje. „Grįžau į mokyklą kai jau buvau „krūta“ – giliau analizuojant interviu tekstą paaiškėja, jog grįžimas į šeštą klasę sutampa su apsigyvenimu globos namuose, t.y. prasidėjusiu nauju gyvenimo etapu. Taigi, gyvenimas toje aplinkoje, kur pati norėjo patekti galėjo būti veiksmu leidusiu merginai pasijusti „krūta“ ir atkeršyti už visas skriaudas, tiek mokiniam, tiek mokytojai, kurios nemėgo. Tik tada ją pradėjo gerbti, kas verčia respondentę didžiuotis savimi.

Kovoti už savo teises tenka ir nuomojantis kambarius, kai šeiminių siūlomos gyvenimo sąlygos neatitinka susitarimo arba iš jos yra siekiama pernelyg didelio mokesčio už nuomą, būtent todėl Eglė jau ne kartą yra pasikeitusi gyvenamąją vietą, o sutiktus žmones pokalbio metu yra pavadinusi pabaisomis.

„Galvoju, kad pas mane viskas gerai bus“

„Gyvenimo visokio pabandžius. Ir bloga, ir gera – viską mačiau“ – taip apie savo gyvenimą kalba respondentė. Gyvenimiška patirtis skatina ne tik jau dabar į gyvenimą žvelgti rimtai ir atsakingai, bet ir optimistiškai. Eglė yra tikra, kad suaugusiųjų patarimai vaikų nebūs išgirsti tol, kol jie patys nenorės patarimo, ir tada vaikai „su laiku surimtėja“.

Kaip parodė interviu tekstas, merginos gyvenime buvo daug kilimų ir nuopolių, greičiausiai todėl respondentė sako išbandžiusi visko. Suvokdama, kad stovėjo ties nuklydimo riba ir vos nemirė, labai vertina patirtį globos namuose, kuriose, kaip pati prisipažįsta, jai „nieko netrūko, viskas buvo gerai“. Net į skaudžią gyvenimo patirtį Eglė žvelgia pozityviai.

Drąsiai pradėjo ir savarankišką gyvenimą, nors prisipažįsta jautusi nerimą dėl būsto nuomos, ypač dėl santykių šeiminkais, kurie vertė nuolat jaustis nesaugiai, jausti grėsmę būti išmestai. Turbūt dėl šio nesaugumo jausmo, svajonės gauti nuosavą butą išsipildymas leistų jai jaustis laimingiausia.

Savarankiškai gyventi Eglė turėjo galimybę išmokti Jaunimo namuose, kas taipogi leido ramiau žvelgti į ateitį. Be to, merginos privalumai yra darbštumas ir sąžiningumas, kurių dėka ji užsitikrina sau pastovias pajamas, leidžiančias susimokėti už kambario nuomą ir padengti kitokias išlaidas.

Atsakingas požiūris į gyvenimą leidžia drąsiai svajoti apie šeimos kūrimą, taipogi neslepia esanti nelinkusi ištekėti „už bet kokio“, respondentė norėtų sutikti „normalų“ – apie ateitį galvojantį, vaikina, su kuriuo galėtų susilaukti vaikų.

NATALIJA

„Gyvenam gerai kol kas“

Dvidešimt ketverių metų mergina. Yra viena iš dvynukų, gimusi su broliu. Iki dvejų metų vaikai gyveno su tėvais, tačiau vėliau dėl nepriežiūros buvo nuvežti į Vilniaus kūdikių namus. Po dvejų metų pateko į vienus iš sostinės valstybinių vaikų globos namų. Baigusi vidurinę mergina įgijo apskaitininkės-kasininkės ir sekretorės specialybes. Nori gauti buhalterio išsilavinimą, tačiau tam kol kas neturėjo galimybių.

Natalijos motina, visą gyvenimą girtuokliavusi, mirė prieš penkerius metus. Tėvas yra sėdėjęs kalėjime, taip yra priklausomas nuo alkoholio. Mirus motinai jis išėjo iš namų, valkatavo. Šiuo metu yra dingęs be žinios. Iš viso šeimoje buvo septyni vaikai, iš jų yra likę keturi: vyriausio, „nuėjusio tėvo

pėdomis“ nėra tarp gyvųjų, o dar du vaikai yra mirę dar prieš gimstant Natalijai. Natalija su broliu yra vyriausi iš likusių: jaunesnė sesuo gyvenusi internate dabar gyvena su Natalija, o su jauniausiu broliu, iki pat jos mirties gyvenusiu su motina, palaikomi silpni ryšiai, „jis atsiranda tik kai reikia pagalbos“.

Natalija yra ištekėjusi, augina pusantrų metų dukterį. Su vyru ir seserimi gyvena gautame socialiniame bute. Šiuo metu niekur nedirba. Svajoja susilaukti dar vieno vaiko, pagaliau gauti buhalterės išsilavinimą ir dirbti mėgstamą darbą pagal šią profesiją.

„Ir vaikų namai gali ant kojų pastatyt žmogų“

Respondentė yra tikra, jog nereikėtų bijoti gyvenimo globos namuose, kadangi juose gali būti geriau nei būtų buvę su šeima, ypač jeigu tėvai yra tokie kaip buvo jos pačios.

Remiantis gilesne interviu teksto analize, galima teigti, jog nepaisant to, kad kai kurie Natalijos poreikiai globos namuose negalėjo būti patenkinti, ji daugiau turi gerų atsiliepimų apie gyvenimą globos namuose. Ypač svarbus veiksnys merginos gyvenime yra geri santykiai su auklėtojais. Todėl pokalbio metu buvo nuskambėjęs patarimas „reikia labiau suprast vienas kitą, ir auklėtojus“, tik tokiu atveju auklėtojai gali tapti stipria atrama gyvenime, į kurią visada iškilus sunkumams galima kreiptis. Paauglei auklėtojos buvo kaip draugės, suprasdavo patardavo, ypač yra vertinamos tos, kurios mokėdavo auklėti „žodžiu“, psichologiškai paveikdavo, pavyzdžiui, lygindamos su tėvais; nors prisipažįsta, kad daugiau disciplinos nepakenktų, o bausmės galėjo būti griežtesnės, nes jaučiasi buvusi išlepinta. Verta atkreipti dėmesį, jog teigiamu globos namuose laikoma yra „auklėtoja iš mokslų“, kuri buvo įstaigoje tam, kad padėtų vaikams ruošti pamokas. Netekus tokios specialistės dėmesys ugdymo procesui, Natalijos teigimu nebuvo pakankamas – nuo kiekvienos auklėtojos asmeniškai priklausė, kiek jai rūpėjo vaikų namų darbų atlikimo procesas. Tokia respondentės pastaba liudija apie mokslų jos kaip globos namų auklėtinės gyvenime reikšmę.

Apibendrinama gyvenimo globos namuose laikus respondentė prisipažįsta „man buvo gerai, gaudavom visko“, kad negali gauti visko, ko nori, teigia supratusi paauglystėje. Mielai prisimenami „paskatinimai“ už gerus mokslo rezultatus: gerai besimokantys turėjo pirmenybę renkantis dovanas arba buvo pildomi jų norai. Atsižvelgiant į tai, kad kalbama apie gyvenimą globos namuose, galima numanyti, jog galimybės išpildyti auklėtinių norus buvo ribotos, kas greičiausiai ir nulėmė Natalijos suvokimą, kad visko gauti neįmanoma. Nepaisant to, džiaugiasi išvykomis į užsienį, įvairiomis dovanomis, kurių, kaip teigia, tikrai ne kiekvienas šeimoje augantis vaikas gauna.

Natalija aplanko savo globos namus, todėl yra pastebėjusi, kad „dabar vaikai yra kitokie“ – juos sunkiau auklėti. Dabartiniai ugdytiniai gavę griežtesnę bausmę ją „laiko jų teisių pažeidimu“, merginos

teigimu, jos laikais vaikai buvo paklusnesni, labiau laikėsi tvarkos taisyklių. Žvelgdama į vaikystės laikus vertina ten vyravusią discipliną ir tikrai ją taikys auklėdama savus vaikus, kitaip mananti, jie jos negerbs, be to, griežta tvarka ugdo atsakingą žmogų.

Gyvenant globos namuose Natalijai labiausiai trūko meilės ir šilumos jausmo, šių poreikių nepatenkinimas nulėmė, jog mergina jaučiasi „geležine“ – ji sugeba šaltakraujiškai reaguoti į problemas, gyvenimo sunkumai jos negąsdina. Kaip vėliau prisipažino respondentė, auklėtojos buvo geranoriškos, supratingos, tačiau „tai tik žodžiai“, o trūko tikros šilumos jausmo, kurio jos užtikrinti negalėjo; Natalijos teigimu, net jeigu auklėtojos bandytų tai užtikrinti, jos liktų nesuprastos, nes yra svetimos moterys, kurių „mama nepavadinsi“. Remiantis interviu tekstu, galima teigti, jog svarbus faktas, trukdęs atsirasti artimesniam ugdytinės ir auklėtojų ryšiui yra dažnas auklėtojų įstaigoje keitimasis. Natalija pokalbio metu leido suprasti, kad dėl tokio nepastovumo globos namuose kalti yra dažnai besikeičiantys įstatymai.

Prie globos namų trūkumų priskiriama vyrų baimė bei saugumo jausmo stoka. Pati respondentė pokalbio metu apie tai kalba be ypatingų emocijų, tačiau remiantis viso interviu tekstu, tuo, kokia pokalbio dalis buvo skirta papasakoti apie „baisius dalykus“, galima daryti prielaidą, jog tai buvo tikrai rimti išgyvenimai. Auklėtojų gąsdinimai nebendrauti su nepažįstamais vyrais ir vyriškos lyties atstovų įstaigos personalo sudėtyje nebuvimas nulėmė merginos vyrų baimę: kuri laiką respondentė prisipažįsta bėgusi nuo vyrų sutikusi juos pakeliui. Apie globos namų langų daužymus ir panašius įvykius mergina pasakojo su lengvu humoro prieskoniu, tačiau galima numanyti, kiek daug vaikui tuo metu reiškė negalėjimas jaustis saugiai globos namų aplinkoje.

Dar pasakojimo pradžioje Natalija prasitarė apie išgąstį, patirtą tik patekus į šiuos globos namus – visiems vaikams ant rankų buvo užrašomi jų vardai, kad auklėtojos nepamirštų. Respondentė prisipažino, jog pašymas ant jos kūno ją tuomet išgąsdino, tačiau vėliau tekste teigia supratusi, kad yra kitokia nei visi vaikai tik pradėjusi lankyti mokyklą. Remiantis gilesne interviu analize, daroma prielaida, kad respondentė yra linkusi sumenkinti problemas, tam įtakos gali turėti gyvenimo globos namuose metu išugdytas šaltakraujiškas sunkumų priėmimas.

„Skiriasi vis tiek tas internatas ir vaikų namai“

Pokalbio metu respondentė skyrė nemažai dėmesio šių skirtingų globos namų įstaigų tipų palyginimui. Turėdama pažįstamų, jų tarpe jos jaunesnioji sesuo, gyvenusių internate Natalija linkusi geriau vertinti savo globos namus už geresnes gyvenimo sąlygas ir geresnį vaikų paruošimą savarankiškam gyvenimui.

Mergina yra dėkinga likimui (ir laiku pasikeitusiam įstatymui), kad neprivalėjo sulaukusi pirmos klasės persikelti gyventi į internetą, nes „internate visai kitaip būtų“. Nors interviu teksto analizė parodė, jog ir globos namuose gyvendama mergina privalėjo pati kovoti už save, „mušimasis buvo įprastas dalykas“, tačiau teigia, jog internate „už save reikia kovoti kaip miške, ten niekas neužstos“. Remiantis interviu tekstu, daroma prielaida, kad įtakos tokiai respondentės nuomonei turėjo įsitikinimas, kad poreikių patenkinimas ir vaikų kontrolė internate dėl didesnio nei jos globos namuose vaikų skaičiaus yra blogiau užtikrinama. Taip pat kalbant apie pasiruošimą savarankiškam gyvenimui Natalija palankiau vertina savo globos įstaigą, „mums irgi niekas neaiškino, bet sakė pirmiausiai susimokėti už butą“, yra tikra, jog iš internato jaunimas išeina visiškai nepasiruošęs, „išėjęs iš internato gyvenk kaip nori... jiems negalima vieniems gyvent“.

Interviu teksto analizė rodo, kad mergina objektyviai vertina gyvenimo globos įstaigose sąlygas – „kiekvienuose kitaip“. Net teigiamai vertindama savo globos namus ji mato, ką reikėtų dar keisti juose. Pirmiausiai pokyčių, jos teigimu reikėtų kolektyvo atrankoje, kad įstaigoje dirbtų tikrai atsidavę žmonės, o ne per giminystės ryšius darbą gavę asmenys. Pokalbio metu neišryškėjo, dėl kokios priežasties respondentei taip „kliūva“ giminystės ryšiai, tai įvardinama kaip nesąžiningumas, tačiau neatmestinas dalykas, jog dažnai keičiantis darbuotojoms vietoj kažkokios jos asmeniškai mėgstamos auklėtojos „įsidarbino“ giminaitė, kurioms, kaip pati teigia, būdinga „nesiskaityti su kitais darbuotojais“. Kita, respondentės manymu, pokyčių reikalaujanti grandis – vaikų grupių paskirstymo kriterijų keitimas. Natalija besilankydama globos namuose atkreipė dėmesį į toje pačioje grupėje esančius didelio amžiaus skirtumo vaikus. Merginos manymu, skirstymas pagal amžių vaikams būtų naudingesnis.

„Kurie sunkiai gyveno, dažniausiai suprasdavo, su mumis draugavo“

Pradėjusi lankyti mokyklą Natalija suvokė, jog yra kitokia nei kiti vaikai. Kaip vaikų globos namų auklėtinei jai teko pajusti atstūmimą ir išankstinį nusistatymą, ypač iš pasiturinčių šeimų vaikų. Tai nulėmė, kad daugiausiai buvo bendraujama su panašaus likimo vaikais.

Respondentės nemaloniai prisimenamas yra faktas, kad skirtingai nuo kitų vaikų mokykloje (ypač kalbant apie pagrindinę) vaikų globos namų auklėtiniai neturėdami kišenpinigių jautėsi menkesni. Per tą laiką pastebėjusi, kad juos suprato ir su jais draugavo tik blogesnėje socialinėje padėtyje esantys vaikai: išsiskyrusių tėvų vaikai, skurdžiai gyvenantys ir pan. Pasiturinčių tėvų vaikai dažniausiai „žiūrėdavo iš aukštai“ ir bendraudavo tik norėdami pasipelnyti – sumokėdavo už atliktas namų užduotis. Bet Natalija ir į tokią gyvenimo patirtį žvelgia su humoru „už tat turėjom pinigų“.

Prisiminimai iš vidurinės mokyklos yra geresni. Iš pradžių mergina nenorėjusi užmegzti ryšių su klasiokais, „kam, jeigu tik du metus kartu mokysimės“, vėliau susibendravo, nes klasiokai pasirodė draugiški, tokie išlikę iki dabar, stengiasi susitikti bent kartą į metus.

Šiuo metu kontaktai palaikomi daugiausiai su merginomis iš tų pačių globos namų, gavusiomis netoliese butus. Kiti, respondentės teigimu, tapę nedraugiški, kaip pati mano, greičiausiai dėl turimų šeimų ir su jomis susijusiais rūpesčiais. Tačiau didžiuojasi, jog visoms neblogai sekasi, pačios augina vaikus, o jų vaikų neištiko jų pačių likimas, t.y. patekimas į globos įstaigą. Reiktų pažymėti, jog Natalijos gyvenime draugai taip pat dažnai keitėsi. Respondentė nelinkusi palaikyti ryšių su žmonėmis, kurie draugavo „dėl kažko“, vertina laiko išbandytas draugystes.

Kovotoja

Save Natalija vadina kovotoja už teisybę. Jos užsispyrimas ir atkaklumas, kaip rodo interviu tekstas, reiškiasi visame, ką bedarytų. Kaip pati teigia, „gyvenimas aplaužė, bet nuo to tik gudresnė pasidariau“, prisipažįsta vis tiek siekianti, ko užsimano, tik kiek gudriau, ne taip tiesmukai.

Vaikystėje mokėjo apginti ne tik save bet ir brolių, tam jei reikėjo drąsiai panaudodavo ir jėgą. Ji galėjo nepaisyti draudimų kai kažko siekė, ypač tinka šiuo atžvilgiu pavyzdys apie draudimą laikyti globos namuose naminius gyvūnėlius – ji ne kartą buvo atsinešusi tai šuniuką, tai kačiuką, laikė juos kažkur už globos namų teritorijos.

Vėliau paauglystės laikotarpyje, ryškiausias Natalijos užsispyrimo atvejis – atsisakymas išvykti iš globos namų ir mokytis kažkur specialybės, ne dėl to, kad bijojo savarankiško gyvenimo, o dėl to, kad norėjo kaip normalūs vaikai baigti vidurinę mokyklą, o po to įgyti specialybę. Taip ir padarė, tiesa, reikia pabrėžti, jog tai buvo pirmas toks atvejis globos namų istorijoje ir nėra tikra, ar turėjo pasekėjų vėliau.

Dėl išankstinio žmonių nusistatymo apie globos namų auklėtinius ir jiems klijuojamų etikečių, kaip rodo interviu teksto analizė, Natalija nuolat siekė įrodyti, kad žmonės klysta, o ji tikrai nėra blogesnė už kitus. Gailisi, kad mokykloje paklausė atkalbinėjimų nuo stojimo į medicinos studijas, „nes ten tik už pinigus“, jos respondentę traukia iki šiol. Todėl atkakliai siekia kito tikslo – gauti buhalterės išsilavinimą, nepaisant nuolat atsirandančių tam kliūčių: pinigų stygius, gimęs vaikas. Kaip sako „svarbu nepasiduoti ir bandyti iš naujo“. Natalijos kovingumas pasireiškė ir darbovietėse – dėl „aštraus liežuvio“ prarado dvi darbo vietas, kadangi netylėjo matydama, jog jos teisės yra pažeidžiamos, savo tiesą sugebėdavo įrodyti ir pasitelkdama įstatymus. Galiausiai rado jai patinkantį

administratorės darbą, kuri dirbo beveik iki pat dukters gimimo. Būtent galvodama apie grįžimą ten dirbti siekia buhalterės išsilavinimo, kuris ateityje leis jai užtikrinti nuolatinės pajamas.

Igimtas kovingumas ir atkaklumas verčia ją rūpintis visais jai artimos aplinkos nariais. Interviu teksto analizė leidžia daryti prielaidą, jog Natalijos rūpestingumas pasireiškia kaip vadovavimas, „šeimoje aš vyrą vadovauju“, su tuo, kaip teigia, sutinkantys ir aplinkiniai. Ji rūpinasi jaunesne seserimi. Moko, kaip reikia gyventi, nes to internete neišmokė. Natalija palaiko nuolatinį kontaktą su broliu dvyniu, gyvenančiu užsienyje – džiaugiasi, kad jo gyvenimas taip pat gerai susiklostė. Tik jauniausiais broliis nepriima iš jos pagalbos ir beveik nepalaiko ryšių. Ką dar reiktų paminėti, Natalija ilgą laiką bandė kovoti su tėvo priklausomybe nuo alkoholio, bet šią kovą ji laiko pralaimėta.

Kalbant apie išankstinį žmonių nusistatymą, respondentė jo susilaukė ir iš vyro, tuo metu vaikiną, tėvų pusės. Jie nenorėjo priimti jos į šeimą, tačiau su laiku mergina parodė, ko yra verta ir dabar palaiko gerus santykius su vyro tėvais, ypač dabar, kai yra dukra – jų anūkė. O dukrai teigia sieksianti užtikrinti viską, ko pati nėra gavusi.

„Pradžia... tai jiniai nebuvo sunki visai“

Savarankiško gyvenimo pradžia negąsdino ir nebuvo sunki mylimo žmogaus buvimo šalia dėka. Vaikinas jos gyvenimo atrama tapo dar jai gyvenant globos namuose. Skirtingai nei kiti vaikinai jis nuoširdžiai domėjosi Natalija, rūpinosi ja, padėdavo kai reikėjo net pamokų ruošoje. Taigi padėjo taip pat merginai persikraustant į bendrabutį.

Gyventi bendrabutyje respondentei patiko dėl mažesnės nei globos namuose kontrolės; sprendžiant iš interviu teksto, Natalijai patiko būti atsakingai už savo gyvenimą: planuoti su kambarioke išlaidas, dienotvarkę ir pan. Būtent dėl atsakingo požiūrio į gyvenimą respondentė ne iškart sutiko gyventi su vaikiną, kadangi baiminosi nesutarimų, ypač dėl pinigų. Tik įsitikinusi, jog gerai sutaria apsigyveno su draugu.

Natalijos negąsdino mintis apie šeimos kūrimą. Nors savo šeimoje pavyzdžio nematė, pamatyti, kaip gyvenama „tikroje šeimoje“ turėjo galimybę gyvendama šeimose užsienyje – tokias išvykas organizavo vasaros atostogų metu globos namai. Respondentė labai vertina šią patirtį ir tai, kad šeimos stengėsi parodyti jai visa, kas geriausia; tačiau svarbiausia, kad ji matė „tikros šeimos gyvenimą iš vidaus“.

Žinodama, kad greitai gaus būstą, mergina pradėjo planuoti vaiką, susituokė, nes jos manymu vaikus geriausia auginti kol yra jauni. Natalija prisipažįsta, jog dabartinis gyvenimas jai nelabai patinka dėl rutinos, jai trūksta įvairesnės veiklos, prie kurios yra pripratusi. Ji nori kuo greičiau imtis mokslų ir

darbo; yra tikra, jog sugebės viską suderinti. Taip pat žvelgdama atgal ji teigia, jeigu galėtų, būtų gyvenusi bendrabutyje ilgiau; būtų stojusi toliau studijuoti derindama mokslus su darbu; be to, dabar neklausytų draugų atkalbinėjimų ir būtų bandžiusi stoti į išsvajotąją mediciną. Gilesnė interviu teksto analizė rodo, jog mergina gailisi dėl neišnaudotų galimybių mokslo srityje, iš to greičiausiai ir yra kilęs pokalbio metu nuskambėjęs patarimas globos namų vaikams „būtinai mokytis“.

ANDRIUS

„Gimęs po laiminga žvaigžde“

Dvidešimt ketverių metų vaikas. Gimęs Vilniaus rajone iki trečios klasės gyveno tėvų namuose. Vėliau pateko į internetinę mokyklą, esančią Švenčionių rajone, kur pragyveno dešimt metų. Pagrindinį išsilavinimą gavo internato mokykloje, o vidurinį to paties miestelio vidurinėje mokykloje. Išlaikęs abitūros egzaminus įstojo į Vilniaus statybos ir verslo kolegiją. Baigęs studijas susirado darbą valstybiniame sektoriuje.

Andrius yra vyriausias iš penkių vaikų. Kadangi motina vaikų neprižiūrėjo, tą vaidmenį šeimoje atliko jis. Apie tėvą iš interviu nieko nežinoma. Su motina kontaktai dabar beveik nepalaikomi. Atskirus nuo motinos, dvi Andriaus seserys pateko į vienus iš Vilniaus valstybinių globos namų, o du jaunesni broliai – į Kauno globos namus. Abu broliai greitai laiku buvo adaptuoti amerikiečių, šiuo metu gyvena Jungtinėse Amerikos Valstijose, tarpusavio ryšiai yra palaikomi. Viena iš seserų sulaukusi pilnametystės išvyko į Angliją, o kita, taip pat jau pilnametė, mokosi Vilniuje.

Vaikino svajonėse sukurti šeimą, turėti gerai apmokamą darbą, kad jo vaikų neištiktų jo likimas, nes kaip teigia, „neturėjus šeimos, norisi savaip“.

„Prarasta vaikystė“

Patirtį globos namuose lydi liūdni, skausmingi prisiminimai, todėl savo vaikystę ir jaunystę vaikas vadina prarastomis. Andrius teigia per tą laikotarpį nieko gero nematęs, vienintelis dalykas praskaidrindavęs gyvenimą – tai laisvalaikis, kurio metu dažniausiai sportavo.

Remiantis interviu teksto analize, daroma prielaida, jog prie vaikystės laikymo prarasta galėjo prisidėti ir faktas, kad respondentui dėl motinos neatsakingumo teko greitai suaugti ir, kaip vyriausiajam iš vaikų, atsakyti už jaunesnius. Kaip pripažįsta pats Andrius, motina vaikų auklėjime

visiškai nedalyvavo, pokalbio nuskambėję žodžiai „ne ta motina, kuri pagimdė, o ta, kuri užaugino“ liudija apie šaltus santykius su motina.

Pokalbio pabaigoje Andrius prisipažino, jog apie gyvenimą globos namuose jam yra sunku kalbėti ir nemalonu prisiminti, o tokios kaip jo vaikystės jis nelinkėtų nei vienam vaikui. Respondento teigimu, yra daug nemalonių istorijų, kurių tikrai niekas nenorėtų išgirsti, pradedant vaikų mušimu, labdaros vaikams pasisavinimo atvejais ir pan. Gyvenimo internate jam kaip vaikui labiausiai trūko pramogų, todėl gaunamos dovanos, išvykos visada buvo lydimos džiaugsmo. Taip pat mokykloje buvo juntamas internato auklėtinių atstūmimas, jie daugiausiai bendravo tarpusavyje ir su kitais vaikais nesusidraugaudavo. Tolimesnė interviu teksto analizė patvirtina, jog visi šie skausmingi išgyvenimai ir verčia vadinti vaikystės laikotarpį prarastu.

Trūko visko, kas galėjo atstoti šeimą

„Visko trūko. Ne taip, kaip buvo normaliuose namuose“ – išgirdau iš vaikinio, kurio gyvenimas namuose taip pat toli gražu nepriminė laimingos vaikystės. Metai į metus gyvenimas internate bėgo visiškai nesikeisdamas.

Remiantis interviu tekstu, pirma, ką norėtų keisti respondentas yra vaikų grupių sudarymo tvarka – svarbiausia, kad šeimos nebūtų išskiriamos. Tai greičiausiai siejasi su asmenine Andriaus gyvenimo patirtimi, kai jis ir jo seserys, broliai buvo apgyvendinti skirtingose globos įstaigose, verta atkreipti dėmesį ir į tai, jog seserys ir broliai gyveno sykiu, o jis – vienas. Remiantis šiais gyvenimo faktais tampa aišku, kodėl respondento pabrėžiama šeimos narių neišskirimo svarba jų gyvenimui.

Respondento teigimu, gyvenimas globos namuose tikrai nėra toks geras, kaip kažkam gali pasirodyti. Vaikams, gyvenantiems internate, trūko visko, pradedant būtiniausiais dalykais, tokiais kaip higienos priemonės, drabužiai ir t.t. Galima nuspėti, jog būtent dėl daugelio dalykų trūkumo pasakojimo metu vaikinai ne kartą prisimena apie internate dirbusių žmonių labdaros vaikams pasisavinimo atvejus. Deja, Andrius pripažįsta, kad didesnėms permainoms internate trūko lėšų, o šiuo metu, jo žiniomis, finansinė internato padėtis yra pagerėjusi, ko pasekoje vaikams gyvenimo sąlygos turėtų būti geresnės.

Kalbant apie psichologinius vaikų poreikius, remiantis gilesne interviu teksto analize, daroma prielaida, jog vaikinui galėjo trūkti glaudesnio ryšio su suaugusiais. Andrius minėjo, jog turėjo gerą auklėtoją, bet vėliau nuskambėjusi jo pastaba, kad internate labai reiktų gero psichologo, leidžia spręsti apie artimų ryšių su auklėtojais trūkumą, nebuvo niekam išsipasakoti, nes „kitą dieną apie tai žinojo visas internatas“. Kliūtimi glaudesniems santykiams su suaugusiais atsirasti, kaip rodo interviu teksto

analizė, greičiausiai buvo ir didelis internate gyvenusių vaikų skaičius bei didelės vienai auklėtojai tekusios vaikų grupės. Šiuo metu, vienai auklėtojai priskiriama ne daugiau aštuonių vaikų, kas vaikų gyvenimo sąlygoms yra palankiau.

Auklėjimas – sunki užduotis

Andriaus teigimu, esant dideliame vaikų skaičiui, pabrėžtina, kad vaikų, netekusių tėvų globos, užtikrinti kontrolę, poreikių patenkinimą ir gerai juos išauklėti – sunki užduotis auklėtojams. O kadangi vaikai, vaikino teigimu, yra žiaurūs, įstaigoje būtina yra griežta disciplina.

Tiesiogiai auklėtojams pretenzijų interviu tekste nepastebėta. Respondento nuomone, internate „dirbo tvirtų nervų žmonės“, o auklėjant sunkaus būdo vaikus netgi fizinių bausmių panaudojimas gali būti pateisinamas. Tačiau kalbant apie paties respondento patirtį, sprendžiant iš gilesnės interviu teksto analizės, peršasi prielaida, jog jam tą vienintelį kartą „kliuvo“ nepelnytai. Kadangi, kaip Andrius yra minėjęs, jo santykiai su suaugusiais, su valdžia „buvo geri, nes nebuvo koks blogietis“. Jeigu pasitvirtintų interviu teksto analizės prielaida, jog respondentas yra patyręs fizinį smurtą ne visiškai pagrįstai, tai taptų aišku, kodėl ne kartą pokalbio metu primindavo, kad vaikai buvo mušami auklėtojų.

Kalbėdamas apie savo patirtį globos namuose, respondentas ne kartą pabrėžė, jog vaikų grupės internate buvo per didelės; siekiant geresnių auklėjimo sąlygų užtikrinimo reiktų jas mažinti, be to, tikslinga būtų užtikrinti didesnę auklėtojų skaičių įstaigoje. Esant mažesnėms grupėms vaikų poreikių patenkinimas vyktų efektyviau. Auklėtojoms lengviau suplanuoti vaikams pramogas, suvaldyti juos, o tai svarbūs veiksniai siekiant efektyvaus vaikų auklėjimo.

Gerai, kad turiu gerų pažįstamų

Remiantis interviu tekstu, Andriaus gyvenime svarbios yra pažintys, kurios tarp kitko leido drąsiau „žengti pirmus savarankiško gyvenimo žingsnius“. Vaikinas yra linkęs patarti ir kitiems vaikų globos namų auklėtiniais ieškoti ryšių.

Dar gyvendamas internate Andrius pasižymėjo gerais santykiais „su valdžia“, iš interviu teksto pastebima, kad jam tai buvo svarbu. Taip pat mokykloje teigia turėjęs „gerus klasiokus“, kurie ir dabar, jo žiniomis, gyvena gerai. „Geri pažįstami“ taipogi labai padėjo tik išėjus iš globos namų. Dar verta paminėti, jog vaikinas palaiko santykius ir su pažįstamais užsienyje, kuriuos susirado atostogų, organizuotų internato auklėtiniais, metu; kaip teigia, „į užsienį, jeigu norėtų, galėtų išvykti nors ir

rytoj“. Taigi, remiantis gilesne interviu teksto analize, daroma prielaida, jog patikimi ryšiai laikomi svarbiais sėkmingam vaikų globos namų auklėtinių gyvenimo susiklostimui.

Išėjus iš internato – gyvenimas nuo nulio

Andriaus teigimu, internate vaikai visiškai neparuošiami savarankiškam gyvenimui, kadangi „ten gyveni apie nieką nemąstydamas – viskas išplauta, paduota“. Svarbiausias veiksnys norint „atsistoti ant kojų“ yra išsilavinimas – „arba kažką baigi, arba lieki niekas“, teigia vaikinai.

Vaikinas įsitikinęs, jog internatas negali išmokyti nieko, kas gali praversti ateityje, todėl svarbiausia globos namų ugdytinių užduotis – gauti išsilavinimą. „Svarbu, kad pabaigėm kažką“ sako Andrius, kalbėdamas apie savo klasiokus, kurių dauguma baigė vidurinę kažkur tęsė mokslus. Tiesa, iš interviu teksto pastebimas vaikinų didžiavimasis savimi, tuo, kad įstojo „aukščiausiai“ iš visų klasiokų, o iki įstojimo į universitetą trūko visai nedaug. Šioje vietoje verta pastebėti, jog už šiuos pasiekimus yra dėkingas tik sau, nes jiems internatas jokios įtakos neturėjo; netgi priešingai – internatinėje mokykloje mokiniams suteiktos žinios buvo labai menkos, pradėjus lankyti vidurinę jiems teko sparčiai veltis kitus mokslinius.

Andrius pripažįsta, jog išėjusiems iš internato jaunuoliams dažniausiai trūksta socialinių įgūdžių, jam kaip jau minėta labai pravertė pažįstami, kurie reikiamu metu patardavo, padėdavo jam. Įstojęs į aukštąją mokyklą vaikinai gavo kambarį bendrabutyje, o tam, kad susimokėti už mokslus jis uždarbiaudavo, „turėjo chaltūrų“. Gavęs aukštąjį išsilavinimą Andrius susirado darbą valstybiniame sektoriuje ir kaip sako, „su laiku atsistojau ant kojų“. Respondentas prisipažįsta, jog dėl, jo manymu, nestabilios šalies situacijos vidutiniokui Lietuvoje yra sunku, nes „vieną dieną – vienas įstatymas, kitą – kitas“, geriau yra užsienio šalyse, tačiau jį patį nuo išvykimo laiko jau turimas geras darbas. Verta dėmesio tai, kad iš interviu teksto nėra aišku, kas yra tie „gerieji pažįstami“, padėję savarankiškai gyventi, tačiau peršasi prielaida, kad kažkas pakankamai patikimas, galimai įtakingas, sprendžiant iš to, kad iš karto po studijų vaikinai pradėjo dirbti darbą valstybiniame sektoriuje.

4. TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

Giluminė naratyvinių biografinių interviu analizė leido konceptuali lygmeniu išsiaiškinti subjektyvaus jaunuolių gyvenimo patirties suvokimo susiformavimo priežastis, kuriomis remiantis buvo nustatytas jo susiformavimo mechanizmas. Apibendrinant visas priežastis galima teigti, jog jaunuoliai yra išgyvenę skausmingą patirtį, o noras atsiriboti nuo skaudžių išgyvenimų skatina siekti to, kas padėtų užtikrinti saugią ateitį jiems ir jų šeimoms.

Tikslinga yra detaliau aptarti subjektyvų jaunuolių patirties vertinimą, susiejant jį su konkrečiais skausmingos patirties momentais.

Tyrimo duomenų analizė parodė, jog tėvų globos netekimo nulemtos nuolatinės atramos gyvenime paieškos verčia vaikų globos namų ugdytinius ieškoti tėvų pakaitalo jų artimoje aplinkoje. Dažniausiai jais tampa globos namuose supantys suaugusieji. Neradus tokios atramos globos namuose, jos ieškoma už globos namų ribų. Kalbama apie žmones, su kuriais neturima giminystės ryšių, tačiau jie atstojo kažkokią būdą šeimą. Iš tų žmonių gali būti perimama vertybių sistema, iš jų mokomasi tikros šeimos gyvenimo.

Tyrimo duomenimis, tėvų globos netekusių jaunuolių tarpe būdingas yra traukos tėvų atžvilgiu nebuvimas, kuris atsiranda nusivylus tėvais. Tėvai vaikų atstumiami dėl nepateisintų lūkesčių, dėl patirtų nuoskaudų, dėl to, kad buvo priversti greitai suaugti ir atsakyti patys už save. Biologiniai tėvai, kaip taisyklė, respondentams gyvenimo atrama būti nesugebėjo, todėl tarpusavio ryšiai yra silpni.

Taip pat išryškėjo, jog kalbėdami apie gyvenimą globos namuose jaunuoliai ypač vertina patirtis, kurių tikrai nebūtų gavę iš tėvų; tarsi patys save guosdami, jog globos namai gali suteikti kažką daugiau nei įstengtų suteikti tėvai; dažniausiai buvo minimos išvykos į užsienį, brangios dovanos ir kt.

Tyrimo duomenų analizės metu pastebėta, jog tėvų globos netekę vaikai iš globos namų aplinkos laukia sąlygų, primenančių namus. Tokiai aplinkai užtikrinti tikslinga vienai auklėtojai sudaryti mažas vaikų grupes ir, kas svarbiausia, užtikrinti vaikų iš vienos šeimos buvimą toje pačioje grupėje. Be to, mažų vaikų grupių globos namuose sudarymas tikslingas norint geriau pažinoti ugdytinių poreikius.

Remiantis tyrimo duomenų analize, neturėję normalių santykių su tėvais, jų globos netekę vaikai nesugeba užmegzti tinkamų ryšių ir su auklėtojais, todėl siekiant išmokyti auklėtinius pagarbos suaugusiems tikslinga globos namuose išlaikyti tvarkos taisykles, discipliną.

Kaip rodo tyrimo rezultatai, disciplina globos namuose reikalinga ir dėl vaikų paklusnumo užtikrinimo, elgesio normų, ribų numatymo, kas aktualu aplinkoje, kurioje vaikai siekia laisvės.

Atsakingas draugų rinkimasis nulemia atsiribojimą nuo pavojingų ryšių, suvokiant atsakomybę už savo ateitį nesusiejama jos su nepatikimais žmonėmis.

Dėl jaučiamo aplinkinių išankstinio nusistatymo vaikų globos namų auklėtinių atžvilgiu, kaip parodė tyrimo rezultatai, jaunuoliams būdingas bruožas yra atkaklumas siekiant tikslų, noras įrodyti, jog jie nėra blogesni už kitus.

Kaip rodo tyrimo duomenys, tėvų globos netekusių vaikų gyvenimuose nesvetimas buvo atstūmimo iš kitų apraiškos, kurios nulėmė jaunuolių išmokimą pasitikėti tik savomis jėgomis. Be to, dėl artimųjų nebuvimo esamas įsisąmoninimas, jog tam, kad kažką pasiekti savarankiškai privalo įdėti daugiau pastangų nei šeimas turintys vaikai.

Tyrimas parodė, jog dėl gyvenimo sąlygų, kai viskas vaikams yra paruošta, paduota atsiranda pavojus išugdyti nesavarankišką asmenybę, nesugebančią susitvarkyti pati, be aplinkinių paramos. Ypač verta dėmesio yra dažnai pasitaikanti vaikų globos namų ugdytinių socialinių ir namų ruošos įgūdžių stoka, kurios pasekmės pasireiškia palikus globos namus, pradėjus savarankišką gyvenimą.

Tyrimo duomenų analizės duomenimis, svarbiausias sėkmingo gyvenimo kūrimo veiksnys vaikų globos namų ugdytiniams yra išsilavinimas. Išsilavinimas yra tarsi pasiekimų gyvenime matavimų kriterijus, nieko nebaigę vertinami nieko nepasiekusiais. Neturėdamas išsilavinimo vaikų globos namų auklėtinis tarsi iškrenta iš konkurencingų tarpo, o jo šansai susikurti sėkmingą gyvenimą tuo pačiu mažėja. Dėl tokios išsilavinimo tolimesniam jaunuolių gyvenimui reikšmės, kaip rodo tyrimo rezultatai, tinkamų sąlygų ugdytinių gyvenimui užtikrinimas vaikų globos namuose yra jų ugdytiniams labai svarbus. Respondentų pabrėžiamas ugdytinių gyvenimo proceso globos namuose kontrolės poreikis.

Kitas, tyrimo duomenimis, saugumo jausmą gyvenime jaunuoliams užtikrinantis veiksnys – pastovios pajamos. Darbo užimtumas palikus vaikų globos namus buvusiems ugdytiniams yra neišvengiamas norint padengti visas būtiniausias gyvenimo išlaidas.

Tyrimo duomenimis, vaikų globos namų auklėtiniai, nuo vaikystės pratę kovoti už savas teises, turi atkaklumo siekiant užsibrėžtų tikslų ir atsakingai žvelgia į gyvenimą. Žvelgdami į netolimą ateitį vardina šeimos sukūrimą, išsilavinimą, darbą ir nuosavą būstą kaip svarbiausius siektinus dalykus, užtikrinančius stabilumą tiek jiems patiems, tiek jų šeimoms.

REKOMENDACIJOS

1. Tyrimo duomenų analizė parodė, jog tėvų globos netekimo nulemtos nuolatinės atramos gyvenime paieškos verčia vaikų globos namų ugdytinius ieškoti tėvų pakaitalo jų artimoje aplinkoje. Iš tų žmonių gali būti perimama vertybių sistema, iš jų mokomasi tikros šeimos gyvenimo. Tikslingas yra psichologo būvimas globos namuose, siekiant nuolatinio patikimo auklėtinių stebėjimo.
2. Tyrimo duomenimis, kalbėdami apie gyvenimą globos namuose jaunuoliai ypač vertina patirtis, kurių tikrai nebūtų gavę tėvų namuose, dažniausiai buvo minimos išvykos į užsienį, brangios dovanos ir kt. Šie rezultatai liudija apie pramogų ir laisvalaikio įvairumo globos įstaigose užtikrinimo svarbą.
3. Tyrimo duomenų analizės metu pastebėta, jog tėvų globos netekę vaikai iš globos namų aplinkos laukia sąlygų, primenančių namus. Tokiai aplinkai užtikrinti tikslinga vienai auklėtojai sudaryti mažas vaikų grupes ir, kas svarbiausia, užtikrinti vaikų iš vienos šeimos buvimą toje pačioje grupėje.
4. Remiantis tyrimo duomenų analize, neturėję normalių santykių su tėvais, jų globos netekę vaikai nesugeba užmegzti tinkamų ryšių ir su auklėtojais, todėl siekiant išmokyti auklėtinius pagarbos suaugusiems tikslinga globos namuose išlaikyti tvarkos taisykles, discipliną.
5. Tyrimas parodė, jog dėl gyvenimo sąlygų, kai viskas vaikams yra paruošta, paduota atsiranda pavojus išugdyti nesavarankišką asmenybę, nesugebančią susitvarkyti be aplinkinių pagalbos. Ypač verta dėmesio yra vaikų globos namų ugdytinių socialinių ir namų ruošos įgūdžių stoka, kurios pasekmės pasireiškia palikus globos namus. Todėl labai svarbus yra šių įgūdžių suteikimo vaikams užtikrinimas per visokeriopą jų įtraukimą į suaugusiųjų gyvenimą.
6. Tyrimo duomenų analizės duomenimis, svarbiausias sėkmingo gyvenimo kūrimo veiksnys vaikų globos namų ugdytiniams yra išsilavinimas. Dėl tokios išsilavinimo tolimesniam jaunuolių gyvenimui reikšmės, tinkamų sąlygų ugdymo procesui užtikrinimas vaikų globos namuose yra labai svarbus. Pabrėžiamas ugdymo proceso kontrolės poreikis.

LITERATŪRA:

1. Dabkus R., Egzistavimas ir adaptacija : monografija. Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2003. 211p.
2. Dildienė A., Savęs vertinimas ir savikūra. Vilnius: VPU, 1995. 7 p.
3. Jacikevičius A., Žmonių grupių (socialinė) psichologija. Vilnius, „Žodynas“, 1995. 104p.
4. Juodraitis A., Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. ŠU I-kla, 2004. 165p.
5. Kelias link savarankiško gyvenimo/SADM. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto I-kla, 2007. 200 p.
6. Leiputė O., Vyšniauskytė-Rimkienė J., *Globos institucijose gyvenančių ir bendrojo lavinimo mokyklų rizikos moksleivių psichologinės socialinės problemos*. Socialinė pagalba rizikos grupės vaikams: respublikinė mokslinė-metodinė konferencija: programa ir pranešimų tezės, 2005 m. rugsėjo 23 d., Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2005. 33 p.
7. Mina C., Menas būti: asmens raida ir laimė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2007. 116p.
8. Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa. Vaikų laikinosios globos namai "Atsigrėžk į vaikus", SADM. Vilnius: „Lodvila“, 2007. 151p.
9. Pileckaitė-Markovienė M., Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida; SADM. Vilnius: Vaga, 2007. 104 p.
10. Psichologija studentui : vadovėlis / KTU, sudarytojas D. Antinienė. Kaunas : Technologija, 2000. 260p.
11. Vaikai atvykę į globos namus (2007, 2008). Požymiai: atvykimo aplinkybės. Statistikos departamentas. Prieiga per internetą:
<[http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3161113...>;](http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3161113...)
12. Vaikų globos įstaigų skaičius (2001-2008). Statistikos departamentas. Prieiga per internetą:
< [http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3161103>;](http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3161103)
13. Vaikų skaičius globos įstaigose (nuo 2004 m.). Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: < [http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=...>;](http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=...)
14. Valickas G., Asmenybės savęs vertinimas. Vilnius: Vilniaus univ. I-kla, 1991. 91 p.
15. Bem, D.J., Self-perception Theory. Stanford University; Stanford, California 1972, 62p.

16. Bremer J., Jak to jest być świadomym: analityczne teorie umysłu a problem neuronalnych podstaw świadomości. Warszawa: Wydawnictwo IFiS Pan, 2005. 371 p.
17. Selbstbewusstsein. Wikipedia, Die freie Enzyklopädie, 2009. Prieiga per internetą: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Selbstbewusstsein>>.

PRIEDAI

1. Išoriniai interviu klausimai;
2. Vieno interviu transkribavimo pavyzdys;
3. Vieno interviu parafravavimo pavyzdys;
4. Vieno interviu konceptualizavimo pavyzdys;
5. Vieno interviu kategorizavimo pavyzdys;

Išoriniai interviu klausimai buvo pateikiami, atsižvelgiant į tyrimo uždavinius:

1. Kokie mieliausi prisiminimai iš gyvenimo globos namuose?

Ištirti, kas labiausiai atitiko respondento poreikius jam gyvenant globos namuose.

2. Kokie liūdniausi prisiminimai iš gyvenimo globos namuose laikotarpio?

Ištirti, kas globos namuose nebuvo užtikrinama.

3. Ko labiausiai trūko gyvenant globos namuose?

Ištirti, kokie globotinio poreikiai buvo netenkinami.

4. Papasakok, prašau, apie globos namuose dirbusius žmones.

Ištirti, kokie buvo santykiai su globos namų personalu, kiek jie svarbūs.

5. Norėčiau, kad papasakotum apie savo draugus globos namuose.

Ištirti, kokie buvo santykiai su bendraamžiais.

6. Kokie prisiminimai lydi tave iš mokyklos laikų?

Ištirti, kokie buvo santykiai su bendraamžiais ir mokytojais.

7. Įsivaizduok, tapai globos namų direktoriumi. Ką pirmiausiai juose pakeistum?

Ištirti, ko labiausiai trūko globos namų aplinkoje, kas pagerintų esamą situaciją.

8. Ko išmokęs išėjai iš globos namų į suaugusiųjų gyvenimą?

Ištirti, kiek pasirengę savarankiškam gyvenimui išėjo iš globos namų; kokių įgūdžių trūko.

9. Norėčiau, kad prisimintum ir papasakotum apie savo savarankiško gyvenimo pradžią.

Ištirti, kiek pasirengę buvo savarankiškam gyvenimui; kokie buvo kilę sunkumai.

10. Ką patartumei tik atvykusiems į globos namus vaikams?

Ištirti pačių respondentų iš gyvenimo gautas pamokas; kokie pavojai jų tykojo.

11. Kaip įsivaizduoji savo ateitį po 5 metų?

Ištirti respondentų gyvenimo prioritetus.

Interviu

Tyrėjas: Vat, kaip ir sakiau, iš karto praš-prašysiu tavęs papasakot savo gyvenimo istoriją. Nuo nuo pat tavo gimimo, kaip buvai maža (*nusijuokiau, pamačiusi nustebusios respondentės reakciją*) ir pasakok viską, kas tau atrodo svarbu. Man-mane viskas domina. Ir neskubėk (*susišypsau*).

Respondentas: /Gimiau Švenčionyse. Vaa. Augau kūdikių namuose. Iki keturių metų. Bet Vilniaus jau kūdikių namuose. Tadaa nuo keturių – pirmuose vaikų globos namuose. Va, iki devynių. Globos namuose mane pakrikštijo žmonės. Va, ir jie mane globojo. Na tai jie man visus pagrindus vertybių, viską suteikė. Ir jie mane įtaisė į XXXXXXXXX. *Galų gale*. Tai va, tai nuo devynių XXXXXXXXX. Gyvenau, augau, žodžiu. Va ir, iš tikrųjų, dar dabar skaitausi globojama XXXXXXXXX. Nors negyvenu tenais, bet dar dar kol finansiškai finansiškai [*dėmesį patraukė studentai išėję iš auditorijos*](15 sek.). Devyniasdešimt penktais, devyn penktais, jo, aš atsikrausčiau į „sociką“. Vaa. Per stebuklą. Nes tą pačią dieną mane turėjo išvežti iš tikrųjų į Švenčionėlių internatą. Spėjo iš tikrųjų sutvarkyt, sakė vieną dieną vėliau jeigu būtų sutvarkę, viskas būtų buvę. Tu buvai XXXXXXXXX?

T: Mhh (*pritariančiai*).

R: Nu matei kokios sąlygos, viskas?

T: Mačiau.

R: Nu super. (*įkvėpė*) Va taii. Baigiau Ozo mokyklą, šalia visiškai.

T: Mh.

R: Va ir įstojau į pedagoginį, dabar baiginėju. Darbinė patirtis nedidelė. *Mokykloj esu dirbus*. Vasarą ten po mėnesį. (*šypsodamasi**) Dažydavau sienas, grindis*. Va, po to esu dirbus du mėnesius. XXXXXXXXX turi savo poilsiavietę Karklėje, prie jūros. Va, tai tenais esu du mėnesius indus plovus. Va, po too esuu VU bendrabučioo, Čiurlionio gatvėj, budinčia padirbus (*šypsodamasi**) keturis mėnesius*. Aa va, po to esu tiesiog „Piaro“ įmonėj dirbusi irgi ten apie keturis mėnesius. Va, ir XXXXXXXXX buvo nu mano (*šypsodamasi**) penki mėnesiai darbinė patirtis*. Jo, aš nuo rugsėjo dirbau XXXXXXXXX. Va ir, nebedirbu. Nežinau, apie draugą, pasakoot? (*susidrovėjusi, sukryžiuoja delnus ir priglaudžia prie krūtinės*).

T: Kaip nori, iš tikro, kas tau svarbu.

R: Nu tai draugas yra, ir svajojam sukurti gražią šeimą./ Nežinau, gal klausinė-klausinėk, dabar taip žinai pagrindą pasakiau.

T: Naa, pasakei daugiausia apie apie apie darbus, ooo brolių, seserų neturi?

R: Yra brolis ir yra trys sesės, va bet aš su jais neaugau. Jie visi su mama yra užaugę, o mane vienintelę, pačią mažiausią... aš nežinau tik dėl kokių priežasčių. Vaa. Aš atskirai augau.

T: Ir jokių kontaktų dabar?

R: Žinai, kartais susirašom. Aš ten buvau pas juos nuvažiavus kelis kartus. Traukos kaip tokios nėra. Tiesiog, nu **vis tiek įdomu** ten, kaip-kaip-kaip kaip jie gyvena, kaip jiems sekasi net. Kai būna įdomu, žinai, tada nuvažiuoji ten ar pasiskambini galų galiausiai. *Va./*

T: O kažką plačiau apie vaikystę pačią, nežinau...

R: Apie vaikystę?

T: Mh.

R: Aš kaip tik šio-šiomis dienomis taip vat bandžiau prisiminti ten kaip kas. Ir iš tikrųjų, nu nesvarbu, kad aš našlaitė, va, kad aš augus globos namuose, bet iš tikrųjų vaikystę tai super turėjau. Ir Niidoj buvau, iir Trakuoose buvau, va. Visa laiką aprenpta, pava-pavalgiusi, stogas virš galvos yra, ir ir, iš tikrųjų, ir ee anksti ten ganėtinai ir skaityt išmokau tenais, ir niekas manęs nemušė per daug, va. *(šypsodamasi*)* Kelis kartus esu iš tikrųjų taip*.

T: *(juokiasi*)* Visi vaikai*...

R: **Nu bet** kaip kaip nuu našlaičiai, tai žinai ten, prisi-prisižiūri kartais ir ir tėvų girtų, ir ir smurto gi kiek patiria visokiausio. Tai tai sakau, aš tikrai ir pažaidus buvau, va, ir pakeliaavus, ir... šiaip Lietuvoj esu vat stovyklose buvus truputį. Darželyje nebuvo. Buvau buvau aš nežinau, gal nepilną mėnesį vasarą. Va, tai neteko darželio lankyti./

T: Oo mmm palauk, nuo kelių metų jau į kūdikių, iš karto į kūdikių namus? Tai taip iš šei-šėimos kažko tai gyvenimo ne-atsimeni plačiau? *(matydama neigiančią reakciją)* Ne-nieko?

R: Nieko. Nu aš tik maamą esu mačius, pirmąkart penkiolikos metų. Va ir viskas.

T: Irr jokių kontaktų daugiau?

R: Ai, kad jinai pradžioj bijojo su manim susitikt, nes buvo mum suorganizuotas iš tikrųjų susitikimas, kai man septyn...

T: O kas organizavo?

R: ... kai man septyni metai buvo. Tai čia žodžiu labai labai įdomiai. Krikšto tėvai mano pasirodo yra, nu netoliese jie gyveno. Va, ir jie ten kažkaip per pažįstamus atkapstė. Mano motiną, mano brolių su sesėm jie atkapstė ir ir, konkrečiai aš iš Viškutėnų kaimo esu. Va, ir ten yra mokykla ir, ir tos mokyklos direktorė nu ten visus pažįsta, žodžiu, ir ir jie kažkaip sukontaktavo su ta direktore. Va, ir ir su... per vieną šventę tiesiog vat pasakė atvažiuokit, bus bus mama, bus brolis, bus sesės, bet mama neišdrįso *ateit*. Vat, tai aš tada pirmą kart va brolių ir seses pamačiau.

T: O jjie atėjo, o mama – ne?

R: Jie atėjo, mama – ne. Ai, *gal ir gerai*.

T: Kodėl?

R: Nu vis tiek žinai, pamatyt mamą pirmą kartą, tai...

T: Tu pamatei pirmą kartą penkiolikos?

R: Irr likau sukręsta, sumišus visa. Žinai, septynių metų, iš viso gi galėjai...

T: Mh.

R: Penkiolikos tai jau susiformavus, subrendus daugiau mažiau. Va.//

T: Nežinau, gal nori dar kažką papildyt apie apskritai apie gyvenimą „nuo A iki Z“?

R: Svajonės pildosi. Va. Tik reikia labai norėti ir stengtis./

T: Mm minėjai, kad per stebuklą patekai iki Xxxxxxxx. Čia kieno dėka?

R: Krikšto tėvų.

T: Krikšto tėvų, taip? Tai kaip irr... papasakok plačiau apie juos, apie krikšto tėvus.

R: Mes mes su jais susitikom, kai man buvo keturi metai. Va, ir sakau, jie mane pradėjo pas save imti į namus, savaitgaliais. Tada pakrikštijo po metų. Ir iš tikrųjų nuo tų keturių iki devynių metų visi savaitgaliai, visos vasaros, visos apskritai atostogos yra praleistos pas juos ir su jais. Buvo tik vieni, viena žiema buvo, kai nu va būdavo, kad aš likdavau globos namuose, tai kai jiems gimė gimė dukra. Tai, nu nelabai galėjo mane ten kas paimt. O šiaip sakau, visą laiką per atostogas, savaitgaliais būdavau pas juos. (*įsiklausė į dainavimą auditorijoje*)/ Va. Labai religingi žmonės, sakau, ir ir man vat visą vertybių pagrindą jie būtent suteikė.

T: Mh.

R: (12 sek.) Klaaausk (*šypsodamasi*).

T: Na nebent nori dar kažką papildyt.

R: Klaaausk.

T: Klaust toliau?

R: Mh.

T: Tai klausiu. Tai tada nuo mieliausių prisiminimų iš globos namų. Kokie mieliausi prisiminimai iš to laikotarpio?

R: Iš kurio?

T: Išš gyvenimo globos namuose. Čia tavo kaip ir...

R: O tai visas čia gyvenimas globos namuose. Mieliausi prisiminimai, iš tikrųjų, tai nu apie mamą mano Xxxxxxxx.

T: Xxxxxxxx mamą?

R: Xxxxxxxx mamą, jo. Nes abidvi avys buvom. Joo, ir labai panašios buvom.

T: Čia iš-pagal horoskopą ar kaip „avys“?

R: Ir charakteriai, iš tikrųjų, ir pagal horoskopą mes avys. Nereikėdavo jai nieko sakyti, aš jausdavau, kada jai gerai, kada jai blogai, kada jai ką nors skauda. Va, ir iš tikrųjų, jinai mane labai mylėjo. Mylimiausias vaikas buvau. Ir galu gale net fiziškai mes supanašėjusios buvom: abidvi blondinės, abidvi su tokios pačios formos akiniais, ten ir figūros panašios, ir viskas, žodžiu, tai.../ Labai gera moteris, atsidavus buvo./ Labai rūpinosi. Aišku, kaip visos mamytės, chm. Va.

T: Oo tada priešingai, liūdniausi kokie prisiminimai?

R: /Liūdniausi, tai gal nu vat netektys kai kurių žmonių. Pavyzdžiui, klasiokas kai man trylika metų žuvo. Tai, niekad negalvojau, kad nu gali vat iš tokios ganėtinai artimos aplinkos kažkas tai žūt. Na, tai sakau, tai čia kelios netektys tokios. Sakau, smurto nepatyriau. Visą laiką turėjau stogą virš galvos. Alkana nebuvo. Va tai, būrelius lankiau, keliavau. Ko dar norėt?///

T: O ko trūko labiausiai globos namuose?

R: Tėvo. Iš tikrųjų turiu svajonę susirasti savo biologinį tėvą. Nes mamos pakaitalą aš visą laiką turėjau. Pradžioj krikšto mama, nu buvo ir krikšto tatis, bet nu aš nelabai prie jo prisirišau. Va, o XXXXXXXXX buvo mama. Va, tai visą laiką *trūko tėčio.*/

T: O kažką daugiau gali pas-papasakot apie dirbusius su jumis žmones globos namuose, suaugusiuosius, personalą, kaip čia išsireikšt...

R: XXXXXXXXX?

T: Mh. Nu tai vat, daugiausiai metų XXXXXXXXX praleidai. Taip suprantu?

R: (*pritariančiai linksi galva*) Iš tikrųjų tik tik dabar pažinau žmones, nu vat kai padirbau. Nes vis tiek, nu tu į suaugusius, kai esi vaikas, žiūri kaip vaikas. Vis tiek jie ten tau neatvirauja, palaiko atstumą tam tikrą. Ir dabar vat kai padirbau tai... ir praktiką atlikinėjau, žodžiu, tai... žmones nu iš naujo iš tikrųjų pažinau. Žinai, dėl to labai džiaugiasi ir tuo pačiu apakus buvau.

T: Bett maloniai, ta prasme, nustebus...

R: Nu visko buvo. Visko buvo, iš tikrųjų. Va. Bet daugumoj, tai... vienas tai iš viso darbuotojas man autoritetu patapo.

T: O iki tol...

R: Labai, labai pykdavomės. Aš jį tenn... (*mosteli ranka*) siūsdavau. Jo. Ir šiaip dauguma vaikų su juo kažkaip nelabai sutaria. Va, bet... nežinau, kažkaip vat vasarą su juo teko taip praktikoj padirbėti, tai nu visai kitą žmogų *pamačiau*. Čia konkrečiai apie socialinį darbuotoją *kalbu*.

T: Mh.

R: Va. Jis manęs irgi klausia, sako „nu ar iš manęs gavai ką nors praktikos metu?“. (*šypsodamasi**) „XXXX, sakau, Jūs man Dievas“*. Iš tikrųjų vat, pamačiau tėvo idealą. Ir vyro apskritai idealą.

T: O iki tol...

R: Sakau, mes kažkaip labai nesutarėm. Jis toks šaaltas visą laiką būdavo. Ateini, jeigu pavyzdžiui... nu aš skolų turėjau moksluose. Ateini. „Susitvarkei?“. „Ne“. „Eik iš čia“. Nu ir šita, ir šiaip sakau, yra pasiuntęs netgi *na***. Va tai... Aš aš įtariu, kad dauguma suaugusių, jie užsideda kažkokius šarvus nuo tų vaikų. Nu nes jų yra labai daug, jie visi nori bendrauti ir vis tiek turi nustatyti ribą, iki kurios tu įsileisi vaiką. Vat apskritai ir į savo gyvenimą, ir savo, nu į santykius. Va ir ir/ Ir jie neišleidžia.

T: Ir labai tas juntama ane ar kaip?

R: Pradžioj, aš kai vaikas buvau, aš nejaučiau. Aš galvojau, kad jie visi tokie. Šalti. Kad taip turi būti.

T: Mh.

R: Na, bet sakau, kai mama padirbau, tai... kitus žmones pamačiau. Ir taip keista. Sakau, nes nu labai labai didžiulis kontrastas, iš tikrųjų, tarp to ką aš vat augdama...

T: Kol augintinė...

R: Augdama mačiau ir ką aš dabar mačiau.// Ai dar galiu pasakyt, kad iš tikrųjų, nu man didžiulė „abida“ yra. Kad gyvendami vaikai *Xxxxxxxx*, pavyzdžiui, jie jie galvoja, kad nu jie gyvena ten nes, nu taip turi būti ir jie „vobše“ nevertina to, ką turi. Nes gyvent *Xxxxxxxx*, tai vat ir mano draugas sakė... sako nu čia čia **išrinktieji** tiktais gyvena. Vat ir likimas iš tikrųjų atrenka tuos, kažkokiu būdu, atrenka tuos vaikus ten. Nes nu, iš tikrųjų, palygint su valstybiniais globos namais, tai nu du nesulyginami dalykai. Aišku, yra minusų čia daug, *Xxxxxxxx*, bet vien sąlygų prasme, tai... Vat ir vaikai nevertina labai. Man pačiai, tai... dabar kai dirbau, visiem sakau „chebryte, davai pradėkit bent minimaliai vertint, nes... čia taip turi būti“. [*iš auditorijos išeina studentės*] // Tai liūdna dėl to labai. Ir jie pradeda vertinti vat grynai tą gyvenimą *Xxxxxxxx*, tą visą praktiką, va ir viską, kai išeina į Jaunimo namus jos. [*studentai triukšmingai išeina iš auditorijos*] (23 sek.)

T: Ir čia... kad dar papasakotum apie savo draugus kažką plačiau.

R: Apie ką?

T: Apie draugus globos namuose.

R: Draugus?

T: Mh.

R: Buvau namisėda. Ir buvau... aš turėjau kelis draugus, bet ne iš globos namų. Aš aš nebendravau ten beveik su niekuom. Buvo metas, pavyzdžiui, kai ten visi dičkiai *Xxxxxxxx* ėjo už tvoros rūkyt pirmą kart kai kurie, tai aš irgi viena iš jų. Va bet, nu to draugais ne-nepavadinsi. Tiesiog. Nes nu aš, pavyzdžiui, suvokiau, kad mes visi esam kaip broliai-broliai, seserys... [*atsisuka į garsiai besijuokiančias studentes*] nelabai nelabai dažnai ten broliai ir sesės draugais ten labai didžiuliais būna. Va tai...[*vėl garsus juokas merginų*]/ arba trankydavausi po būrelius, arba sėdėdavau namie. O šiaip

sakau, aš turiu ten draugų. Dar netgi iš XXXXXXXXX laikų. Ta prasme, kai gyvenau XXXXXXXXX, vat susiradau susiradau vieną labai gerą draugę, su kuria dar dabar bendrauju.//

T: Kokie prisiminimai iš mokyklos laikų?

R: Dabar suvokiau, kad mama manęs nespaudė mokytis...

T: *(juokdamasi*)* Dabar*...

R: Dabar. Kaip pagalvooju, kodėl? *(su nuoširdžiu gailėsčiu nusišypso)* Jo, nes jaučiu ir spragas jaučiu, ir iš tikrųjų jaučiu, kad nu tikrai galėjau daugiau pasimokyt. O mokykloj, nu ką... Buvau spuoguota...

T: Kokia? *(pasitikslinu, nes dėl studento šūksnių nenugirdau)*

R: Spuoguota buvau labai. Nu buvau stambesnė. Aa trečioj klasėj iš viso atrodžiau kaip berniukas. Manęs koridoriuj klausdavo „tu mergaitė ar berniukas?“. Taip *(atsako į mano nustebusią veido išraišką)*. Va taii, mokyklojj nieko gero. Man mokykla buvo iš tikrųjų toks labai niūrus metas. Bet nu va būtent mokykloj būnant.

T: Pats pastatas, ar kaip?

R: Ne, apskritai vat...

T: Pati aplinka?

R: Apskritai kaip mokykla. Nu pavyzdžiui, vat XXXXXXXXX nu tai man, iš tikrųjų, šviesūs gražūs prisiminimai. Mokykla man yra niūru, pikta netgi, ir nu žodžiu, nieko gero.

T: Dėl ko pikta netgi?

R: Kad galėjau geriau mokytis.

T: Dėl to svarb-rimčiausia priežastis?

R: Jo, aš atsimenu, aš nueidavau į tą mokyklą, atbūdavau ir viskas. Ir išeidavau laiminga iš tos mokyklos, va. *Ir taip kiekvieną dieną*. Buvo metas, kai buvo anglų mokytoja viena, tikrai super moteris. Jinai aiškindavo tol, kol suprasdavau. Tris kartus, keeturis. „XXXXX, ar supratai?“ „Taip, supratau“. Tai tada, iš tikrųjų, labai laukdavau pamokų anglų. Ir mielai lankiau tas pamokas aš. Istorija patiko. Šiaip tiesiog pati daugiau domėjausi namie. Kūno kultūra patiko. Tokie nesunkūs ganėtinai dalykai, nu tai. Bet šiaip imant kaip vienėtą mokyklą, tai man... Aš dabar net galvoju, kad aš iš tikrųjų galėjau ir kitoj mokykloj, galbūt stipresnėj mokykloj mokytis, va. Bet aš žinojau, kad čia yra ganėtinai nesunku mokytis, va, ir mokiaus dėl to. (13 sek.)

T: Įsivaizduok, tapai direktore globos namų. Ką pirmiausiai pakeistum?

R: /Valstybinių globos namų direktore? Nes kaip ir skiriasi.

T: Kaip nori. Gali ir taip, ir taip.

R: /Mano svajonė iš viso yra, kad nebūtų globos namų. Čia yra tokia neįgyvendinama svajonė hmmm *(nusišypso)*. Joo. Iš tikrųjų kaipo tokių valstybinių globos namų tikrai galėtų nebūti. Arba šeimynas

galėtų padaryti, arba arba tokio tipo kaip XXXXXXXXX. Nes vaikai augdami grupėj... kaip žvėrys kokie. Užauga žvėrelių banda tokia. Va, vis tiek nu XXXXXXXXX tai tikrai šeimos imitacija super. Sakiau, tik trūksta tėvo. Su tėvu... (*šypsodamasi**) aš nežinau, kaip reiktų spręsti šią problemą*. Nes, aš galiu pasakyt pridėjus ranką prie širdies, nenoriu... mano svajonė yra, kad „vabše“ nebūtų našlaičių, bet tikrai negalėčiau dirbti XXXXXXXXX mama. Tikrai negalėčiau. Nes tai yra toks sunkus darbas. Aš kai žiūriu į tas mamas, mintyse „padėk, Dieve, joms“. Nes... nu aš sakau, aš užaugau, mačiau, kaip jom nelengva yra. Ir galu gale net dirbau po to, tai nu iš kitos pusės visiškai viską mačiau, nu tai... Tiek visokių peripetijų tenais. Nu XXXXXXXXX mamom, sakau, labai yra sunku. Šita, tai sakau, valstybinių globos namų galėtų iš viso nebūt. Vaa, galėtų būti, va būtent, šeimos pagrindu kažkas padaryta. // Reiktų, aišku, labai pasidaruoti ties rėmėjų paieškom, nes labai vangiai tai yra daroma, ir nu turėtų, iš tikrųjų, globos globos institucijas remti. Nu ta prasme ne tik valstybės būtų išlaikomi, bet ir rėmėjų turėtų būti. XXXXXXXXX turi rėmėjų iš tikrųjų nemažai, bet [*dėmesį patraukė studentė einanti pro šalį*] (11 sek.) Dabar taip konkrečiai sakau, nepasakysiu, bet nu... [*tikrinau diktofoną, atrodė, kad išsijungė*]/

T: Maniau, kad išsijungė. Atsiprašau, pertraukiau.

R: Galėtų iš viso globos namų nebūt. Jeigu būčiau Dievas, taip ir padaryčiau./

T: O jeigu tik direktorius?

R: ///Kažkokiais būdais reiktų rūpintis vaikų ugdymu, nu labiau susiimt ties tuo.

T: (*šypsodamasi**) Čia kuria prasme?*

R: Nes nu aš sakau, aš kiek prisimenu, tai užsidarai kambary ir, pavyzdžiui, imituoji, kad tu pamokas darai. O tu jų nedarai. Ir, pavyzdžiui, aš tikrai nesulaukdavau pagalbos namų darbų ruošoje, jeigu aš ko nors nesuprasdavau.

T: Jeigu nesuprasdavai, nebuvo iš ko pagalbos ar kaip?

R: Mh, nepaaiškino man niekas. Ir tada eidavau į mokyklą nepadarius to pratimo.

T: Mh.

R: Nes nebuvo kam paaiškinti. Tai tai aš čia dabar vat iš XXXXXXXXX, žinai, šitų laikų. O globos namuose valstybiniuose, tai aš įtariu, kad ten visiškai niekam nieko. Nes ten grupėj daug vaikų ir kiekvienam, aišku, bus kažkas nesuprantama, auklėtojas ten neis ir neaiškina, aš kaip suprantu. // O šiaip net nežinau, kaip ten valstybiniuose. Nes pirmus du metus, tai aš globos namuose, ten mokytoja mus mokė. Mes tik į mokyklą eidavom į tikibą, *va tai*. Net neišsivaizduoju, kaip visas ugdymo procesas globos namuose vyksta. Aš žinau, kad jie eina po to į mokyklą, jau dabar gal netgi nuo pirmos klasės eina į mokyklą. Bet aš sakau, kai buvau, tai nuo trečios ėjo. Tai net negalėčiau pasakyt konkrečiai, aš galiu primest, įsivaizduot galiu. Dabar vat XXXXXXXXX mamos vaikus tikrai spaudžia su mokslais. Pradžioj padarot namų darbus, o tada einat užsiimat kuom norit. Mum taip nebūdavo. Tu pasakai,

„Padarysiu vakare“ ir viskas, ir eini sau kur nori. Tai sakau, neprispaudė vat mokytis, tai dabar dabar dėl to pikta. Nes tas namų darbų darymas išugdo tokį, jis išugdo įprotį apskritai padaryt namų darbus. Tai vat ir nu kažkokį, aš nežinau, ar vaaalios, ar atsakomyybės ten kažkokį tai... nes nes man ir trūksta to iš tikrųjų. Aš pavyzdžiui, tikrai dažnai turiu padaryt darbus, va ir *atidedu (plonu balsu)*. Va bet dabar buvo iš tikrųjų momentas, kai aš nieko neatidedinėjau. Reikia ir padarau iš karto. Koks „kaifas“ mmm... Va tai aš manau, kad tas reguliarus ir priverstinis namų darymas jisai išugdytų *kažką*./

T: (*šypsodamasi**) kažką*... Ooo na kaip čia dabar paklaust... ko išmokusi išėjai į suaugusiųjų gyvenimą iš iš globos namų?

R: Ko išmokus?

T: Mh.

R: /O pupyte./ Galiu pasakyt, ko neišmokus išėjau.

T: Sakyk, ko neišmokus.

R: Valgyt gamint./ O visą kitą daugiau mažiau mokėjau. Jo, vienintelis tas. Nes mama padarydavo valgyt visą laiką. **Būdavo** ten „padarykit mišraainė“. Nu tai ką ten, pati sudeda daržooves, jas už-an- užkaičia. Tai gerai, išverda juos, tada jas nulupt ir supjaustyt, tai čia durnelis tai padarytų, va. Mama nedavė man ~~XXXXXXXXXX~~ kiaulienos, iškart kai atėjau, nu jos tikėjimas jai to neleido. Va, o nuo penkiolikos metų aš ir jautienos nevalgau. Taai, pavyzdžiui, su mėsos gaminiu man iš viso yra. Taai... tikrai tikrai mėsos nesu niekad gaminus, ir... draugas mėsaėdis. Tai mėsą aš gaminu tiesiog iš matymo, kaip mama ten tą jautieną ruošdavo arba iš pasakojimų, nu vat paklausiu krikšto mamoo. Paklausiu draugių, kaip jos ten ką nors daro ir ir darau. Va tai iš tikrųjų vat sakiau sakiau ~~XXXXXXXXXX~~, kad problema tokia yra, va. Kad... tai dabar vaikai dauu nnu būna paskirstyta dienom ir jie arba pusryčius, arba vakarienę bent jau ten. Yra atsakingi vat, pavyzdžiui, už vakarienę. Ir jie padaro. Mama pasako ką ir jie padaro. Blynus ten kepti aš mokėjau. Bet nu čia tokiee. Ne-nevalgysi gi visą laiką ten blynų. Aš net grikių neverdu. Aš juos užpilu karštu vandeniu, tinginė dabar esu. O šiaip daugiau mažiau aš iš tikrųjų... aš jau šešių metų pati skalbdavausi rūbus, pati siūdavausi, kojinytes visokias. Jeigu kas nors suplyšta, viską susisiūdavau jau šešių metų. šešių metų jau ir nėriau, ir mezgiau. Globos namuose išmokė, va. // Sakau, tai taip... orientuojosi aplinkoj ganėtinai gerai, tai ten jeigu pasako „XXXXX, reikia nuvažiuoti ten ir ten“, taai labai ramiai priimu ir nuvažiuoju kur reikia. O kiti, jeigu pasako „nuvežk dokumentus, nuvežk dokumentus į šeštą policijos pasų ten tą poskyrį“, susizgrimba už galvos, „kur tai yra?“, „kaip aš čia dabar nueisiu?“, „aš nieko nežinau“. Va vaikai tokie dabar yra. Ir svarbiausia, pilnamečiai tokie.

T: Tai čia dabar taip?

R: Jaunimo namuose yra va tokių vaikų, kurie turi, pavyzdžiui, pasą pasidaryti „o kur man eiti?“. Pašalpos... eee pašalpa kad gautų penkis šimtus dvidešimt. Reikia nueiti į socialinės paramos centrą. Jie nieko nežino. Direktorė pasako, jie tada susikooperuoja su senbuviais, va, kurie jau yra tai darę, ir taai, patys nesuprastų, ką reikia daryt. Va tai, iš tikrųjų, toks socialinių įgūdžių trūkumas pas vaikus yra. Aš kai nuo nuo mažens važinėju su „trulikais“ viena sau pati viską, tai... Va tai, sakau mokėjau daug ką, tik valgyt nemokėjau.//

T: Tai dabar norėčiau, kad papasakotum apie savo savaran-savarankiško gyvenimo pradžia. Kokia ji buvo?

T: (*juokiuosi pasižiūrėjusi į respondentės reakciją**) Ooo*...

R: Buvo sunku. Nes per dvi savaites man buvo pasakyta „susikrauk greičiau ir (...)“. Tai natūraliai išsigąsti. Turėjau viltį, ta prasme, bet nu aš aš tikėjausi, kad aš iki paskutinio išbusiu, aš bijojau, nes nu vis tiek visiškai visiškai kitas dalykas yra ten gyventi su bendraamžiais, suaugusiais ir visiškai vienai gyventi. Tai persikrausčiau. Tada dirbau barake. Tai vieną parą ten atidirbi, trys laisvos. Ir nežinai, ką daryt per tas tris dienas. Kaip **beprotė**. Nežinodavau, ar sedėt namie, nu šokas buvo toks iš tikrųjų persibraižius, ar eit į miestą. Taai... iš tikrųjų tas metas turbūt buvo, kai daugiausiai alkoholio suvartojau (*nusišypso*). Joo... Ai tada dar buvau „užsikabliavus“ labai ant vieno serialo rusiško, tai turėjau progų tam irgi tai... Šiaip ne taip krapščiausi. Aš po too, aš po to prisi-prisiii prisirinkau darbų. Per tris darbus dirbau, kad tik nebūt namie ir kad nebūt vienai. Nes tuo momentu iš tikrųjų trūko draugų paramos labai. Paskambink „davai susitinkam“, „ne negaliu“, ir visą laiką *šitai*p. Du **mėnesius**. Niekas negali su manim susitikt, kai **man** to reikia. O tass vie nu vienišumo jausmas jis, nu jis tikrai buvo beprotiškas. Va ir sėdžiu sau viena kambary, nu tai ką... kokio alaus nusiperki ten, ar likerio kokio skanaus ir davai, geri ir žiūri savo serialą. Va, bet sakau po to kažkaip į darbus visiškai įlindau, kad nuu kuo mažiau ten to laiko turėt laisvo. Ir po to viskas susitvarkė. Išvažiavau į Sankt Peterburgą su drauge. Čia svajonė išsipildė. Va ir ir... Po to draugas atsiraado. Tai jau gyvenimas kaip ir susitvarkė tada. ///

T: Dar kažką ar ne?

R: Nežinau, klausk geriau (*nusišypso*).

T: Tai ką patartumei vaikams, kurie tik atsi-patenka į globos namus?

R: Tik patenka?

T: Nu vat tik patekusiems, ką tik patekusiems. Kokie būtų tavo patarimai jiems?

R: (17sek.) Jaučiu, siekti daugiau neguu pats tiki, kad gali pasiekti va ir nežmoniškai kabintis į gyvenimą. Nes našlaičiai yra, našlaičiai, jie dauguma neturi, neturii pagalbos, pavyzdžiui, ten kaip normalioj šeimoj užaugę. Jie visą laiką žino, kad jeigu jiems kas nors bus sunku, tai va padės tėvai, padės seneliai ten ar giminės. Našlaičiai, jie, jie vieni yra. Ta prasme, man taip buvo. „Babkių“ nėra –

sukis kaip nori. Tai vat iš tikrųjų jiems yra tokia didžiulė užduotis, kad kabintiss kaip galima stipriau. Mookytis. Va, nes nu iš tikrųjų be mokslo nieko.. nepasieksi. Va iir kabintis ir **nebijot**. Labai dažnai vat kažkaip bijai, net nežinia ko. „Oj nesugebėsiu“. (17sek.) Galėčiau pasakyti, kad... [*tu metu prasidėjo triukšmas, kurio metu negirdėjom viena kitos, todėl respondentė nutilo*] (15 sek.) Tuoj pasakysiu, kad mes na biški šita.../ Mes turim, našlaičiai turi **stengtis** turbūt **trigubai** labiau negu paprasti vaikai, nu augantys šeimoj. **Aš** taip manau. Va. Taip nebijot nieko. Jeigu būna blogai, bus blogiau, o (*šypsodamasi**) jeigu būna gerai, bus **dar** geriau*./ Nebijot svajot. O ir šiaip būtinai svajot reikia ir tų svajonių siekt. Ir nelaikyt savęs auka. Nu, kad aš čia nuskriaustas gyvenimo. Nieko negali. Požiūris. Nes našlaičiam dažnai atrodo, iš tikrųjų, kad nu vat aš našlaitis, nuskriaustas, man reikia, kad man padėtų. Taigi **pats** turi rankytes, turi kojytes – „daviai“./ Va, nežinau ar dar pasakysiu ką nors.

T: (*su šypsena*) Pagalvok, jeigu nori.

R: (11 sek.) Mokyti, mokyti ir dar kartą mokyti.

T: Kaip sakė kažkas tai (*šypsodamasi*).

R: / Sakau, labai norėčiau, kad mane būtų labiau paspaudę. Aš net „**muzikalkę**“ mečiau. Penkių suu, penkis su puse metų pralankius mečiau „muzikalkę“. Tai kartais dabar taip norisi trenkt galvytę į sieną, nes jau nebesugrąžinsi nei tų likučių, kuriuos buvai pasiekęs, nieko.

T: Kodėl metei?

R: A va šiaip užsimaniau. Nes šiaip nelabai mėgau ten tą smuiką, bet aš kaip pagalvoju, bratka, penki su puse metų buvo jau... atvartyta, ir buvo likę metai su puse. O man tiesiog, „aš įrodysiu tau, mama, kad aš galiu tai padaryt“. Pirmus metus labai gerai jaučiausi. Kuo toliau po to, tuo didesnė sąžinės graužatis, va. / Ir šiaip dar našlaičiai, nu bet čia jaučiu ne tik našlaičiai, šitaa, reikia labai gerai išsirinkti draugus. Patirtis rodo, kad susidėjus su netinkamais, gyvenimas, oi kokių jisai pridaro „bajerių“. Va. O mes našlaičiai ką? Mes našlaičiai. Mes galim parūkyt, mes galim pagerti. O nuo to viskas ir prasideda. Po to visokios nesąmonės. Buvo tokių patirčių, labai... labai tokių amm...

T: Kokių?

R: Vienas, du kalėjime sėdi už žmogžudystę. Dar yra šiaip „n“, kurie yra pasėdėję kalėjime už vagystes visokias. Narkomanė buvo. Jos nebėra. Pasikorė (...). Seniausios profesijos atstovė. / Gal netgi keelios. Dar kitos neišrištos. Va taai, sakau, susidedi netinkamu metu, netinkamoj vietoj ir padarai kokią nors nesąmonę. Ir šiaip kai kurie yra labai linkę į alkoholizmą, tiesiog. Jeigu su tokiais draugais susidėsi, nu tai „vabšė“ nuslysi.

T: Mh.

R: Va.

T: Dar kokių patarimų?

R: (19 sek.) Matau **problemą**...

T: Kokią?

R: Ir nežinau, kaip patarimą suformuluot. Nu vat mergaitės kažkaip labai apneštėėja, apneštėėja. Ar čia... neapsišvietimo problema, ar kas čia yra vat. Nes tikrai tikiu, kad jos nenori tų vaikų.

T: Ko nenori? (*nenugirdau dėl triukšmo*)

R: Vaikų.

T: Ai, vaikų.

R: Blyn, viena „vabšė“ penkiolikos metų. Pati **vaikas** ir vaiko susilaukė. Nu tai...// Praranda, vienas dalykas, gražiausius metus, nes vaikui reikia juos atiduoti ir šiaip nu jos tikrai nėra pasirengusios už mažą būtybę atsakomybę nešti. Tikrai. Va. Aš jau nežinau, kiek čia Xxxxxxxx, Xxxxxxxx merginų tiesiog vaikų prisidariusios.

T: Tiesiog?

R: Viena du turi. / Svarbiausiai, pasidaro tos, nu kurios **lachudros** arba nu tikrai... tik ne jom gimdyt vaikus. Man tų vaikų gaila. Man tas baisiausia, kad nuo tų vaikų, ačiū Dievui, jei ten vienos merginos vaikelį pasiėmė tėvai. Tėvo tėvai. Tai gerai, pasisekė. Bet tai o kitos. Pačios, nebaigusios mokyklos. Nu joos... nu pačios neišsilavinusios ir vaikutį augins. Man atr, man man šiaip, aš dabar labai daug skaitausi apie apie vaikų priežiūrą, apskritai labai domiuosi dabar motinyste, va ir visas procesas. Man atrodo, kad moteris turėtų pati pradžioj visiškai subręst ir pasiruošt. Va ir turi nemažai ruoštis, ir skaityt daug turi. Apsišviest. Ir po to galų gale auginant ten tuos vaikus vėlgi domėtis tom visom prischologijom, viskuom. // Aišku, neaišku, kaip su pačia bus. Čia dažnai būna kalbi kalbi, „šnai“ po to... gaunasi kitaip truputi. /// Nu manau, tiek.

T: Tai tada pabaigai, kaip įsivaizduoji ateitį po penkių metų?

R: Kieno?

T: Savo.

R: Savo?

T: Mh.

R: Busiu Xxxxx Xxxxxienė. Tikrai sūpuosiu vieną lelių. // Nebegyvensiu šitam bute, kur viena gyvenau. / Gal turėsiu sklypą jau. /Va. Busiu baigusi socialinę pedagogiką. Bakalaurą. Dėl magistratūros Xxxxx neapsisprendusi ir dar jaučiu ilgai neapsispręs. Šitaa. Labai tikiuosi, kad pavyks kur nors pasavanoriaut, užsieny, Europoj bent jau kur nors. Ko aš dar noriu per šituos penkis metus? Nu manau, čia yra labai nemažai.

T: Tai ačiū tau labai (*šypsodamasi*).

R: Nėra už ką (*šypsodamasi*).

T: Yra už ką.

R: Kiek tau reikia apklaust žmonių?

T: Keturis penkis.

R: O tau bakalauras ar magistratūra?

T: Magistras.

R: Ooo.

T: Bakalaurą parašiau aš. Rašiauu, kaip merginos, globos namų auklėtinės, įsivaizduoja ateitį.

R: Oho, turėjo būt labai įdomu.

T: Nu pakankamai. Bet bet gavosi taip, kad visai realiai žvelgia į ateitį. (*juokdamasi**) Nežinau, ar aš klaidingai rezulta* ar klaidingi rezultatai gavosi, ar kaip bet...

R: Tai čia tau gavosi tas pats, kaip ir man gavosi. Supranti, vaikai iš tikrųjų prastai lanko mokyklą, vaa, vabšė nemotyvuoti mokytis, o tyrimas parodo priešingai: (*ironizuodama**) neturi jokių problemų, puikiai lanko mokyklą, jie vos ne šimtu procentu motyvuoti mokytis*.

T: Taip taip taip, taip išėjo, kad jie realiai žvelgia į ateitį, tenn pakankamai realiai viską mato, lia lia lia. Bet vat man kas ee užkliuvo labai, kad dauguma nori grįžti pas tėvus, į tą pačią aplinką, iš kur išėjo.

R: Geras. Nu matai, aš kai nesu iš tikrųjų, nesu augusi. Gal man irgi taip būtų. Bet aš tikrai žinau. Aš kai vidurinę baigiau. Aš sau pasakiau „Aš pasiekiau už jus daug daugiau, jau vien baigdama vidurinę“. Nes man regis, gali būt kad viena sesuo pabaigus yra, o visi kiti ne. Brolis bando kabintis į gyvenimą ten daugiau mažiau, bet...

T: O kokio amžiaus jie yra?

R: Tarp mūsų visų po penkis metus skirtumas.

T: O jūsų yra, trys sesės sakei ir brolis, ir tu, taip? Tai keturios mergaitės...

R: Brolis su sese dvyniai yra. Tai man dvim trys, tai jiem dvim aštuoni bus, trim trys ir trisdešimt aštuoni.

T: Oho, intervalas didelis.

R: Jo, buvo dar tarp dvynių ir manęs, buvo viena mergaitė, bet jie jos neskaičiuoja, aš irgi tada neskaičiuoju, nes jinai pusės metų mirė. Tai sakau, jie neskaičiuoja jos. Tai jeigu jie neskaičiuoja, tai aš irgi neskaičiuoju. ///

T: Tai va, tai dar kartą ačiū.

R: Nėra už kąąą.

P.S.

Pakankamai lengvai buvo bendrauti. Dar paprasčiau po to, kai padėkojau, kai baigiau interviu.

Išjungusi pasakiau, jog pati nežinau, ką bučiau kalbėjusi paprašyta papasakoti savo gyvenimo istoriją. Jos manymu, jai yra paprasčiau, nes jos gyvenime viskas pagal etapus, t.y. pagal globos namus, kuriuose kuriuo laikotarpiu gyveno.

Merginos manymu, jai sekasi, nes iki šiol finansiškai yra remiama Xxxxxxxx. Nuo 2010 m. sausio mėnesio gyvens visiškai savarankiškai.

Taip sutapo, kad paskutinėmis dienomis apie gyvenimą yra kalbėjusi su draugu, bet vis tiek šiuo momentu nežinojo apie ką kalbėti.

Nuo pat pokalbio pradžios kalbėjo labai ramiu tonu.

PARAFRAZAVIMAS (3 interviu)

Eil.nr.	Parafrazė
9-10	Savaime pasakoti apie gyvenimą jai atrodė nepriimtina. Teigė pamiršusi viską, prisimins atsakinėdama į klausimus. Savotiškas slapstimasis nuo pasakojimo.
17	Išpėjimas, kad pasakos tik tai ką atsimins nuskambėjo, kaip išpėjimas, kad neatvirus.
17-18	Gyvenimo pradžia – namuose.
18	Po namų mintys peršoka į mokyklos laikus.
22	Išgirdusi, kad turi viską pasakoti, pradeda pasakojimą nuo pradžių. Gyvenimo pradžia normali – namuose.
22-23	Vėl nutraukiamas pasakojimas paklausti ar gali pasakoti rusų kalba.
29	Tolimesnis gyvenimo etapas – mokykla.
29	Kitas – susipažįsta su draugais.
29-30	Pažinties pasekmė – mokyklos nelankymas.
30-31	Kol gyveno su tėvais iki trečios klasės mokyklą lankė gerai.
31-32	Susipažinus su draugais nukenčia mokyklos lankomumas.
32-33	Susipažinus su dar viena kompanija lankomumas tampa dar blogesnis, galiausiai meta mokyklą.
33-34	Grįžusi į mokyklą kartojo šeštos klasės kursą.
34-37	Mokyklos lankomumą vėl pablogina nauji draugai. Vėl mokykloje beveik nesilanko.
37	Tėvams buvo sakoma, kad lanko mokyklą.
37-39	Vėliau liovėsi klausiusi tėvų, nenakvojo namuose. Draugai – svarbiausi.
39-40	Xxxxxxx – nauja vieta bendraminčiams sutikti.
40-42	Globos namai prisimenami dar kai tik buvo statomi.
42-43	Nepastovus gyvenimo būdas: nebuvimas namuose, mokyklos nelankymas.
43-45	Pasekė draugų pavyzdžiu – vartodavo narkotikus.
45-46	Pasekė ir brolio, vartojusios daug narkotikų, pavyzdžiu – padidino dozę.
49-51	Didelės narkotikų dozės pasekmė – epilepsija ir ilgas laikas reanimacijoje.
51-55	Išėjusi iš ligoninės nusprendė pradėti naują gyvenimą be tų draugų, narkotikų. Ankstesnės situacijos sprendimu atrodė apsigyvenimas globos namuose, nes namuose būtų nepakankamai kontroliuojama.
55-60	Norejo tapti „normalia“, tam pasiprašė į globos namus, kur jau gyveno jos sesuo.
60-61	Per septynerius globos namuose pragyventus metus iš blogos tapo normalia.
61-66	Yra dėkinga likimui, kad gyveno globos namuose, kitaip mano ją būtų ištikęs toks pat likimas kaip jos buvusius draugus.
66-68	Po dviejų metų jaunimo namuose savarankiškai nuomoja kambarį.
68-71	Baigusi pagrindinę nuėjo dirbti. Du metus išdirbusi nusprendė toliau mokytis. Šiuo metu derina darbą su mokslais.
71-72	Trumpame pasakojime sutalpino, kaip sakė, ilgą gyvenimą.
74	Nugyventas gyvenimas atrodo ilgas.
76	Mano spėjusi pamatyti daug ką gyvenime.
78-79	Gyvenime mačiusi ir gera, ir bloga, nebijo jokių krizių.
83-85	Paprašyta plačiau papasakoti apie savo šeimą iškart pakankamai abejingai papasakojo apie brolių narkomaną, kuris greitai, pasak jos, mirs.
87-88	Yra jauniausia iš trijų vaikų. Apie brolių narkomaną nemato prasmės kalbėti.

88-89	Sese didžiuojasi už tai, kad yra pasiekusi gyvenime, išsilavinusi.
89-91	Nors tėvų dukros kaip ir atsisakė, bet jaučia pareigą lankyti, padėti.
91-94	Stipraus kontakto su tėvais neįmanoma. Motina – nestabilios psichikos, jau kuri kartą guli ligoninėje. Tėvas vienas kaime, be motinos bent jau mažiau išgeria.
100-104	Paprašyta pasidalinti mieliausiais prisiminimais iš globos namų prisimena nuotykius. Vadina save bloga, nepaklusnia. Tik palikusi globos namus suprato, kad auklėtojos linkėjo tik gero, o ji jas – laikiusi priešėmis.
108	Vertina vadovų pagalbą, patirtį.
118-120	Mieliausi prisiminimai – stovyklos, išvykos į užsienį, ko gyvendama su tėvais nebūtų turėjusi.
120-123	Gerai, kad vadovai padėdavo, rodė pakankamai dėmesio, kaip mano, dėl mažesnio globotinių skaičiaus. Vadovai buvo kaip tėvai.
125-126	Visko gyvenimo išbandžiusi nieko liūdnu negalėtų pavadinti.
128-133	Gailisi nelankiusi mokyklos. Dėl turimų spragų dabar yra sunku mokytis.
135	Iš globos namų išsinešė gerus prisiminimus.
138	Paklausta, ko labiausiai trūko globos namuose, atsakė, jog visko buvo užtektinai.
145	Gerai atsiliepiama apie personalą.
145-152	Viskas priklauso nuo vaikų požiūrio. Tik išėjus įvertinamas auklėtojų geranoriškumas ir atsidavimas. Vertina vadovų pastangas vaikų labui.
152	Vadovus įvertina tie, kas nenuveikia klystkeliais.
156-161	Su draugais iš globos namų susitikę bendrauja, bet dažniausiai mato tik seserį. Tik viena mergina iš kartu gyvenusių šešių bendraamžių yra nuėjusi klystkeliais, kiti gyvena gerai, turi šeimas kai kurie.
161-164	Su ana mergina artimai bendravo, gyveno viename kambaryje, draugė atsižvelgdavo į jos kaip vyresnės patarimus; nesupranta, kodėl taip susiklostė draugės gyvenimas.
170-171	Mažas vaikų skaičius globos įstaigoje, todėl puikiai vienas kitą pažinojo.
179-181	Pirmi prisiminimai iš mokyklos pradinės apie tai, kad buvo skriaudžiama, o niekas negalėjo apginti.
181-183	Nors turėjo tėvus kitokia nei visi jautėsi dėl neturtingos šeimos padėties.
183-184	Jos prašymu buvo pervesta į kitą mokyklą.
184-186	Į pirmą savo mokyklą grįžo pasikeitusi, būdama „kruta“. Lankė Xxxxxxx.
186-187	Atkeršijo už ankstesnes skriaudas, tapo gerbiama.
193-194	Kartojo šeštos klasės kursą, baigė pagrindinę šioje mokykloje, jau būdama gerbiama.
196	Po dešimties klasių pradėjo dirbti. Teigia, jog reikia už save kovoti, kad kiti gerbtų.
198-201	Svarbiausia iš mokyklos laikų, kad po metų grįžusi į tą pačią mokyklą atkeršijo už visas skriaudas. Reikšminga jai, kad iškovojo pagarbą.
203-206	Visi mokytojai geri, išskyrus tą, kuri mokė pradinėse klasėse, nes niekada jos neužstojo, kai reikėjo. Su ja nebendravo iki pat mokyklos baigimo.
214-218	Pradinių klasių mokytoja, jos manymu, mėgo tik pasiturinčių tėvų vaikus, o kadangi ji tokia nebuvo, jos nemėgo.
220-222	Atsimena įvykį, kai iš pykčio pastūmė tą mokytoją, bet nebuvo apskusta, nes visiems mokykloje buvo žinomas merginos būdas.

226-227	Jei taptų globos namų direktore nieko nenorėtų keisti išskyrus griežtumo sustiprinimą, kad vaikai imtų gerbti vadovus.
229-231 235	Mano nesulaukusi atitinkamų bausmių už neprideramą elgesį su vadovėmis. Leidžia suprasti, jog globos namai atitiko jos poreikius.
241-242	Sako į suaugusiųjų gyvenimą išėjo išmokusi visko, ko reikia gyvenimui: gyventi, gaminti valgių, tvarkingumo.
242-247	Iki šiol prisimena, kaip buvo mokoma rūbus spintoje sudėti.
251-256	Mano žiūrinti atsakingiau į gyvenimą nei daugelis jos bendraamžių, kurie negalvoja dar apie ateitį.
260-262	Jos gyvenimo pradžia – Jaunimo namuose, kur mokomasi savarankiškumo, pinigų paskirstymo, vadovams prižiūrint.
262-263	Iš pradžių baiminosi, kaip pavyks pragyventi.
263-265	Jaunimo namai – savarankiškumo mokykla.
267-269	Svarbus, ypač merginai, yra valgio gaminimas, kurio turėjo galimybę išmokti Jaunimo namuose.
271-273	Didžiausia baimė išėjus iš Jaunimo namų – dėl butų šeiminių. Nesijautė saugi, kad bet kada neišmestų.
275	Dėl viso kito buvo rami.
282	Paklausta, ką patartų ką tik atvykusiems į globos namus vaikams atsakė, jog neįmanoma nieko jiems patarti, išmokstama savaime.
282-284	Vaikai yra baisūs, kol su laiku neišmoksta gyvenimo, kol netampa normalūs.
286-288	Kol patys nenorės išgirsti kitų pamokymai jiems beprasmingi.
293	Iš pradžių nauja aplinka juos džiugina, vėliau jau nori išeiti iš ten.
295	Mergina pripažįsta, jog vaikams norisi laisvės, bet jiems ji, iš tikrųjų, nėra naudinga.
295-299	Remdamasi savo patirtimi pripažįsta, jog reikia nakvoti globos namuose ir neapleisti mokslų, nes pati yra bėgusi iš globos namų, bet vėliau apsiprašė atgal.
309-310	Turėjo praeiti nemažai laiko, kol mergina liovėsi dvejojusi ko nori – laisvės ar drausmės.
313-315	Ar vaikas klausys patarimų priklauso nuo to, ar jis nori gyventi globos namuose. Jis pats turi apsispręsti dėl to.
317-318	Nors sako norintys būti globos namuose vėliau ima ir pabėga.
330-331	Yra įsitikinusi, jog tik pats norėdamas patarimo vaikas jo klausys.
333-334	Patarti vaikui reikia, o jo reikalas yra klausti.
336-338	Yra vaikų, kurie tikrai gyvens globos namuose ir nebėgs, nes jie „iš paprastų šeimų“. Kiti drąsiai bėga, nes žino, kad bus priimti.
338-341	Nors buvo nepaklusni, bet laiko save normalia, nes netapo laisvo elgesio.
345-346	Nesupranta tų, kurios nuo mažų metų atsiduoda vaikinams.
348-353	Jos santykiai su vaikiniais visada buvo tik kaip sesers ir brolių. Yra pasibaisėjusi dabartiniu jaunimu.
355-356	Tiek globos namuose, tiek už jų sienų, Xxxxxxx – visur buvo tarpusavio pagarba.
358-360	Su džiaugsmu prisimena draugus iš Xxxxxxx ir su gailėsčiu pripažįsta, kaip blogai susiklostė daugumos jų gyvenimai dėl noro lengvai užsidirbti pinigais.
360	Pati nėra linkusi lengvai užsidirbti pinigais, viskas turi vykti sąžiningai.
360-363	Didžiuojasi tuo, kad yra sąžiningas žmogus, siekiantis tiesos.
369-379	Paprašyta įsivaizduoti savo ateitį po penkerių metų, prisipažino ieškanti rimto vaikino,

379-380	galvojančio apie ateitį. Nebenori draugauti su kažkuo negalvojančiam apie bendrą ateitį.
380-381	Antra – nori būti jauna mama.
385-408	Optimistiškai žvelgia į ateitį. Tiki, jog viskas susiklostys gerai.
408-412	Trečia – laukia buto, nusibodo nuomotis. Šiurpsta nuo sutiktų kambarių šeimininkų.
412-423	Bus pati laimingiausia, kai gaus butą. Nuomojusius jai žmones pavadina pabaisomis.
425-427	Dažnas atvejis, kai gyvenimo sąlygos blogos, o nuomos mokesčio norima gero.
437-444	Nesutikusi mokėti už kambarį daugiau – išsikraustė.
446-448	Šiuo metu mokosi ir dirba. Nori, kaip jau yra tekę, dirbti dviejuose darbuose. Jai patinka dirbti. Mokyti – ne, nes yra sunkoka.
	Mokyti sunku, bet jaučia poreikį baigti vidurinę ir gauti specialybę.

KONCEPTUALIZAVIMAS (4 interviu)

Eil.nr.	Parafrazė	Koncertas	
5	Kur gimęs, ten ir augo iki trečios klasės.	Skausmingai išgyventas išvežimas į internatą verčia vadinti vaikystę ir jaunystę prarastomis.	
6-8	Pasakojęs apie save pridūrė, kad atskirtas nuo tėvų buvo ne jis vienas, o viso jų yra penki vaikai.		
8	Pirma pasakojime paminėta data – išvežimo į internatą.		
8-9	Svarsto ar smulkintis pasakojant, kad buvo kitokia vaikų skirstymo į globos įstaigas tvarka.		
15-16	Skirtingai negu dabar penki vaikai nebuvo apgyvendinti vienoje globos įstaigoje.		
16-18	Jis buvo nuvežtas į internatinę mokyklą, seserys – Vilniaus globos namuose, o broliai – Kauno.		
18-22	Pasakoja apie brolius, seseris: brolius adaptavo, gyvena Amerikoje, palaiko ryšius. Sesės pilnametės: viena Anglijoje, kita – Vilniuje.		
22-24	Dešimt metų internatinėje mokykloje, visą savo vaikystę sako praleidęs ten.		
24-25	Pagrindinę baigė vietinę internato, vėliau lankė vidurinę Pabradės.		
31	Paklaustas, ar nenorėtų papildyti pasakojimo, greitai išvardino svarbiausius gyvenimo faktus: internate iki dvyliktos, studijos ir darbas jau Vilniuje.		
32-33	Kitų svarbių įvykių tinkančių aprašyti gyvenimo aprašyme neturįs pridėti.		
47-49	Nors pats buvo mažas, kaip vyriausias prižiūrėdavo jaunesnius, motina auklėjime tarsi nedalyvavo.		
49	Motina jam neegzistavo.		
49-50	Bendravimas su motina šaltas, tarsi net nelaiko jos motina.		
67	Paprašytas įvardinti liūdniausius prisiminimus pareiškė, kad jo jaunystė yra prarasta.		
73	Vaikystę įvardina kaip prarastą.		
33-34	Leido suprasti, jog turėtų daug ką papasakoti apie tai, kaip praleido vaikystę, jaunystę, bet nenori prisiminti tų laikų.		Gyvenimas internate – skausminga tema, kadangi trūko visko, kas galėjo atstoti šeimą.
34-36	Įstaigose, kur apgyvendinami vaikai be tėvų, būna tiek blogų, tiek gerų dalykų.		
57	Internatą sunku vadinti namais.		
61-62	Sako nieko gero nėra pamatęs jaunystės metus praleidęs internate.		
62-63	Džiaugsmas, kai buvo atvežamos dovanos.		
67-71	Buvo pavalgę, bet trūko būtiniausių daiktų: mažos patalpos, vaikai buvo tankiai apgyvendinti; jokių		

	pramogų, išskyrus sportavimą; didelei vaikų grupei vienas televizorius.	
75-76	Internate trūko, pirmiausia, būtinausių dalykų.	
76-77	Trūko pramogų, didžiausia jų – išvykos.	
77-78	Trūko visko, kas galėjo atstoti namus.	
78-79	Trūko netgi drabužių.	
79-81	Galėtų papasakoti daug liūdnu istorijų, nes tikrai ten gyvenimas nėra toks geras, kaip pasakojama.	
88-91	Buvo ir vaikų mušimo, labdaros pasisavinimo atvejų.	
94-96	Teigia vardinti, ko trūko galima daug. Blogai, kad ilgus metus niekas nesikeisdavo. Pabrėžia pramogų trūkumą.	
100-101	Sako vardinąs tuos dalykus, kurie pirmiausiai šauna į galvą, o šiaip jų yra daug.	
101	Pats nenori tų laikų prisiminti ir kitiems nelinkėtų ten atsidurti.	
159	Kaip direktoriui reiktų keisti daug ką.	
161	Pirma, ką reikia keisti – įvesti tvarką.	
161-163	Antra – patikimo psichologo poreikis.	
163-164	Daug ką reikia stiprinti, o tam trūksta lėšų.	
164-165	Pokyčių reikia kalbant apie būtinausius dalykus ir apie auklėtojus.	
169-171	Daug ką reiktų keisti, nuo būtinausių dalykų iki... suremontuotų lovų.	
173-177	Būtinausiai trūko: vitaminų, higienos priemonių, kanceliarinių prekių, aprangos. Taip pat popamokinės veiklos.	
178-183	Reiktų daugiau pramogų, bet suvokia sudėtingumą užtikrinti pramogas tokiam dideliame globotinių skaičiui, tam gal padėtų, jo manymu, didesnis skaičius auklėtojų.	
185-188	Internate reiktų didesnio skaičiaus auklėtojų ir sudaromų mažesnių vaikų grupių.	
190-191	Jei būtų direktorius turėtų kažkaip subalansuoti globos namų struktūrą.	
196-197	Reikia daug ko, bet pirmiausia – įvesti tvarką.	
199-201	Reiktų įvesti griežtesnę discipliną, kad geriau suvaldyti didelį vaikų skaičių.	
238-239	Mano, kad internate neįmanoma išmokyti kažko, kas praverstu gyvenime.	
253	Kad sėkmingai susiklostė gyvenimas dėkingas likimui, ne tariamiems įgūdžiams, įgytiems internate.	
325-328	Sunki pokalbio tema, anksčiau niekam nėra pasakojęs taip. Taip smulkmeniškai apie praeitį nėra kalbėjęs.	
328	Kažkiek save stabdė pasakodamas, bet kas atėjo į galvą, tą sakė.	

101-105	Mano, kad dabar situacija internate gali būti pasitaisiusi dėl aukojamų pinigų globos namams, vaikai paskirstyti grupėmis, naujos lovos, televizoriai, atliktas remontas.	Esminiai veiksniai leidžiantys vaikams augti globos įstaigoje palankesnėmis sąlygomis – brolių, seserų neatskyrimas bei sudarytos mažos vaikų grupės.	
201-202	Mano, kad dabar internate situacija yra geresnė nei kai jis ten gyveno.		
206-207	Pirma, dėl ko geriau – broliai ir seserys neatskiriami, apgyvendinami vienoje globos įstaigoje.		
207-210	Antra, sudaromos mažos grupės vienam auklėtojui, be to, vaikai yra iš vienos šeimos – dabar lengviau yra suvaldyti, palaikyti tvarką.		
210-215	Vardinti būtiniausieji dalykai pagerėję – maistas pagerėjęs, lovos naujos, atliktas remontas. Įstaiga nesivadins internatu, o vaikų namais. Mažą grupę vaikų turint lengviau sugalvoti pramogas jiems.		
217-218	Iš šono situacija atrodo geresnė, bet ten pagyvenus galvotų galbūt kitaip.		
36-39	Prisimena vasaros atostogas, išvykas į Lenkiją, ten užsimezgusius santykius, palaikomus iki šiol.		Sėkmingos savarankiško gyvenimo pradžios garantija – patikimi ryšiai.
235-236	Jam pasisekė, nes turėjo gerus pažįstamus, kurie padėjo atsistoti ant kojų.		
271-272	Turėjo gerus draugus į kuriuos visada galėjo kreiptis.		
273-277	Kad gerai viskas susiklostė savarankiškai gyvenant dėkingas yra draugams, kurie neatsuko nugaros reikiamu momentu.		
277-278	Draugai galimai paveikė mąstymą jo.		
25	Tarsi pabrėžia, kad yra baigęs vidurinę.	Palyginus su kitais internato auklėtiniais jo gyvenimo pasiekimai leidžia didžiuotis savimi.	
26	Kitas pasiekimas – baigtas aukštesnysis išsilavinimas.		
26-27	Dar vienas pasiekimas – valstybinis darbas.		
139-141	Įstoti studijuoti kartu su juo niekam nepavyko iš klasiokų.		
141-142	Didžiuojasi tuo, kad mažai pritrūko įstoti į universitetą, todėl galbūt bandys ateityje.		
155-156	Vidurinėje laikė valstybinius egzaminus, jų išlaikymą laiko pasiekimu.		
258-259	Kad baigė mokslus tai irgi tik jo nuopelnas.		
261-264	Kad blogu keliu nenuėjo priklausomai ir nuo gerų klasiokų. Daugumos gyvenimai pakankamai sėkmingai klostosi.		
280-282	Be baigtų mokslų – tu niekas. Kas turi išsilavinimą – sėkmingai gyvens.		
284-287	Nelinkęs nieko patarti – gyvenimas išmokys, kokių taisyklių paisyti, kokių – ne. Geriausia, kai patys		

287-290	išmoksta, kaip reikia gyventi.		
290-293	Pataria mokytis, baigti kažką. Pataria siekti savo tikslų, ieškoti pažinčių.		
222	Paklaustas, ko išmokęs išėjo į suaugusiųjų gyvenimą atsakė, kad nieko jų nemokė.	Išėjus iš internato gyvenimas pradedamas nuo nulio. Tik sugebėję nepamiršti sėkmingai gyvena savarankiškai.	
222-223	Teko išmokyti gyventi nuo nulio.		
225-227	Vaikai nieko nebuvo mokomi: viskas išplauta, viskas paduota.		
227-231	Jei ko ir išmokdavo per darbų pamokas, tai pasimiršdavo vėliau neatliekant.		
231-235	Gavę penkis šimtus litų nieko nemokėdami vaikai išsina į gyvenimą.		
236-238	Tiesa tokia, kad baigę mokslus nebegauna pinigų ir dažnai tokiais atvejais buvę globos namų auklėtiniai lieka ant ledo.		
239-242	Kalba apie išimtis – jaunuolius, kurie iki metų dar gali pasilikti gyventi internate.		
255-257	Atvažiavus gyventi į Vilnių palaiapsniui pasikeitė mąstymas.		
257-258	Globos įstaigoje gyvenama apie nieko nemąstant, ten viskas paruošta, paduota.		
264-265	Bet kokiu atveju, išėjus pradedamas gyvenimas nuo nulio, nes nei kas galėjo ko išmokyti, nei gal noro jie turi mokytis.		
268-269	Savarankiško gyvenimo pradžia tokia, kad išėjęs įstojo mokytis, jam buvo skirtas bendrabutis.		
269-271	Kažkur padirbėdavo, kad susimokėti už mokslus.		
272-273	Baigęs studijas pradėjo dirbti, atsistoję „ant kojų“.		
297-301	Ateities prioritetai: sukurti šeimą, turėti gerai apmokamą darbą, kad vaikai būtų aprūpinti.		
56-57	Mieliausiai prisimena, kad nesėdėjo tarp keturių sienų.	Laisvalaikis – galimybė praskaidrinti gyvenimą internate, tuo pačiu rizika nuklysti.	
57-58	Išvykos, stovyklos bent kiek praskaidrindavo gyvenimą.		
59-61	Kitas prisiminimas, kad daug sportavo ir nepamiršo blogais keliais.		
58-59	Kažkodėl išvykos sunkiai pavadinamos atostogomis, bet bent geriau nei būti internate – ištrūkdavo.		
61	Vis dėlto mieliausiai prisimena atostogas.		
63-65	Niekas neįsiminė iš vaikystės, nieko nematęs, vienintelis malonumas – išvykos.		
71-73	Buvo gerų, bet buvo ir vaikus mušusių auklėtojų.		Suvokiamas auklėtojų darbo internate sudėtingumas verčia pripažinti net nemalonių auklėjimo metodų poreikį.
86	Teigia, kad jam pasisekė, nes turėjo gerą auklėtoją.		
86-88	Turėjo gerus santykius su valdžia įstaigos, nes nebuvo blogietis.		

92-93	Blogais auklėtojais vadina tuos, kurie mušė vaikus.	
93-94	Užsiminė, kad ir pats buvo muštas.	
165-169	Nors blogai atsiliepia apie vaikus mušusius auklėtojus supranta, jog vaikai yra žiaurūs, kad kitaip išauklėti galbūt neįmanoma.	
193-194	Nežinotų, ko imtis, nes ir taip, jo manymu, tvirtų nervų, atsidavę žmonės dirbo su jais.	
91-92	Kitaip į juos buvo žiūrima vidurinėje, skirtingai nuo kitų mokinių.	Mokykloje laikiusis atskirai nuo kitų internato auklėtinių grupelė ir toliau palaiko ryšius tik tarpusavyje.
107-108	Paprašytas papasakoti apie draugus iš globos namų verčiau nutaria pasakoti apie klasiokus, su kuriais bendrauja iki šiol.	
108-111	Draugų dauguma kažką baigę, kai kurie susituokę, merginos turi vaikų.	
111-112	Bendrauja daugiausiai telefonu, dėl visų užimtumo susitinka kartą į metus.	
112-115	Santykius daugiau palaiko su klasiokais iš vidurinės; su tais iš pagrindinės daugumoje nutrūkę ryšiai.	
115-122	Ryšiai nutrūkę dėl to, kad visus gyvenimas išmėtė po pasaulį ir tiesiog neturi vieni kitų koordinacinių, dėl to susirinkti visiems būtų sunku.	
124-126	Iš vidurinės dauguma sėkmingai įstojo, ar baigė sako nežinąs.	
136-139	Būdamas mokykloje daugiausiai bendravo su vaikais iš internato, su kitais nesusibendravo. Mano, kad nesusibendravimui įtakos galėjo turėti faktas, kad jie yra iš internato.	
146-148	Prisimindamas mokyklos laikus jis pirmiausiai kalbėjo apie mokymo kokybę: mokymas pagrindinėje blogesnis nei vidurinėje.	
148-153	Žinios iš pagrindinės mokyklos buvo menkos, vidurinėje teko mokytis kaip iš naujo.	

KATEGORIZAVIMAS (2 interviu)

Konceptas	Kategorija
<p>Polinkis kontroliuoti artimųjų gyvenimus pasireiškia tuo, kad yra linkusi tvarkyti net tėvo gyvenimą.</p> <p>Save vadina kovotoja už teisybę. Nors ne kartą yra nukentėjusi dėl šios savo savybės, toliau neišsižada savų tikslų.</p> <p>Gyvenimas bendrabutyje kaip pereinamasis laikotarpis į suaugusiųjų gyvenimą, leido įsitikinti savo savarankiškumu.</p> <p>Gyvenimo globos namuose sąlygos atitinka daugelį vaiko poreikių, iš to kyla patarimas nebijoti, nes kartais globos namuose būna geriau negu su tėvais.</p> <p>Globos namuose vyravusią discipliną perėmė ir į tolimesnį savo gyvenimą.</p> <p>Dėl dažno auklėtojų keitimosi artimomis per visą gyvenimą tapo tik kelios, tos kurios buvo supratingos lyg draugės.</p> <p>Jo gyvenimo atrama – mylimas žmogus, su kuriuo susikūrė šeimą, susilaukė dukters.</p> <p>Draugystės nutrūkdavo pastebėjus nenuoširdumą, tačiau išbandymus atlaikiusios trunka iki šiol.</p> <p>Mokyklos laikais draugiškumas buvo rodomas ne iš visų, tačiau įrodė jog nėra blogesnė.</p>	<p>Kovotoja už teisybę, nepaliaujamai siekianti savų tikslų.</p> <p>„Globos namai taip pat gali pastatyt žmogų ant kojų!“</p> <p>Gyvenimo atramos – laiko patikrintos.</p>